

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

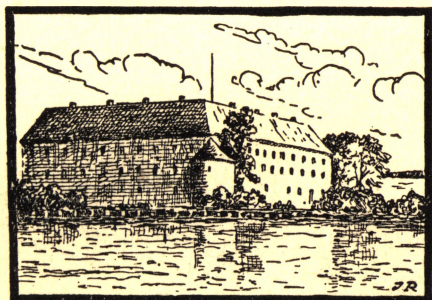
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA ALS OG SUNDEVED

XVIII. HEFTE

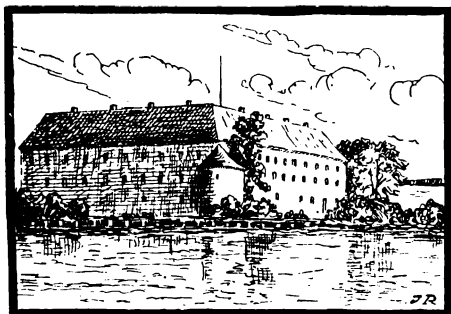
SØNDERBORG

II

AF
J. RABEN

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR ALS OG SUNDEVED
TRYKT I JØRGEN OTSENS BOGTRYKKERI
SØNDERBORG 1942

FRA ALS OG SUNDEVED

XVIII. Hefte.

J. RABEN:

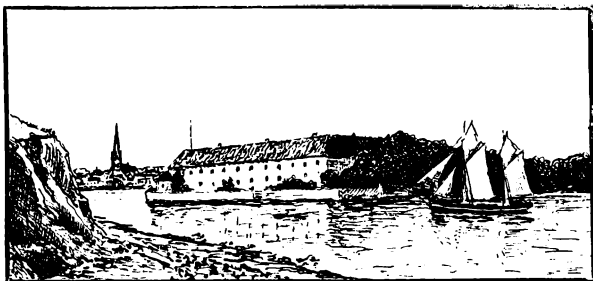
Sønderborg

II

Udgivet af Historisk Samfund for Als og Sundeved

Trykt i Jørgen Otsens Bogtrykkeri, Sønderborg

1942

Sønderborg

De røde Tage spejler
sig smukt i Sundets Vand,
og stolte Skibe sejler
nær Øens grønne Land.
Hvor lyser Slottets Mure
i Aftensolens Glans!
Om Sundets dybe Fure
sig slynger Blomsterkrans!

Du gamle By, dernede,
du kære, bedste Ven,
min Ungdoms trygge Rede,
nu har du mig igen!
Jeg var i fjerne Lande,
og tænkte tit paa dig,
naar over Bjerg og Vande
min Vandring førte mig.

Jeg stod paa Alpetinder
og nød al Sydens Pragt,
men ingen Steder finder
jeg saadan Skonhed lagt. —
Kan Bolgers Skvulp jeg lytte
ved din den lyse Strand,
saa vil jeg aldrig bytte
med noget andet Land!

Oldtidsminder paa Sønderborg Bymark.

Paa Ladegaardens Marker ses endnu Rester af ca. 30 Oldtidsgrave. Alle Høje er overpløjet og næsten udjævnet, de ses kun som svage Forhøjninger i Terrænet.

Ved den militære Skydebane ved Stranden ligger en større Højtomt. Her laa indtil 1846 et stort Dyssekammer, „Grotten“ kaldet. (Se Beretning i „Fra Als og Sundeved“, 10. Hefte Sønderborg pag. 28 ff). Lidt længere mod Øst, i Hegnet, som fra Skydebanens Østende strækker sig nordpaa, har ligget en Runddysse. Omkring 1870 blev her et større Gravkammer, bestaaende af fire Sten, uden Dæksten, fjernet. Der har før staaet en Kreds af store Sten omkring Højen. — Et Par Høje har ligget paa Hygebjerg, øst for Skratmose. I den ene laa indtil 1896 de to Langsider af Dyssekamret, i den anden er Kamret forsvundet for en længere Aarrække siden.

Paa den langstrakte Bakke paa Tandbjerg har ligget fire Gravhøje, af hvilke man endnu ser svage Højninger. I Maj 1917 blev der anlagt en Øvelsesplads for Haandgranatkastning. Ved Gravning i den ene Højtomt stødte man paa en Stensætning, som blev taget op. Imellem Stenene fandtes forskellige Oldsager, Halvdelen af et ornamenteret Lerkar fra Dyssetiden, en 21 cm lang sleben Flintøkse og en 14,5 cm lang Flintkniv. Den kommanderende Officer, en Hauptmann von Waldenburg, tog Oldsagerne.

I Nærheden af denne Grav fandtes i September 1916, ved Anlægget af en Skyttegrav, et Gravkar fra den romerske Jernalder. Karret stod i en Stensætning ca. 0,80 m under Overfladen. Det var smukt ornamenteret, 0,29 m højt og ca. 0,31 m i Tværmaal. Imellem de brændte Ben fandtes nogle Smaagenstande af Jern og Bronze. Ved Soldaternes Uforsigtighed blev Karret fuldstændig odelagt og sluttelig kastet bort.

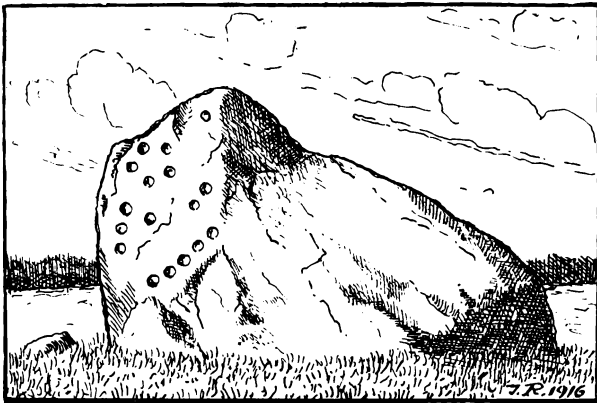
Lidt nordvest for Tandsbjerg laa en lille Højrest, hvor der i 1916 blev bygget en Understand. Lidt under Overfladen laa en flad Sten. Feldwebelen, der ledte Arbejdet, lod Stenen tage op og antog da, at det maatte være en Gravkiste. Han tilkaldte sin Kompagnifører, og denne lod Graven aabne. To flade Dæksten laa over en Bronzealders Hellekiste og i den fandtes nogle Benrester og et 0,64 m langt Bronzesværd. Bataillonskommandøren, Major v. Wulffen, tilegnede sig Fundet,

I Marken øst for Havekolonien Rojum, mellem Sdr. Landevej og Fiskerstien, har ligget 8 Hoje. Den ene af dem har aabenbart været en Langdysse. Paa de fleste af disse Tomter findes brændt Flint, et Bevis paa, at denne Gruppe hører Megalithtiden til.

Omkring en Højtomt mellem Sdr. Landevej og Rojum blev der i Foraaret 1935 en tætsluttet Kreds af 55 Randsten gravet op.

I en Højrest mellem Sdr. Landevej og Ladegaarden blev der i Efteraaret 1932 gravet Sten op. Herved fandt Arbejderen et lille Lerkar, som han afleverede til Inspektør Holm, Ladegaarden. Hr. Holm underrettede Museet paa Sønderborg Slot og Resten af Stensætningen blev undersøgt. Der fandtes yderligere to smaa Kar og en Flintdolk. Fundet gemmes i Museet.

Lidt længere mod Sønderskoven til og lige ved Landevejen (nu tildels fyldt op) laa en stærkt udjævnet Høj, om hvilke nogle Randsten endnu var bevaret. En af disse Sten bar 17 skaalformede Fordybninger. I Vinteren 1917—18 blev russiske Krigsfanger, der arbejdede paa Ladegaarden, sat til at slaa Sten paa Markerne. Russerne har ikke faaet Besked om, at denne Sten skulde skaanes, og den blev slaaet til Skærver. Nogle Aar i Forvejen blev Resterne af Dyssekamret i Højens Midte fjernet.

Forsvunden Sten med Skaaltegn ved Sdr. Landevej.

En Langdysse har ligget ved Ringridervejen, paa den katolske Kirkes Grund. Nogle Randsten blev opgravet i Foraaret 1936.

En lille Bronzealderhøj laa ved Strandvejen. Den blev opgravet i 1926, da Arkitekt Mundt opførte sin Ejendom. Under en svag Forhøjning fandtes en Stenpakning, ca. $2,5 \times 1,5$ m. Den indeholdt brændte Ben, en ca. 23 cm lang Bronzemaal og et lille Kar, som blev slaaet itu. Arkitekt Mundt forærede Naalen til Museet.

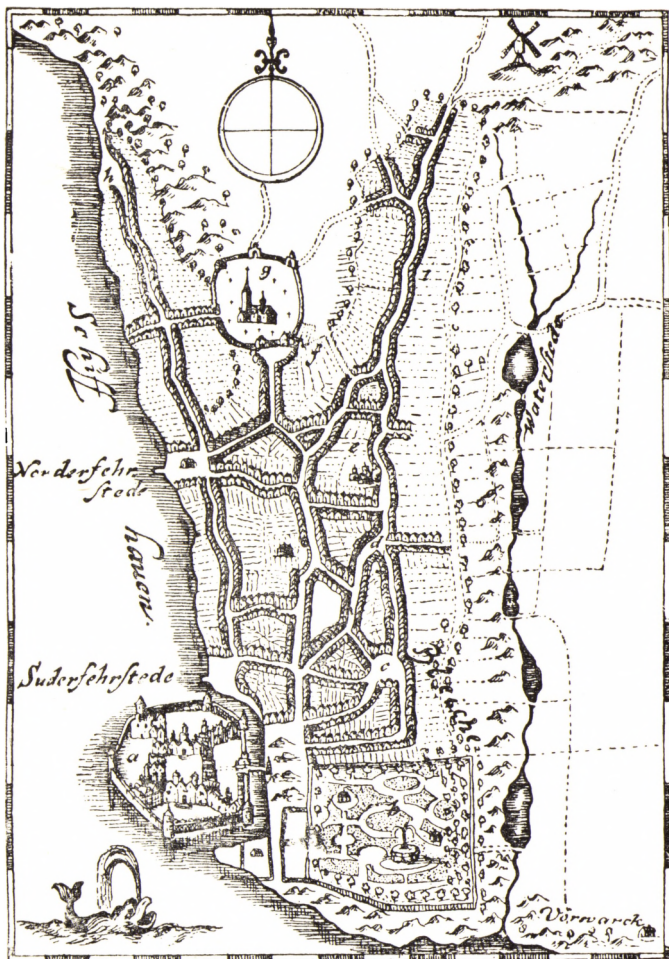
Ved Anlægget af Sdr. Landevej forsvandt et Par Højtomter i Nærheden af Haandværkerskolen. Der fandtes en Gravkiste og forskellige Lerkar, som desværre alt blev ødelagt. Ved Planeringen af Haandværkerskolens Grund er der fundet flere Urner. Ved Anlægget af Stadion og ved Kloakarbejder har man ofte fundet Kulturlag med Karskaar, Bopladsfund fra den romerske Jernalder. Museet har flere Sten med Skaaltegn, der er fundne i Sønderborg, en har siddet i Fundamentet af det gamle Raadhus, en fandtes ved Caroline Amalie Skolen, en i Kirkens Fundament, en anden sidder indmuret i Kirkens Vestgavl, ved Siden af Døren op til Taarnet.

Den lille Hellekiste, der ligger i Plænen foran Statsskolen, blev udgravet i en næsten udjævnet Langdysse ved Ulkebøldam i Aaret 1916. Da Ejeren ikke vilde lade den ligge i sin Mark, blev den efter Skolelederens, Direktør Brunns Ønske, flyttet og bygget op igen paa Skolens Grund.

Gadenavne i Sønderborg.

I Tidernes Vekslen, baade i politisk og kulturel Henseende, har ogsaa Sønderborgs Gader skiftet Navn. Mange af de gamle Gadenavne er ved at gaa i Glemmebogen. Derfor skal her gøres et Forsøg paa at drage de gamle Navne frem og, saavidt det er muligt, at fastslaa disse Navnes Oprindelse. Hovedsagelig er fire gamle Bykort benyttede:

1. Johs. Meiers Kort i Danckwerths Atlas fra 1649.
2. Byplan fra 1769, tegnet af H. Michelsen, stukket af J. G. Schmidt.
3. Byplan fra 1862, opmaalt af F. Maiböll, tegnet og litograferet af F. Christiani.

Sønderborg 1649 (Danckwerth's Atlas).

4. Traps Byplan fra 1862.

Navne fra disse Kort er anført under hhv. Danckwerth, Schmidt, Christiani og Trap.

Als-Siden:

Ahlmannsvej. Før Hebbelstrasse, efter den tyske Digter Hebbel. 1920: Ahlmannsvej efter Nicolai Ahlmann, (1809-1890), den første dansksindede Repræsentant i det nordtyske Parlament. (Jfr. Ahlmann Skolen).

Alsgade. Indtil 1920: Alsenstrasse Schmidt: Store Sand Vejen, Trap: „Til Augustenborg“. I den Tid Sønderborg var Fæstning (indtil 1883) „Augustenburger Tor“, her var Palissadeporten.

Arnkilsgade. Indtil 1920: Arnkielstrasse. Schmidt: Rönnhav-Gaden. Nu den nye Gade fra Helgolandsgade til Engelshøjgade, resp. Statshospitalet. Før førte den igennem Bryggeriet.

Bagergade. Indtil 1920: Bäckerstrasse. Schmidt: Nonne-Gangen.

Batterivej. Indtil 1920: v. d. Schulenburg Strasse, opkaldt efter General von der Schulenburg, Kommandant for Fæstningen Sønderborg-Dybbøl. „Batterivej“, siden 1920, efter det danske „Slots Batteri“ fra 1864 og den prøjsiske Skanse V, gennem hvilken Vejen førte.

Bjerggade. Indtil 1920: Bergstrasse. Schmidt: „Mistpfahl eller Mødding-Gade“. Christiani: „Bag Møddingen“. Andre gamle Kort: Mistphahl-Strasse.

Blomstergade. Indtil 1920: Lessingstrasse og Wielandstrasse (efter tyske Digtere), der betegnede hver sin Del af den nuværende Blomstergade.

Bosagervej. Ny Gade fra Arnkilsgade til Engelsehøjsgade.

Brandtsgade. Indtil 1920: Brandtsweg. Brandt var en kendt Købmandsslægt i Sønderborg, Borgmestrene Thomas Brandt (1620-38) og Michael Brandt (1655-70), Overrentemester Peter Brandt (1644-1701).

Brogade. Indtil 1920: Brückenstrasse. Schmidt og Christiani: „Gaden til Sønderbro“.

Brorsonsvej. Indtil 1920: Theodor Storm Allee; (efter Digteren Theodor Storm). Nuværende Navn efter Salmedigteren Hans Adolf Brorson (1694-1764).

Bryggerivej. Indtil 1920: Brauerstrasse. Christiani: Silkegade.

Christian II's Gade. Indtil 1920: Kasernenstrasse, derefter Kasernegade, siden 1938 Christian II's Gade. Schmidt: Krume Gaden (Krumgaden). Christiani og Trap: Hattemager Stræde. Der har boet en Hattemager.

Damgade. Indtil 1920: Teichstrasse. Den fører til Mølle dammen.

du Plats Gade. Nævnt efter Generalmajor H. C. du Plat, der faldt paa Dybbøl den 18. April 1864. Indtil 1920 var Navnet Baudissin Strasse, efter Admiral Greve Baudissin, Chefen for den tyske Marinestation i Østersøen.

Engelsehøjsgade. Indtil 1920: Prinz Heinrich Strasse. Prinz Heinrich af Projsen var Flaadechef i den Tid Sønderborg var Marinestation. Gaden fører ud til Engelsehøj.

Finsensgade. Indtil 1920: Geibelstrasse (efter den tyske Digter Emanuel Geibel). Hilmar Finsen (1824-86) var Borgmester i Sønderborg fra 1848 til 29. 6. 1864, da han blev afskediget af Prøjerne. Senere var han Landshøvding paa Island.

Fiskergangen, en smal Gang, der førte fra Havbogade til Nr. Havnegade.

Gartnervænget. Ny Gade paa tidligere Gartnerland.

Georg Hansens Vej. Efter Købmand Georg Hansen, Grundlæggeren af Sønderborg Amts Ringriderfester. Han testamenterede sin Formue til Sønderborg By. Georg Hansen døde 20. 8. 1926.

Goethegade. Indtil 1920: Goethestrasse, efter den tyske Digter.

H. C. Andersens Gade. Indtil 1920: Schillerstrasse. Efter Eventyrdigteren H. C. Andersen.

Havbogade. Indtil 1920: Norderstrasse. Danckwerth: Fischerstrass. Schmidt: Fiskergaden. Christiani og Trap: Havbogade. — En Havbo er en, som bor ved Havet.

Helgolandsgade. Indtil 1920: Adalbert Strasse, efter Admiral Prins Adalbert af Prøjsen. Tidligere kaldtes Vejen, der førte fra Bryggeriet ned til Kalkbrænderiet: Schmidt's Vej (Kalkbrænder Schmidt † 1900).

Herman Bangs Vej. Efter Digteren Herman Bang (født 1857 i Asserballe Præstegaard † 1912). Indtil 1920: Feldstrasse. Før Amtsbanens Anlæg var der kun en Fodsti, der førte forbi Puhlings Hus.

Hertug Hans Vej. Efter Hertug Hans den yngre af Sønderborg (1545-1622). Indtil 1920: Langenvorwerker Allee. (Vejen til Ladegården).

Humletorvet. Indtil 1920: Hopfenmarkt. Danckwerth: Howmarckt. Schmidt: „Det gamle Humle-Market“. Resens Danske Atlas 1677: Hølmarchet; 1835: Heumarkt.

Højvang, tidl. Lyshøj.

Hønekilde Trappe. Indtil 1920: Henkeltreppe, Hønkildtrappe. Gang med Trappe fra Jomfrustien til Havbogade. Navn efter en Kilde, senere med en Pump, der stod paa Skraaning. Kilden havde udmærket Vand, og en stor Del af Omegnens Beboere hentede Vand til Kogning, — især til Ærter og Kaal. — Schmidt: „2 gang Trappevus imod Bjerget op til Kirken“.

Jernbanegade. Indtil 1920 (fra Perlegadekrydset til Bystationen): Bahnhofstrasse. Før: Borgmestergyde. Schmidt: Hötger-Gaden. Hötger er et tysk Udtryk for Hattemager, maaske har der boet en Hattemager i Gaden. Et Personnavn Hötger kendes ikke i Byens Navnefortegnelser. Paa et Bykort fra 1881 kaldes Gaden „Lindenstrasse“.

Jernbanestien. Indtil 1920: Bahnsteig, Bahngasse.

Jomfrustien. Indtil 1920: Jungfernstieg. Omkr. 1870: Kærlighedsstien.

Kastanieallé. Før 1920: Kastanien-Allee.

Kirkeallé. Før 1920: Kirchen-Allee.

Kirkegade. Før 1920: Kirchenstrasse. Schmidt: Kirkens Gade.

Kirkebakken. Anlagt 1928-30 fra Nørrebro til Kirken.

Klostergade. Indtil 1920: Hospitalstrasse. Den førte fra Kirkegade syd og vest forbi Kirken til det gamle St. Jørgens Kloster. Nu en Del af Jernbanegade.

Kongevejen. Indtil 1920: Kaiser Wilhelm-Allee. I Fæstningstiden (1866-1884) Kolonnevej, af Sønderborgerne betegnedes Vejen senere som „bag om e By“.

Kong Christian X's Bro over Alssund, indviet 7. 10. 1933. Før forbandt en 1856 bygget Pontonbro, „Kong Frederik VII's Bro“, Als og Sundeved. Indtil 1920: „Schwimmbrücke“ eller „Pontonbrücke“.

Kocks Passage, (efter Købmand I. H. Kock) er paa Schmidts Kort (1769) anført som Gade under Navnet „Sielkegaden“. Her har maaske boet en Silkehandler eller Silkevæver.

Kær Vej. Vejen til Kær, tidl. Arnkilsgade.

Lerbjerg. Indtil 1920: Lehmberg.

Liliegade. Indtil 1920: Lilienstrasse. I ældre Tider: „den lille Gade. Kirkeregnskabet 1590: „der kleinen Strate“. Trap: Lille Gade.

Lille Raadhusgade. Indtil 1920: Kleine Rathausstrasse. Schmidt: Store Gaden østen Raadhuset; Christiani og Trap: Bag Raadhuset (bag e Rajhus).

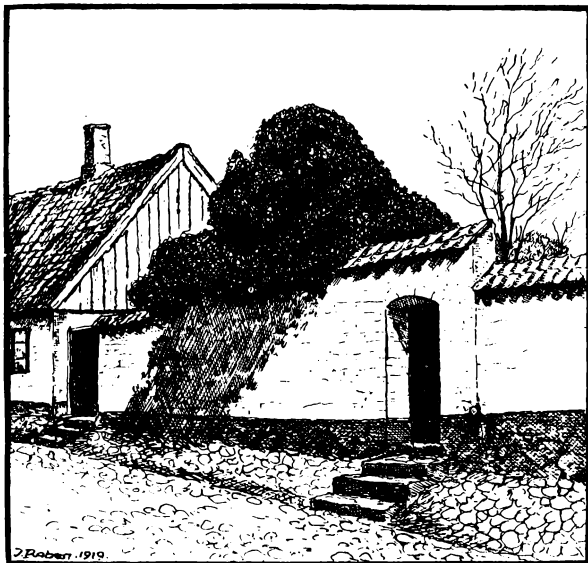
Lindevang. Tidl. Lyshøj.

Lyshøj. Navnet stammer fra en stor Gravhøj, der laa nord for Mølledammen. Højtomten ses endnu. Paa Lyshøj er nu tre Gader: Lindevang, Højvang og Solvang.

Løngang. Trap: Løngangen. Før en Sti.

Løkken. Indtil 1920: Schulstrasse. Gaden førte til Hertug Frederik Skolen og den gamle Pige-Mellemskole. Anlægget kaldtes „auf der Lücke“.

Mariegade. Indtil 1920: Marienstrasse. I Folke-
munde: „e Plantbej“. Schmidt: Plante
Beed Gaden. Christiani: Plantebedgade.
1875: Pflanzbeete. Bag den gamle Have-
mur paa Østsiden var den til Ernst Gün-
thers Palæ (nedbrændt 1864) hørende
Køkkenhave; derfra Navnet.

Den gamle Havemur ved „Plantebedene“.

Marietrappe, før „Marientreppe“, en lille Trappe,
parallel med Hønekildetrappen, førte fra
Havbogade op til det gamle Kloster og
St. Mariekirken.

Mellemgade. Indtil 1920: Mittelstrasse. Kirke-
regnskabet 1544: „in de middelstrate“. Schmidt: Rüssel Gaden. Trap: Rysle Gyde.

— Børnene „rysled“ med Slæde ned ad Bakken mod St. Raadhusgade.

Mølbygade. Indtil 1920: Mølbystrasse. Christiani: Mølleby. Møllen er nedbrudt.

Møllegade. Indtil 1920: Mühlenstrasse. Fører ind til Cecilie-Møllen.

Møllebakken. Indtil 1920: Mühlenhöf.

Nørrebro. Indtil 1920: Norderbrücke. 1595: „an der Norderschipbrücke“, 1698: Norderbrücke, — tidligere Torveplads.

Nørrehavnegade. Indtil 1920: Norder Hafenstrasse.

Oehlschlägersgade. Indtil 1920: Uhlandstrasse, efter den tyske Digter Ludwig Uhland. Adam Oehlschläger opholdt sig i 1835 i Sønderborg.

Parkgade. Indtil 1920: Körnerstrasse, efter den tyske Frihedsdigter Theodor Körner (faldt 1813 i Fægtningen ved Gadebusch).

Perlegade. Indtil 1920: Perlstrasse. Danckwerth: Perlenstrass. Resens Danske Atlas, 1677: Perlegade. Schröders Topografi 1837: Perlenstrasse. Paa flere Kort, bl. a. Trap, kaldes den Storegaden. — I „Sønderj. Stednavne“ anføres, „at Perle betyder her muligvis Juvel“, idet Anledningen til Navnet kan være, at der her har boet én eller flere Juvelhandlere. — Rich. Haupt skriver: „vielleicht haben hier Perlsticker gewohnt“.

Raadhustorvet. Indtil 1920: Rathausmarkt. Danckwerth: Grossemarkt. Resens Danske Atlas: Raadhuusit oc store Torf.

Rebslagergade. Indtil 1920: Reiferstrasse. Her var flere Rebslagerbaner. Rebslageriet var et betydeligt Haandværk, da Skibsfart og Skibsbyggeriet florerede i Sønderborg.

- Reimersgade.* Indtil 1920: Schulstrasse. Navn efter den danske Folkefører, Slagtermester J. P. Reimers (1826-1922). Han boede i sine sidste Aar paa Hjørnet af Reimersgade og Løkken.
- Ringgade.* Nyt Gadeanlæg fra Ladegaarden til Alsgade.
- Ringridervej,* fører fra Kongevejen forbi Ringriderpladsen.
- Rojum,* bebygget Havekoloni paa Rojums Kobbel. 1860: Rydoms Kobbel. (Ryddet Skovland?)
- Rosengade.* Indtil 1920: Rosenstrasse. Schmidt: Amtsforvalter Gade. (Her boede Amtsforvalteren). Trap: Pottemagergaden, 1835: Töpferstrasse, ogsaa Provstegaden.
- Rønhavegade.* Indtil 1920: Rönhofstrasse. Schmidt: Rønnhav-Gaden, Trap: Rendsborger Gyde. — Rendsborg maa være en Forvanskning af Navnet Rønhave.
- Stjernegade.* Indtil 1920: Sternstrasse, Schmidt: Stjerne-Gaden.
- Skolevej.* Indtil 1920: Schulstrasse. Vejen førte forbi Wilhelmine- og Karoline Amalie Skolen, hvor nu St. Jørgen Skolen ligger.
- Skovvejen.* Indtil 1920: Süderholzweg. — Vejen fra Ladegaarden forbi Gasværket til Sønderskoven.
- Slotsbakken.* Indtil 1920: Grimmsberg (efter Borgmester Grimm (1869-1883). Kort 1840: „längs dem Graben“ (Slotsgraven).
- Slotsgade.* Indtil 1920: Schlossstrasse. Schmidt: Slott-Gaden.
- Smallegade.* Indtil 1920: Sophienterrasse.
- Solvang.* Tidl. Lyshøj.

St. Jørgensbjerg. Indtil 1920: St. Jürgensberg. Christiani: Hans Hansens Bjerg.

St. Jørgensgade. Indtil 1920: St. Jürgenstrasse. Christiani og Trap: Brændte Gade. — Den 27. November 1666, Bededag, blev hele Gaden fuldstændig ødelagt ved en Ildebrand, og en stor Del af Beboerne kom i stor Armod. (Pontoppidan, Theatrum Daniæ, pag. 242).

Stengade. Indtil 1920: Steinstrasse (nævnt efter Købmand B. Stein i Sønderborg † 1892). Schmidt: Kiedelsmedgaden, Christiani: Kjedelsmedbjerg. Her maa en Kedelsmed have haft sit Værksted.

St. Raadhusgade. Indtil 1920: Grosse Rathausstrasse. Schmidt: Store Gaden vesten Raadhuset; Christiani: Foran Raadhuset.

Strandvejen. Indtil 1920: Strandweg. Schmidt: Vejen til Pagtergaarden.

Strandvejen er anlagt 1849 af Oberst Jacob Ræder, Kommandøren for 10. lette Infanteri Bataillon. — Naar Bataillonens under Vaabenhvilen ikke var optaget af anden Tjeneste, lod Obersten undertiden Mandskabet arbejde paa denne Spaseresti, Forløberen til den nuværende Strandvej. — Oberst Ræder skriver i sine Krigserindringer fra 1848-50:

„Til Sønderborgernes Fornøjelse anlagde jeg en Fodsti langs Vandet fra Slottet til Skydebanerne. altsaa langs den sydlige Del af Øen, hvilken Promenade senere blev meget benyttet af Sønderborgs smukke Verden; Vejen var 700 Alen lang.“

Det er altsaa Strækningen fra Slottet til Kongevejen. Dette Stykke burde have Navnet „Oberst Ræders Vej“.

Sundquistgade. Efter Købmand og Borger H. C. H. Sundquist i Sønderborg, † 28. 12. 1923, der testamenterede Sønderborg By sin Formue.

Sundsmark Vej. Vejen fra Goethegade til Sundsmark.

Sønderbro. Indtil 1920: Süderbrücke. 1620: „Vor dem Strandtor“, Resens Danske Atlas, 1677: Synderbrogade, 1698: Syder Brycke. Schmidt. Søndre Broe.

Sdr. Havnegade. Indtil 1920: Süder Hafenstrasse. *Sdr. Landevej.* Fortsættelse af Finsensgade.

Vendepladsen, en lille Udvidelse af Havbogade, i Nærheden af Hønekildtrappen, hvor en Vogn kunde vende. Indtil 1920: Wendeplatz.

Voldgade. Indtil 1920: Wallstrasse. Gaden førte langs Volden og igennem Kommunikationen mellem den præjssiske Skanse IV (hvor Statsskolen nu ligger) og V (ved Batterivej).

Æblegade. Indtil 1920: Apfelstrasse. Schmidt: Æble-Gaden, Trap: Æble-Gyde.

Ørstedsgade. Nævnt efter H. C. Ørsted (1777-1851).

Sundeved - Siden.

Aabenraavej. Hovedlandevejen til Aabenraa.

Anckersgade. Indtil 1920: Klinkestræsse (præjssisk Pioner Klinke, der 18. 4. 1864 sprængte Palissaderne ved Skanse II). Nuværende Navn efter Sekondløjtnant Ancker, en af Skanse II's Forsvarere i 1864.

Birkeallé. Ny Gade, beplantet med Birketræer.
Brohovedvej. Indtil 1920: Sundewitt Strasse.

Castenschiolds Gade, efter Artilleriløjtnant Castenschiold, der afvekslende med Ltn. Ancker kommanderede Artilleriet i Skanse II. Den 18. April 1864 stod Castenschiold i Brohovedet.

Dybbølgade. Indtil 1920: Düppelstrasse.

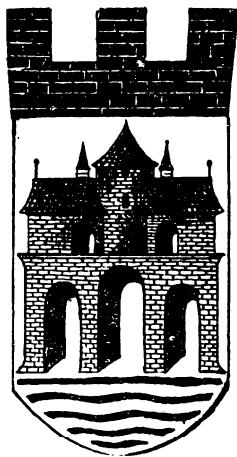
Langbrogade. Indtil 1920: Langenbrückstrasse, den fører forbi Langbrogaard.

Lundbyes Gade, efter Major Lundbye, Kommandør for 18. Infanteri Regiment, som den 18. April 1864 ledede Forsvaret af Brohovederne.

Scharffenbergs Gade, efter Oberst Scharffenberg, Kommandør for 8. Infanteri Brigade (9. og 20. Regiment), som foretog Modangrebet den 18. April 1864.

Skrænten, Gade ved Banegaarden.

Sundgade. Indtil 1920: Sundstrasse. Gaden langs Allsund.

Amtmændene over Sønderborg og Nordborg Amt.

Blandt Hertug Abels Efterkommere møder vi allerede en Drost eller Amtmand som en af de vigtigste hertugelige Embedsmænd. Oprindeligt har Amtmændene aabenbart siddet som Fogeder eller Lensmænd paa de kongelige eller hertugelige Slotte og Borge og derfra paa Kongens eller Hertugens Vegne varetaget de landsherrelige Interesser inden for det dem underlagte Herred.

1410 erobrede Kong Erik Als og Ærø. Efter Forliget i Flensborg den 11. Novbr. 1410 skulde Erik beholde Øerne indtil en afgørende Ordning fandt Sted. Den 24. Marts 1411 fandt en ny Sammenkomst Sted i Kolding, der førte til, at Hertuginde Elisabeth fik Als og Ærø tilbage. Als blev i Hertugernes Eje, og flere Forsøg fra Kongens Side, at tage Øerne tilbage, mislykkedes. Senere kom Ærø i Kongens Hænder. Ved Vordingborg Freden 1435 blev den tilsagt Kongen, for fire Aar senere at blive overdraget til Hertug Adolf.

Som Hertugens Amtmand paa Sønderborg nævnes Otto Spliet, (1408 og 1415) og hans Søn Hartwig Spliet, hvis Broder Otto var Amtmand paa Gottorp.

1453 nævnes Hartwig Spliet paa Nybøl Ting, hvor han tilkender Hertug Adolf de af ham af Kongen købte Godser paa Sundeved, som Kongen kort før havde erhvervet af Hartwig Krummedige.

1460 pantsatte Kong Christian I Sønderborg Slot og Len med Nørre- og Sønderherred, Nybøl Herred og Kajnæs for 18 000 Mk. og Ærø for 5 000 Mk. til Ridderen *Johan Ahlefeldt* „vor egen bruklik pant“ og uden Indløsningsret paa Livstid. Han maa være død i Aaret 1480. I de

20 Aar har han samtidig beklædt Embedet som Amtmand i det ham underlagte Distrikt. —

Hans Søn *Peter Ahlefeldt*, Amtmand i Flensborg, forvaltede samtidig Sønderborg Amt, indtil sin Død 1483. Han var gift med Gese, en Datter af Iven Reventlow til Gram.

Peter Ahlefeldt efterfulgtes af sin Svoger *Iven Reventlow*, der døde 1500.

Hans Efterfølger var *Hans Johansen Lindenow* til Fovsletgaard, der senere nævnes i Flensborg. Fra 1512-1515 var Henrik Pogwisk Amtmand og fra 1515-1517 Mandrup Holk.

De nævnte Amtmænd havde hele Als med Nordborg under deres Forvaltning. I Mandrup Holks Tid, 1517, blev Nordborg fraskilt, og Sønderborg og Nordborg fik hver sin egen Amtmand.

Mandrup Holk blev i Sønderborg, medens Nordborg fik Henneke Ahlefeldt, en Søn af Benedikt Ahlefeldt til Lemkuhlen, som Amtmand.

Sønderborg og Nordborg Amt indtil 1517.

1408 og 1415 nævnes Otto Splet.

1453 nævnes Hartwig Splet.

1460-1480 Johan Ahlefeldt.

1480-1483 Peter Ahlefeldt † 1483.

1483-1500 Iven Reventlow † 1500.

1500-1512 Hans Johansen Lindenow.

1512-1515 Henrik Pogwisk.

1515-1517 Mandrup Holk.

Sønderborg Amt

fra 1517-1560:

1517-1523 Mandrup Holk.

1523-1526 Detlev Ahlefeldt, en Broder til Biskop Godske Ahlefeldt, 1526 forflyttet til Gottorp.

1526-1538 Detlef Broktoorp til Vindeby. Detlef Broktoorps Navn er kendt fra Kong Christian II Fangenskab paa Sønderborg Slot. Han var Lensmanden, der modtog den kongelige Fange 1532, og i seks Aar var han hans Vogter. Broktoorp døde i Sønderborg den 29. Marts 1538 og blev begravet i Sønderborg Kirke, hvor hans smukke Gravsten endnu er bevaret. Stenen fremstiller den vaabenklædte Ridder med Sværd og Fjerbaret, mens Hjelmen staar ved hans Fødder. Stenen bærer følgende Indskrift:

„HIR LICHT BEGRAVEN DE DUCHTIGE VND
EHREVEST DETLEF BROCHDORP AMPTMAN
THO SONDERBORG GESTORVEN FRIDAGES
NADER VORKVNDINGHE MARIE IM MDXXXVIII
JAR, DEN GODT GENEDICH SI“.

1538 Jørgen von der Herberge til Snogbæk-
lunde var Husfoged paa Sønderborg
Slot. Han overtog Forvaltningen ind-
til en ny Amtmand blev udnævnt.
Kongen udstedte under 17. Maj et
aabent Brev til Indbyggerne i Sønder-
borg Len, om indtil videre at adlyde
Husfogden paa Sønderborg.

Snogbæklund var en lille Herre-
gaard i Snogbæk (Sottrup Sogn) der

ejedes af Brødrene Volmer og Jørgen v. d. Herberge. Senere kom Gaarden i Meinstorpernes Eje, og Henning Meinstorp, Faderen til Christoph Meinstorp til Avnbølgaard, solgte 1599 Godset til Hertug Hans d. Y., der lod Gaarden nedbryde. Voldstedet ligger nu paa Hjulmager Krögers Ejendom.

- 1538-1539 Breide Rantzau, udnævnt 28. Juni 1538. Samme Aar blev han forflyttet til Haderslev og senere til Segeberg, hvor han blev kongelig Statholder.
- 1539-1549 Bartram Ahlefeldt til Lemkuhlen. 1549 blev han forflyttet til Nordborg.
- 1550-1560 Thomas Sture til Gammelgaard og Helvedgaard. Han var den betydeligste Mand indenfor den alsiske Adel i det 16. Aarhundrede. I hans Tid døde Christian III (1559). Sønderborg og Nordborg kom under Dronning Dorotheas Enkegods, og da Bartram Ahlefeldt 1560 blev forflyttet fra Nordborg til Flensborg, blev Nordborg atter forenet med Sønderborg Amt og Thomas Sture overtog Forvaltningen af hele Omraadet. Thomas Sture døde den 20. November 1563 og blev begravet i Notmark Kirke, hvor hans smukke Gravsten endnu er bevaret.
-

Nordborg Amt fra 1517-1560.

- 1517-1524 Henneke Ahlefeldt, Søn af Benedikt Ahlefeldt til Lemkuhlen.

- 1524-1542 Godske Ahlefeldt til Saxdorf. Han hørte med til det Raad, der førte Overtilsynet med Christian II under sit Fangenskab.
- 1542-1546 Johan Ahlefeldt, Søn af Godske, nævnes i Landsregistret 1543.
- 1546-1549 Hieronymus Rantzau til Bülk, der fra 1535-1546 var Amtmand i Aabenraa.
- 1549-1560 Bartram Ahlefeldt, der fra 1553-1556 samtidig var kongelig Statholder. 1560 blev han forflyttet til Flensborg. Fra 1539-1549 var han Amtmand i Sønderborg.
- 1560 sammenlagde Dronning Dorothea Sønderborg og Nordborg Amter under Thomas Stures Forvaltning.
-

Sønderborg - Nordborg Amt

fra 1560 -1571.

- 1560-1563 Thomas Sture til Gammelgaard og Helvedgaard, † 1563.
- 1564-1567 Sivert Rantzau til Nyhus, der siden 1549 havde virket som Amtmand i Haderslev.
- 1567-1571 Hans Blome til Gammelgaard og Helvedgaard, Thomas Sture's Svigersøn, senere Amtmand over Gottorp og Schwabstedt.
-

Sønderborg og Nordborg under Hertugernes Styre.

Ved Delingen den 27. Januar 1564 tilfaldt bl. a. Sønderborg og Nordborg Amter Hertug

Hans den Yngere (Kong Christian III. Søn, født 1545). Hertug Hans døde 1622. Ifølge Testamente af 11. Februar 1621 overtog hans Søn Hertug Alexander Sønderborg, hvis Sønnesøn, Hertug Christian Adolf i 1667 paa Grund af Gæld maatte afstaa sit Hertugdømme til Kronen.

Efter sin Moders, Dronning Dorotheas Død 1571, overtog Hertug Hans Hertugdømmet og dets Forvaltning.

1571-1622 Hertug Hans den Yngere, † 1622.

1622-1627 „ Alexander † 1627.

1627-1653 „ Johan Christian † 1653.

1653-1667 „ Christian Adolf. Hans Hertugdømme kom 1667 under Kronen. I Hertug Hans d. Y's Tid, indtil 1591, nævnes Paul Uk til Avnbøllund (den nuværende Lundsgaard i Ullerup Sogn) som Amtmand. Det ser ud til, at Paul Uk en Tid lang har haft med Amtets Forvaltning at gøre.

Efter Hans d. Y's Død overtog hans Søn, Hertug Johan Adolf, den nordborgske Del, hvor han og hans Efterfølgere ligeledes selv ledede Amtets Styre.

1622-1624 Hertug Johan Adolf † 1624.

1624-1658 „ Frederik † 1658.

1658-1669 „ Hans Bugislav † 1679.

Hertug Hans Bugislav maatte, ligesom Christian Adolf af Sønderborg afstaa sit Hertugdømme til Kronen 1669. Svenskekrigen og de urolige Forhold havde styrtet ham i økonomiske Vanskeligheder.

Forvaltningen af Nordborg Amt varetoges derefter af Amtmanden i Sønderborg.

1669-1675 Henning Reventlow til Hemmelmark.

1676 tilfaldt Nordborg Hertug August af Plön og blev i Hertugernes Besiddelse indtil 1730, da den sidste Hertug paa Nordborg, Frederik Carl, afstod Nordborg til Kronen. Forvaltningen af Amtet laa i denne Tid i Hertugernes Hænder.

1676-1699 Hertug August † 1699, der oftest lod sig repræsentere ved en af ham indsat Amtmand, Joachim Frantz von Aichelberg.

1699-1722 Hertug Joachim Frederik, † 1722.

1722-1730 „ Frederik Carl.

Nordborg Amt

(1730-1777).

Efter Hertug Frederik Carls Afrejse til Plön fik Nordborg igen sine kongelige Amtmænd.

1730-1746 Holger Scheel til Birkelse, senere Stiftamtmand i Ribe.

1746-1749 Ulrich Adolph Greve af Danneskiold Samsøe, Kammerherre.

1749-1777 Johan Wilhelm Teuffel Baron von Pirkensee, Kammerherre.

1777 blev Nordborg atter lagt under Sønderborg Amt.

Sønderborg Amt

(1667-1765)

1667-1675 Henning Reventlow til Hemmelmark, Kammerherre, 25. August 1675 Amtmand i Schwabstedt.

- 1675-1689 Hertug Ernst Günther af Augustenborg, Gouvernør paa Als, død i Embedet 18. Januar 1689. Han afgav Embedet som Gouvernør over Nordborg til Hertug August.
- 1689-1692 Hertug Frederik af Augustenborg, Hertug Ernst Günthers ældste Søn; han faldt 3. August 1692 i Slaget ved Enghien.
- 1692-1695 Hertug Frederik Wilhelm af Augustenborg. Han afstod 1695 Embedet som Amtmand og Gouvernør til sin Broder.
- 1695-1716 Hertug Ernst August af Augustenborg, død 11. 3. 1731.
- 1716-1732 Wilhelm Frederik v. Platen, han døde i Embedet 27. April 1732. Platen, der var kgl. Generalbygmester, ombyggede 1718-20 Sønderborg Slot og indrettede der Amtmandsbolig.
- 1732-1754 Hertug Christian August af Augustenborg, Gouvernør, døde i Embedet den 28. Januar 1754.
- 1754-1765 Heinrich VI, Greve af Reuss y. L. Herre til Plauen, Kammerherre. Afskediget August 1765.

Ved kongelig Resolution af 23. August 1765 bliver de paa Kajnæs liggende Godser Hjortholm og Nygaard underlagt Amtmanden i Nordborg, medens de fire tidligere Lensgodser, Rønhave, Sønderborg Ladegaard, Majbølgaard og Kajnæsgaard overdroges Hertugen paa Augustenborg.

Sønderborg og Nordborg Amter (1777-1864).

Ved Resolution af 22. September 1777 blev Nordborg Amt igen forenet med Sønderborg Amt under een Amtmand.

1777-1774 Niels de Hofman, Konferensraad, Afsked 1784.

1784-1790 Nicolaus Otto Friherre v. Pechlin, 20. Januar 1790 forflyttet til Segeberg Amt.

1790-1803 Johann von Döring, Kammerherre, Afsked 16. Marts 1803.

1803-1805 Kai Werner v. Ahlefeldt, senere Amtmand i Haderslev.

1805-1818 Friedrich August von Linstow, Kammerjunker. 1818 forflyttet til Lauenburg.

1818-1830 Christian Friedrich von Krogh, Kammerherre, senere Amtmand i Tønder.

1830-1836 Ernst Greve Rantzau, senere Amtmand i Plön og Ahrensböck.

1836-1843 Christian von Stemann, Kammerjunker, senere Amtmand i Tønder og Løgumkloster Amter.

1843-1846 Carl August Theodor Baron v. Plessen, Kammerherre.

1846-1850 Christian G. W. Johannsen, Kammerjunker, 1850 konst. Amtmand i Bredsted og Husum Amter.

1850-1864 Eugenius S. E. Heltzen, Kammerherre, afsat og udvist 28. Juni 1864.

Kreis Sønderborg 1865-1920.

De præsiske Landraader.

1865-1874 Landraad Matthiesen.

1874 $1/8$ - $10/12$ konst. Landraad von Saldern.

1874-1875 konst. Landraad Regeringsassessor.
Friherre von Hollen.

1875 $14/3$ - $16/6$ konst. Kredssekretær Klinger.

1875-1879 Landraad von Magdeburg.

1879-1912 Landraad Adolf von Tschirschnitz, død
i Sønderborg 1912.

1912-1919 Landraad Kurt Schönberg.

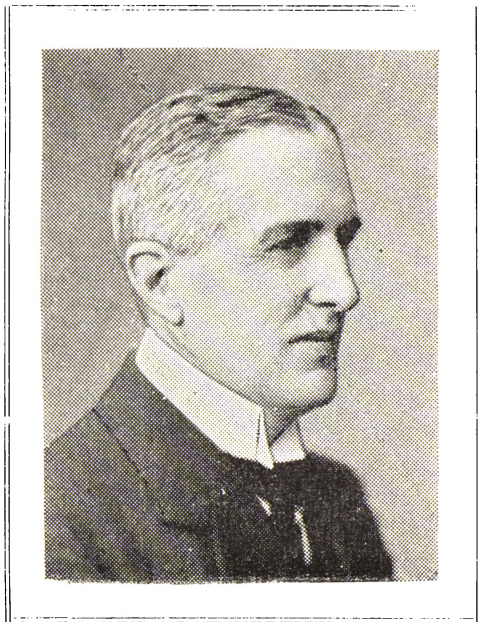
*Landraad
A. von Tschirschnitz.*

1920

konstitueredes af den Internationale Kommission
Landraad Dr. jur. Andreas Karberg,
Sønderborg. Efter Afstemningen blev
Dr. Karberg udnævnt til Amtmand for
Ringkøbing Amt.

**Kgl. danske Amtmænd fra 1920.
Sønderborg Amt.**

1920-1932 Amtmand Chr. Lundbye, fra 1932
Stiftamtmand i Haderslev.

Amtmand Chr. Lundbye.

Aabenraa Sønderborg Amt.

1932 blev Sønderborg Amt lagt sammen med Aabenraa Amt under Amtmand Chr. Refslund Thomsen.

Amtmand Chr. Refslund Thomsen.

Soldatergrave og Mindesten fra de Slesvigske Krige i Sønderborg.

Sønderborg er ofte bleven kaldt „Mindernes By“. Det er hovedsagelig Krigen i 1864, der har sat sit Præg paa Byen. Mange Steder i den sydlige Bydel ser man Huse med indmurede Granater og Kanonkugler. De er muret ind paa de Steder, hvor de slog ned. — Mindestene og Soldatergrave minder om de Faldne. Denne efterfølgende Fortegnelse over Soldatergrave og Mindesten fra de slesvigske Krige i Sønderborg By skal bidrage til at hædre de Faldnes Minde.

I Anlægget ved Brohovedet har „Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ sat en Sten med følgende Indskrift:

Her faldt
Prlt. A. E. L. EISING
ved 17. Regt.
den 13. 4. 1864
og
Seklt. H. F. I. HAXTHAUSEN
ved 18. Regt.
den 18. 4. 1864.

Prlt. Eisings Grav er paa Augustenborg Kirkegaard. —

Anton Eising, født 1826 i Ølby ved Struer, var 1848 teologisk Student. Da Krigen udbrød, gik han frivillig med. Ved Slesvig blev han saaret og taget til Fange. Senere blev han udvekslet og traadte igen ind i Hæren. Han deltog i Slaget ved Kolding.

I Efteraaret 1849 forfremmedes han til Sekondløjtnant ved 5. Bataillon; i 1850 blev han atter saaret.

Under Krigen 1864 var han Premierløjtnant ved 17. Regiment. Den 13. April blev han i Brohovedet ramt af en Granatstump. Den knuste begge Ben under Knæet. Eising blev indlagt paa Augustenborg Lazaret, hvor han døde den 18. April.

Sekondløjtnant Hans Fr. Jul. Haxthausen, født 1838 i Hørsholm, var en Søn af Herredsfoged. Kammerherre Chr. H. L. Haxthausen.

Han var juridisk Kandidat. Efter at have gennemgaaet Reserveofficersaspirantskolen afgik han den 12. Marts 1864 til Fronten som Aspirant ved 18. Regiment.

Paa sin Post i Nordre Brohoved den 18. April blev han haardt saaret i Underlivet af en Granatstump. Da han paa Baare bragtes igennem Sønderborg, blev en af Bærerne dræbt af en Granat. De maatte lade Haxthausen staa paa Gaden mellem springende Granater, indtil der kom to Gardere, der bragte ham til Ambulancen.

Han førtes til Garnisons Sygehuset i København, hvor han modtog Udnævnelsen til Sekondløjtnant. Den 25. Juni døde Haxthausen; hans Grav er paa Frederiksberg Kirkegaard.

I Haven til Ejendommen Brohovedvej Nr. 6 findes en Grav:

Her hviler
en dansk Soldat
falden for Fædrelandet
den 18. April 1864.

Ved Udgravningen til en Byggegrund, ca. 30 Meter nord for denne Sten, fandtes i 1925 men-

neskelige Skeletdele. Fundet blev meddelt til Museet paa Sønderborg Slot, som foretog en Undersøgelse.

Det viste sig at være Ligrester af en ukendt dansk Soldat. Rester af Uniformen, Knapper og Støvler var bevaret. Museet underrettede Krigsministeriet om Fundet, og Ligresterne blev indtil videre opbevaret paa Sønderborg Slot.

I 1928 gik Krigsministeriet med til, at der blev sat en Sten over den Faldne; den 21. August samme Aar blev den rejst og Ligresterne, indhyllet i et Dannebrogflag i en lille Kiste, blev nedlagt under Stenen. Den daværende Ejer af Grunden, Overgendarm Nissen, havde velvilligt stillet Pladsen i sin Have til Raadighed.

Den ukendte Soldat kan kun være falden den 18. April 1864 og er bleven begravet af Prøjserne. Alle danske Soldater, som faldt indenfor Dybbølstillingen indtil den 18. April, blev begravede paa Kirkegaardene i Sønderborg eller Augustenborg.

Paa Raadhustorvet er indsat en Marmortavle med følgende Indskrift.

2. APRIL 1864
SPRANG HER EN
PRØJSISK GRANAT.
DEN DRÆBTE OG SAAREDE
28 MAND AF
16. REGTS. 4. KOMP.

Denne ulykkelige Tildragelse er beskrevet i „Fra Als og Sundeved, XV. Hefte, Sønderborg“ Side 72 ff. —

Paa Kasernens Grund har „Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ i 1914 sat en Mindesten med Indskrift:

Her faldt
Kommandersergent
S. C. Eistrup
ved 4. Batteri
18. 4. 1864.

Rejst af Elevskolens Minde.

Foreningen Elevskolens Minde har bekostet Stenen.

Her var i 1864 bygget et Placement for Feltkanoner, som den 18. April var besat af 4. Batteri, der efterhaanden, som Stormen paa Dybbølstillingen skred frem, kom i Kamp med de fjendtlige Batterier, der kørte op i Terrænet øst for Skanserne. Da fjendtligt Fodfolk nærmede sig Alssund, blev Forholdene farlige, og Eistrup var netop — sammen med en Delingsfører — i Færd med at trække en Kanon tilbage fra Ildlinien, da han blev ramt af en Kugle i Underlivet. Han døde i København den 21. April.

Sønderborg Kirkegaard
1848 - 50.

Ved Hovedindgangen til Kirkegaarden en Mindestøtte af svensk Granit med Marmorkors:

DENNE STEEN
SATTE
DET DANSKE FOLK
OVER
TROFASTE SØNNER
DØDE FOR FÆDRELANDET
I AARENE 1849-50-51
GUDS FRED VÆRE MED EDER.

Mindestenen blev indviet den 31. Juli 1854.

Obelisk af Sandsten med Marmorreliefer:

Minde
om
Danske, Svenske
og
Nordmænd
faldne i Kampen for
Danmarks
Sag i Aaret 1848.

Den dyre Broderpagt
Er bloddøbt vorden,
Og Kjærlighedens
Magt
Er seet i Norden.
Hav Tak, hver Broder
kjær!
Med Sorg og Smerte
Begrov vi Eder her —
Og i vort Hjerte!

Efter Taaresæden
Kommer Jubelhøst.

Ps. 26. 5.

Verset er skrevet af Provst Karstensen, „Als Sangens“ Digter. Mindestenen blev afsløret ved en Festlighed den 27. Februar 1849 ved Feltpræst Boisen. Karstensen havde skrevet en Sang til denne Festlighed, hvis Omkvæd lyder:

Gravens Fred dækker
nu Eders døde Ben,
med vor Taare vædes
Eders Bøvtasten.

Obeliskens er prydet med Marmorreliefer: det danske Rigsvaaben, Kong Frederik VII's Navnetræk omgivet af Krigssymboler og samme Navnetræk med Krone.

Relieferne, der var stærkt forvitrede, blev erstattet med nye i 1934, udført af Billedhugger Ewers i Sønderborg. De gamle Reliefer, signeret J. Roi, opbevares i Museet paa Sønderborg Slot.

Grave indenfor Indhegningen omkring Obeliskens: Granitsten med Marmorplade:

Minde over
Mads P. Larsen
Voldstrup
af 5. Batal. 1 Komp.
Saaret 21. April 1848 Syd for
Ekernförde,
død paa Sønderborg Lazaret,
begravet paa Sønderborg
Kirkegaard d. 25. April 1848.
Fred med hans Støv!

Mads P. Larsen, Menig Nr. 47 ved 5 Bataillons 1. Kompagni, født 29. Juli 1825, var Søn af en Gaardejer i Volstrup ved Rudme. Den 22. April blev han indbragt som død til Sønderborg Lazaret. — I et Brev til Forældrene skrev Kapt. Wörrishöffer, at Mads Volstrup var den modigste Soldat han havde kendt.

Marmorplade:

Secondlieutenant
Niels Rothenborg
v. Muus
af 4de Linie Infanterie
Bataillon
falden for Fædrelandet
d. 5te Juni 1848.

Niels Rothenborg faldt under Bloms Brigades Fremrykning i Terrænet mellem Dybbøl Stenen og Skanse IX, hvor en Mindesten er rejst. Han blev begravet den 8. Juni.

Granitsten med Marmorplade:

Otto Ludvig Munthe
Morgenstjerne

Oberstlieutenant og Commandeur
for 12. Liniebataillon, født 9. Juli 1792
falden for Fædrelandet den 5. Juni 1848.

—

Sand Christen, Trofast Ven,
Elsket Mand, Kjærlig Fader.

—

Salige ere de Rene af Hjertet
thi de skulle see Gud.

Under Kampen den 5. Juni laa 12. Bataillon tæt vest for Bøffelkobbøl. Den kunde imidlertid ikke modstaa Fjendens Fremtrængen og gik derfor tilbage, forfulgt af Fjenden, der tilsidst besatte den østlige Skovrand. Bataillonnen ordnede sig til fornyet Forsvar bag Hegnene øst for Skoven. Heller ikke denne Stilling kunde holdes, den gik derfor videre tilbage til Hvilehøj. Her kom Forstærkning til, og et Angreb blev muligt. Fjenden kastedes tilbage til Bøffelkobbøl. Under dette Angreb faldt Oberstløjtnanten, lige vest for Gaarden Hvilehøj, hvor „Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ har rejst en Mindesten for ham.

Granitsten med Marmorplade:

Freiherr
Veit von Seckendorf-Gutend
Königl. Preuss. Hauptmann
im 12ten Inf. Regiment.
Gefallen bei Düppel om 5. Juni
1848.

Da Forbundstropperne som Følge af deres skyndsomme Tilbagetog ved Dybbøl den 5. Juni 1848 ikke kunde faa deres Faldne med tilbage, førte Danskerne 24 fjendtlige Faldne til Sønderborg Kirke og begravede dem derfra den 7. og 8. Juni. Blandt disse Faldne var Friherre von Seckendorf-Gutend.

Jernkors paa Jernsokkel:

Lieutenant
Leopold von Løvenskiold,
født paa Fossum Jernværk
i Norge
den 31. Marts 1818. *
Dødelig saaret
ved Nybøl
den 5. Juni 1848.
Død i
Flensborg
den 31. Juni 1848

* Skrivefejl paa Pladen. Løvenskiold blev født 1813 og døde 11. Juni 1848.

Norsk frivillig Leopold Løvenskiold, Søn af den senere Statholder i Norge, Severin Løvenskiold, blev ansat som Menig ved 10. Bataillon, der førtes af den norskfødte Oberst Jacob Ræder. Løvenskiold deltog med stor Hæder i Slagene ved Bov og Slesvig. Den 24. Maj blev han udnævnt til Sekondløjtnant, og som saadan deltog han i Kampen paa Dybbølbjerg den 28. Maj. Under Fægtningen den 5. Juni blev 10. Bataillon beordret frem mod Nybøl Mølle. Lidt vest for Stenderup By blev han ramt af en Kugle i Underlivet. Han faldt i Fjendens Haand og førtes til et Lazaret i Flensborg, hvor han døde den 11. Juni. Liget blev senere ført til Sønderborg og jordet den 5. Juli. Mellem Nybøl og Stenderup er rejst en Mindesten.

Marmorplade:

Capitain

Ernst Henrik v. Thestrup
af 10de Bataillon,
født d. 1. Febr. 1799
falden for Fædrelandet
d. 28de Maj 1848.

Under Kampene paa Dybbøl Bjerg den 28. Maj 1848 rykkede 1. Brigade frem mod Dybbøl Mølle, hvor det kom til en haardnakket Fægtning. Medens Brigaden, bestaaende 1., 2. og 11. Bataillon, angreb Fjenden i Fronten, trængte 1. Jægerkorps og 10. Bataillon frem mod hans højre Fløj. Syd for Landevejen, mellem Dybbøl Mølle og Hørlyk, nødsagedes 10. Bataillon til at tage en Stilling, og Skytterne fremsendtes i Kæde under Kaptajn Thestrups Kommando. Under dette Angreb faldt han.

„Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ har rejst en Mindesten paa Stedet hvor Thestrup faldt.

Jernkors:

Alexander von Hirschfeld
Premier-Lieutenant i. Grossherzoglich
Mecklenburg-Schwerinschen Grenadier-
Garde-Bataillon. Geb. den 3. April 1819
Geblieden den 28. Maj 1848.

Prlt. von Hirschfeldt blev haardt saaret ved Dybbøl den 28. Maj 1848, Han faldt i dansk Fangenskab og indlagdes paa Lazarettet paa Sønderborg Slot, hvor han døde samme Dags Aften. Han blev begravet den 30. Maj, sammen med Kaptajn Thestrup.

Marmorplade:

Secondlieutenant
Carl Frederik
Christian v. Kohl
af 3die Reserve-Bataillon
falden for Fædrelandet
ved Ullerup
d. 6te April 1849.

Under Kampene i Sundeved den 6. April 1849 stod Sklt. Kohl med sin Deling i den østlige Del af Avnbøl By, hvor det kom til haarde Kampe paa Bygaden. Tre Gange blev Sklt. Kohl trængt tilbage, først da Livgarden greb ind lykkedes det at gaa frem. Under disse Gadekampe faldt Kohl. Han blev begravet den 10. April.

„Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ rejste den 6. April 1938 en Mindesten i Avnbøl, hvor han faldt.

Granitplade:

Premierlieutenant
Jens Harald Fibiger
v. Jahn
af 3die Reservebataillon
falden for Fædrelandet
d. 6te April 1849.

Prlt. Jahn stod den 6. April 1849 i haard Kamp mod Hannoveranerne ved Ullerup. Fra sin frem-skudte Post maatte han trække sig tilbage mod Philipsborg. Under dette Tilbagetog faldt han. En Mindesten, rejst af „Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ den 6. April 1938, betegner Stedet.

1864.

Sandstensplade:

Ernst Adam Bruhn
Premierlieutenant
født 1827
faldt den 16. Marts 1864
i Dybbøl Skanse Nr. 1.

Prlt. E. A. Bruhn var født 1827 i København, hvor Faderen var General. Da Krigen brød ud i 1848, gik han frivillig med og avancerede til Korporal ved Gardehusarerne. 1850 udnævntes

han til Secondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve og ansattes ved 4. Forstærkningsbataillon, senere blev han forsat til Linien.

Ved Krigens Udbrud i 1864 stod han som Premierløjtnant ved 17. Regiment.

Den 16. Marts, da 17. Regiment laa i Dybbølstillingens venstre Fløj, rettede Gammelmark Batterierne en voldsom Ild mod Skanserne I, II og IV. En Granat slog igennem Blokhuset i Skanse I og dræbte Prlt. *Bruhn*, Sekondløjtnant Gløerfeldt og 10 Underofficerer og menige, medens en Officer og 39 Mand, alle af 17. Regiment, saaredes. Bruhns Lig blev jordet den 27. Marts.

Paa Skanse I er rejst en Mindesten for Prlt. Bruhn og Seklt. Gløerfeldt.

Granitsten med Marmorplade:

Leut.

L. M. Steffensen
falden i Kampen
for Danmark
1864

Kjærlighed er stærkere end Døden.

Laurits Marius Steffensen, født 1839 i Hostrup ved Varde, var først Landmand. 1857 gik han paa Seminariet i Jellinge for at blive Lærer. 1863 kom han paa Reserveofficersaspirantskolen og blev samme Efteraar udnævnt til Sekondløjtnant i Infanteriets Krigsreserve. Med 5. Regiment drog han 1864 i Felten.

Den 17. Marts, da Regimentet beordredes frem til en Rekognoscering mod Ragebøl Skov, faldt han. Han blev begravet den 24. Marts.

„Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ har sat en Mindesten paa Stedet, hvor han faldt.

Granitsten med Marmorplade:

1864.

Svenske Frivillige

Leut.

C. L. Roos

Serct.

L. A. Lundstrøm

Corporal

C. R. Gorransson

Menig

P. C. Lindblad.

Faldne i Kampen

for

Danmark.

Skl. *Roos* var født i Stockholm 1821. Han deltog med Hæder som Frivillig i Treaarskrigen, 1864 meldte han sig atter til frivillig Tjeneste og ansattes som Sekondløjtnant ved 20. Regiment. Under 8. Brigades Modangreb den 18. April faldt han i Kampen om Langdamsgaard. Prøjserne udleverede hans Lig ved Sønderborg den 19. April.

Lars August Lundstrøm var Sergent ved Göta artilleri regementet i Gøteborg. 1864 meldte han sig til frivillig Tjeneste i Danmark og blev ansat som Sergent ved 6. Fæstningskompagni. Under Kampen den 18. April faldt han ved sin Kanon paa Skanse IX. Opfordringen til at overgive sig besvarede han ved at gaa ind paa Fjen-

den med trukken Sabel. Hans Hvilested skal være i Fællesgraven lige syd for Skanse IX. Fæstningsartilleriforeningen har rejst ham en Mindesten paa Stedet, hvor han faldt.

Svensk frivillig Korporal *Robert Gorransson* ved 2. Regiments 1. Kompagni faldt den 28. Marts ved Dybbøl bag Skanse IV; en Mindesten betegner Stedet.

Peter Christoffer Lindblad fra Linköping. Menig Nr. 18 ved 5. Regiments 3. Kompagni, blev dødelig saaret under Kampen paa Als den 29. Juni. Han døde paa Lazarettet paa Sønderborg Slot den 5. Juli og blev jordet den 10. Juli.

„Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ har rejst en Mindesten paa Stedet, hvor han faldt, ved Indkørslen til Gaarden Frydendal, nord for Sønderborg.

Granitsten med Marmorplade:

Harald Eduard
Petersen

Pr. Ltn. i 10. Reg.

† Dybbøl d. 28. Marts 1864.

Premierløjtnant Petersen, født 1827 i København, meldte sig som Frivillig ved Krigens Udbrud i 1848 og ansattes som Menig ved 2. Jægerkorps. Under Vaabenhvilen gennemgik han en Kommandoskole, hvorefter han i Marts 1849 udnævntes til Sekondløjtnant. Fra 1853-57 stod han i Tjeneste ved den vestindiske Hærstyrke. Efter sin Hjemkomst blev han Premierløjtnant og ansattes ved 5. Infanteri Bataillon.

1864 rykkede han ud som Chef for 10. Regiments 8. Kompagni. Natten til 2. Paaskedag, den 28. Marts, kæmpede han tappert ved Dybbøl Østen. Under denne Fægtning blev han dødelig saaret og døde faa Timer efter.

Stedet, hvor han faldt, har „Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ betegnet med en Mindesten.

Marmorplade:

Her under hviler
en elsket Mand!
Fader, Søn og Broder:
Ltn. Harald Frederik
Severin Benzon,
født d. 25. Marts 1835
† Dybbøl
den 28. Marts 1864.

Sekondløjtnant Benzon, født 1835 i Hohenhorn, Lauenborg, hvor Faderen var Oberstløjtnant, udnævntes til Sekondløjtnant 1854.

1864 gik han i Felten med 6. Regiment. Den 28. Marts blev han med en Deling af Regimentets 3. Kompagni sendt frem mod Dybbøl Østen, for at angribe den fremrykkende Fjendes Flanke ved den nordlige Gaard. Efter at han havde faaet flere Saar, fik han et Skud i højre Tinding, der gjorde Ende paa hans Liv. En Mindesten er rejst paa Stedet, hvor han faldt.

Granitsten med Marmorplade:

A. C. Smidt
født i Randers,
saaret d. 24. Januar
død paa Sønderborg
Lazareth den 21. Juli 1846.

Anders Smidt stod som Menig Nr. 462 ved 5. Regiments 5. Komp. Han blev saaret ved Løkkegaard, nord for Sønderborg, den 29. Juni og faldt i prøjsisk Fangenskab. (Saaret den „24. Januar“ er en Skrivefejl paa Stenen.)

Jernkors:

Her under
hviler

Støvet af

Niels Nielsen, 3 Regiment

7. Comp. Nr. 172, født d. 18. Decbr. 1835 i Foerløv, Sorø Amt paa Sjælland. Haardt saaret i Træfningen paa Als den 29. Juni 1864, død d.

11. Juli samme Aar

paa Lazarettet i Sønderborg.

Paa Korsets Bagside:

Savnet og begrædt

af hans dybt sørgende Moder og Sødskende
der kun finde Trøst i Haabet om Gensyn hisset.

Fred være med dit Støv.

Jernplade paa Jerngitter:

Herunder hviler

Corporal

Peter Veile Rieffestahl

som faldt for sit Fædreland

28. Juni 1864.

Korporal *Rieffestahl* var født paa Gillestedgaard ved Odense. Han gjorde Tjenste som Korporal Nr. 141 ved 5. Regiments 6. Kompagni. Under Kampen den 29. Juni blev han haardt saaret ved en Kugle i Brystet. Han blev bragt ind

paa Straabjerggaard, hvor Gaardejer Paulsen plejede ham i to Dage, indtil han blev bragt til Lazarettet i Sønderborg. Der døde han den 3. Juli. 28. Juni er en Skrivefejl paa Pladen.

„Komitéen til Rejsning af Mindesten for Faldne i de slesvigske Krige“ har rejst en Sten, hvor Rieffestahl faldt.

Granitsten med Marmorplade:

N. C. Knippel
Korp. ved 5. Rgmt. 6 Kmp.
født d. 26. Sept. i Faaborg
1835
falden ved Dybbøl d. 17. Marts
1864
J. Gaaei
Undercorp. ved 6. Rgmt. 2. Kmp.
født d. 25. Aug. i Faaborg
1845
falden ved Dybbøl d. 20. Marts
1864.

Marmorplade:

Her under hviler
Johannes Godsk Jensen
af Ribe
født d. 15. Februar 1841
falden i Kampen for
Danmark d. 28. Marts 1864.

Godsk Jensen var Underkorporal Nr. 321 ved 6. Regiments 3. Komp. og blev dødelig saaret i Fægtningen ved Dybbøl Østen den 28. Marts. Han døde samme Dag paa Sønderborg Lazaret og blev jordet den 3. April.

Granitsten med Marmorplade:

Mindesten for
A. F. Haritzhøi
af 2det Rgmt.
født d. 9. Sept. 1839
falden ved Dybbøl
den 28. Marts 1864.

Andreas Frantzen, Haritzhøi, var Menig Nr.
153 ved 2. Regiments 7. Kompagni.

Granitsten med Marmorplade:

Her hviler
to tapre danske
Soldater
af 10. Regiment
faldne den 29. Juni
1864.

Disse to Faldnes Grav laa før ved den gamle
Oliemølle (nu Kasernens Grund). Ved Anlægget
af den tyske Marinestation laa Graven i Vejen og
den maatte flyttes. Ligene blev gravet op i Au-
gust 1905 og bisat paa Kirkegaarden.

Granitblok under Rødbøg.

Minde
over
danske Krigere
faldne i Kampen
for Fædrelandet
1864.

Stenen blev rejst 1880.

Granitblok med Marmorplade og stort Marmorkors:

Minde
over
danske Krigere
faldne i Kampen
for Fædrelandet
1864

Jernkors med Jernplade:

Minde over Constabel No. 152 af 10de Batteri
6t. Fæstningscompagni
Søren Sørensen, Mørke, af Randers Amt
falden paa Dybbøl Skandse Nr. 8
den 8de April 1864.

Her hviler Støvet af
en brav og ærlig Kammerat,
der faldt for Danmarks Ret og Ære!
Paa Dybbøl Skandse var han sat,
i Minde frisk, hans Navn vil stedse være!
Giv Du ham Fred, O! Gud! med alle dem
Du her har kaldet til Dit Hjem.

Minde
rejst af Compagnicommandeuren og
nogle af hans Kammerater.

Prøjsiske Grave.

Granitblok, indhegnet med 4 Kanonrør, forbundne med Jærnkæder.

Den bei Düppel und auf Alsen
im Jahre 1864 gefallenen
preussischen Kriegern.

Foran denne Sten en mindre Granitsten med
Jernplade:

Hier ruhen
Feldwebel Adolf Lorenz
Füsilier Carl Klein
Hornist Friedrich Regel
von 1. Posensch. Infant. Rgt. Nr. 18
gefallen am 28. März 1864.

Disse tre Mand maa af Danskerne være fort
med tilbage som saarede Fanger efter Kampen
den 28. Marts. De findes ikke anført i de danske
Begravelseslister. Efter Sønderborg Kirkebog blev
den 1. April jordet paa Kirkegaarden:

to prøjsiske Soldater af Liv-Grenader Regimentet,
en Feldwebel Wagenknecht fra samme Regiment,
og to andre prøjsiske Soldater, faldne den 28. Marts.
En Feldwebel Wagenknecht findes dog ikke i
Regimentets Tabliste.

Jernkors:

Die 8 Co. 2. W. I. R. No. 15, P. F. d. N.
ihren bei der Einnahme von Alsen
am 29. 6. 64 gebliebenen Kameraden
Feldw. Ed. Büttler, Musk. F. W. Hagemeyer
Musk. E. A. Lohmeyer.

Det er kun faa Soldatergrave, der nu er beva-
ret paa Sønderborg Kirkegaard. Efter Optegnelser
i Sønderborg Kirkebog og Fortegnelser i Hærens
Arkiv over de paa Sønderborg Kirkegaard jor-
dede danske Soldater, ligger her begravet:

Fra Trearskrigen:

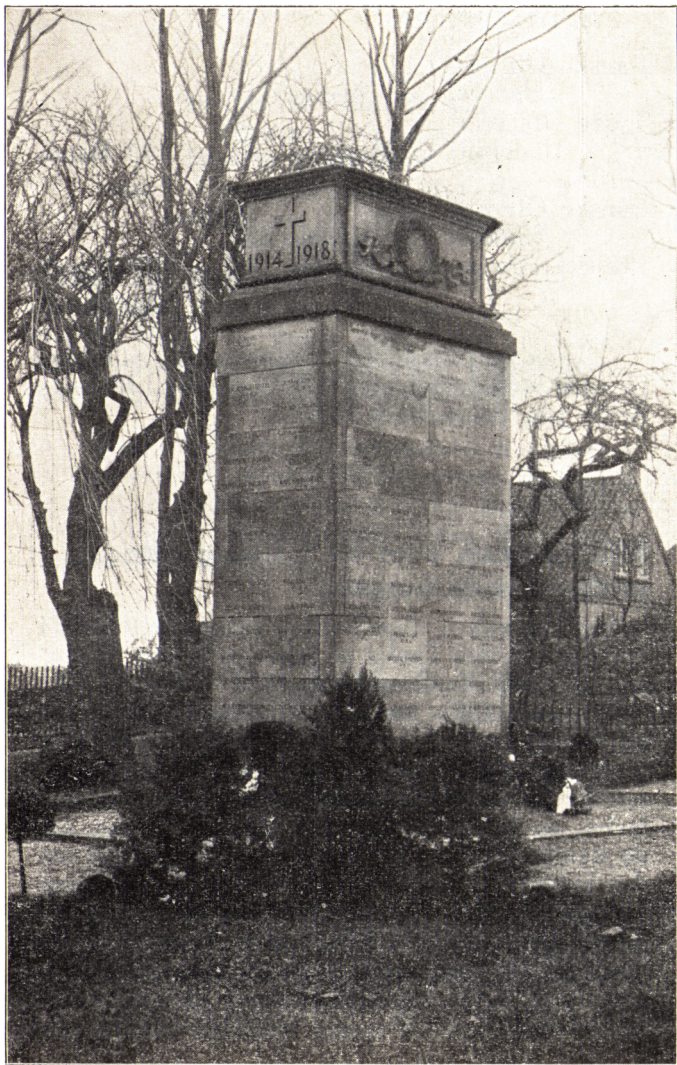
Danske Officerer	6	
„ Underoff. og Menige	143	
Tyske Officerer	2	
„ Underoff. og Menige	48	199 Mand.
1864:		
Danske Officerer	5	
„ Underoff. og Menige	352	
Prøjsiske Underoff. og Menige	13	= 370 Mand.
		569 Mand.

Navnene paa disse 569 faldne og her paa Kirkegaarden jordede Soldater findes optegnet i Museets Arkiv paa Sønderborg Slot.

Mindestenen over de i Verdenskrigen faldne Sønderborgere.

Som overalt i Landsdelen vaagnede ogsaa i Sønderborg den Tanke at rejse et Minde for Byens Faldne i Verdenskrigen 1914—18.

I Januar 1921 modtog Kirkeforstanderskabet en Skrivelse, hvori man opfordrede dette til at tage sig af denne Sag, at skabe et synligt Mindesmærke for Efterslægten over disse store Begivenheder, og her at optegne de faldnes Navne, saa de kunde mindes i de kommende Tider. Selv om der indenfor Kirkeforstanderskabet var Interesse for Sagen, ansaa det sig imidlertid ikke for kompetent hertil og indkaldte derfor til et offentligt Møde i Menighedshuset den 4. Februar 1921. Her ved dette Møde blev det vedtaget, at søge Sagen gennemført, og man valgte hertil det daværende Kirkeforstanderskab tilligemed 5 Medlemmer,

der ogsaa valgtes paa Mødet, dog saaledes, at det paa den Maade nedsatte Udvalg havde Ret til at supplere sig, hvis man fandt det fornødent. Dette skete straks efter, idet Udvalget optog tre nye Medlemmer for at de danske og tyske Stemmer i Udvalget kunde staa lige. Senere, da Byraadet traadte til med en Bevilling til Sagens Gennemførelse, blev tre Medlemmer af Byraadet indvalgte i Udvalget. Udvalget konstituerede sig med Provst Thyssen som Formand, Pastor Jørgensen som Næstformand og Arkitekt Friedrichs som Kasserer. Dernæst vedtog man at antage Arkitekt Thomas Havning af København som Leder af Arbejdet, og den 15. Juli 1921 blev der afholdt et offentligt Møde paa Raadhuset i Sønderborg, hvor man vedtog at søge Sagen gennemført efter den af Arkitekten fremstillede Model.

Det første Stadium var hermed overstaaet, idet man var enig om at rejse et Mindesmærke. Et andet vigtigt Spørgsmaal var Tilvejebringelsen af Pengene. Men det viste sig, at ogsaa denne Vanskelighed blev overvunden. Pengene til Mindesmærket er indkomne dels ved en Indsamling blandt Byens Borgere og dels ved en Bevilling af Sønderborg Byraad.

Som nævnt er Mindestenens Arkitektur udarbejdet af Arkitekt Thomas Havning, København. Den er bygget og fremstillet af nu afdøde Sten- og Billedhugger Chr. Iversen, Sønderborg. Anden Pinsedag, den 21. Maj 1923, blev Mindesmærket, efter en Mindegudstjeneste i Kirken, under stor Tilslutning afsløret af Provst Thyssen. Udvalgets Opgave var dermed løst, og det overgav Mindestenen til Menighedsraadet med Bøn om at ville værne og frede om den, saa den til sene Tider kan staa som et Vidnesbyrd om de

tunge Ofre, som Sønderborg By maatte bringe under den store Verdenskrig.

Mindestenen er rejst paa den gamle Kirkegaard Øst for Sønderborg Kirke. En mere passende Plads for et Mindesmærke kunde vel næppe tænkes.

Den bærer 196 Navne:

- Ackermann, Louis † 23. 10. 15
Albrechtsen, Peter Nicolai † 20. 11. 16
Alsdorff, Wilhelm Robert Adolf † 12. 4. 17
Andersen, Christian † 8. 10. 16
Andersen, Christian Johan Lassen † 7. 4. 16
Bade, Ludvig † 5. 8. 17
Bahnsen, Karl August † 29. 7. 17
Beck, Fritz † 2. 9. 19
Beck, Willi Ludwig Valentin † 1. 5. 17 } Brødre
Beck, Peter † 13. 1. 17
Bladt, Christian † 11.4.18
Bladt, Friedrich † 26. 9. 15
Bock, Paul Reinholdt † 31. 8. 17
Bomberg, Hans Christian † 12. 1. 15
Bonefeld, Hans † 8. 10. 15
Bornholdt, Ernst † 4. 11. 15
Braasch, Julius Nikolai † 16. 8. 16
Breyer, Friedrich † 28. 5. 15
Broders, Max † 14. 6. 17
Bronisch, Günther † 6. 6. 16
Brosolat, Wilhelm Friedrich † 10. 5. 15
Bruhn, Bartold † 23. 3. 18 } Brødre
Bruhn, Hermann † 5. 1. 18 }
Brunn, Julius † 14. 2. 16

Carstensen, Johannes † 22. 7. 17
Christensen, August Peter † 11. 10. 16
Christensen, Christian † 31. 8. 16
Christensen, Mathias † 20. 9. 14
Christensen, Peter (savnet)
Christensen, William † 10. 4. 18
Christiansen, Gerhard Jürgen † 16. 7. 15
Christiansen, Peter † 15. 9. 18
Clausen, Hans † 7. 3. 16
Clausen, Olaf † 23. 10. 17
Clausen, Thomas Jacob † 23. 8. 14
Dobran, Hugo Eduard Karl † 6. 9. 14
Ebsen, Christian Heinrich † 16. 3. 16
Eichholz, Hugo † 23. 10. 15
Ernst, Oskar Georg Wilhelm † 8. 1. 16
Faust, Fritz † 23. 10. 15
Fedde, Hans Christian † 15. 7. 15
Feddersen, Carl Detlef † 17. 10. 14
Feldsted, Mathias J. † 4. 12. 16
Fiebig, Wilhelm Ernst † 15. 9. 16
Glüsing, Heinrich Nicolai † 3. 10. 15
Gottschalk, August Friedrich Karl † 7. 5. 17
Grimm, Daniel † 27. 3. 18
Gunnensen, August Johannes † 1. 4. 18
Gunnensen, Christian † 27. 8. 14
Hansen, Christian Gerhard † 12. 7. 17
Hansen, Christian Wilhelm † 3. 10. 16
Hansen, Dominikus † 12. 1. 15
Hansen, Hans Jürgen † 27. 9. 16
Hansen, Hans Moos Peter † 16. 5. 17
Hansen, Jacob † 10. 4. 17

Hansen, Jürgen † 1. 6. 16
Hansen, Peter Christian † 1. 6. 16
Hansen, Peter † 3. 12. 15
Hansen, Thies † 10. 6. 15
Hansen, Wilhelm Christian † 29. 4. 17
Harder, Paul Karl Friedrich † 6. 9. 14
Hartmann, Franz Otto † 6. 9. 14
Hassel, Hans Friedrich † 13. 6. 15
Heinrich, Franz † 28. 6. 18
Heldtberg, Niels † 14. 6. 15
Helmer, Arthur Heinrich † 13. 9. 17
Hilscher, Paul Rudolf † 20. 6. 16
Hinrichsen, Hans Christian † 10. 7. 16
Hinrichsen, Hans Jürgen † 22. 8. 15
Hintze, Julius Gottlieb Karl † 6. 1. 15
Hoffmeister, Emil Andreas † 23. 6. 15
Hulvey, Jürgen Nis Petersen † 23. 4. 18
Iversen, Theodor Lorenz † 26. 9. 17
Jacobsen, Christian † 28. 8. 15
Jacobsen, Peter Bladt † 23. 4. 16
Jacobsen, Peter Karl † 8. 11. 14
Jensen, Carl † 24. 4. 17
Jensen, Christian † 1. 10. 18
Jensen, Edmund † 3. 1. 19
Jessen, Anton † 28. 8. 15
Jessen, Friedrich Heinrich † 4. 10. 18
Jessen, Karl Heinrich Bleshøj † 26. 4. 16
Jessen, Wilhelm Waldemar † 30. 4. 15
Johannsen, Jørgen † 7. 10. 18
Jørgensen, Carsten C † 19. 3. 17
Jørgensen, Gustav Ernst † 20. 12. 14

Jørgensen, Harald † 3. 2. 19
 Jørgensen, Rasmus † 11. 4. 18
 Jürgensen, Johannes Georg † 2. 5. 17
 Karberg, Jens † 28. 8. 16
 Kalinowsky, Karl † 23. 5. 16
 Keldorf, Jens Johann † 27. 10. 14
 Kersten, Karl † 23. 10. 16 } Brødre
 Kersten, Paul † 30. 9. 15 }
 Kruse, Friedel Wilhelm † 6. 5. 15 } Brødre
 Kruse, Claus † 20. 7. 16 }
 Kruse, Peter Friedrich † 14. 10. 18 }
 Krüger, Johannes August Richard † 25. 3. 18
 Krüger, Peter Christensen † 16. 4. 17
 Kuntz, Karl Hermann † 11. 10. 18
 Kühn, Wilhelm † 3. 9. 15
 Kümpel, Nicolaj † 6. 6. 15
 Køster, Heinrich † 15. 12. 15
 Larsen, Peter Christian † 17. 9. 18
 Larsen, Peter Georg † 20. 7. 16
 Lassen, Svend † 7. 8. 18
 Lawaetz, Theodor † 2. 4. 18
 Lembcke, Georg Wilhelm Karl † 23. 5. 15
 Lemke, Franz Wilhelm † 23. 10. 15
 Lensch, Heinrich Markus † 8. 4. 16
 Lenz, Ludvig Peter Karl † 16. 3. 15
 Lindholm, Jannik Andersen † 8. 10. 16
 Lorentzen, Kurt August † 19. 4. 16 } Brødre
 Lorentzen, Otto Meinert † 26. 3. 16 }
 Lund, Jørgen † 31. 8. 16
 Madsen, Marius Anton † 17. 9. 15
 Martensen, Hans Nissen † 11. 8. 15
 Mansen, Albert † 23. 10. 18

Martini, Richard Johannes Heinrich † 8. 12. 14
 Matzen, Heinrich Wilhelm † 11. 4. 17
 Menzer, Bruno Oskar † 11. 10. 16
 Michelsen, Ernst † 21. 10. 17
 Millek, Felix † 11. 7. 16
 Møbes, Franz † 14. 10. 18
 Møller, Andreas Peter † 24. 5. 15
 Møller, Asmus † 9. 10. 18
 Møller, Ernst Jürgen † 29. 4. 18
 Møller, Wilhelm † 29. 5. 15
 Møller, Jørgen † 23. 9. 16
 Nagel, Franz † 30. 3. 16
 Nielsen, Adolf Christian Ferdinand † 11. 4. 17
 Nissen, Christian † 22. 7. 15
 Nissen, Hans † 26. 5. 17
 Nissen, Johannes A. † 16. 9. 14
 Nissen, Marius † 25. 8. 18
 Noack, Hans Christian Gottfried † 14. 8. 16
 Oberg, Hans Christian Rudolf † 22. 8. 17
 Ohlsen, Andreas August † 27. 10. 17 }
 Ohlsen, Jürgen Christian † 15. 7. 18 } Brødre
 Ohlsen, Gerhard Christian † 7. 9. 15
 Otto, Friedrich † 15. 7. 16
 Otzen, Karl † 6. 3. 15
 Paulsen, Christian † 31. 12. 14
 Petersen, Anton Peter † 26. 5. 16
 Petersen, Christian † 16. 6. 17
 Petersen, Hans Peter † 18. 12. 18
 Petersen, Harald Peter † 21. 2. 15
 Petersen, Heinrich Albert Wilhelm Chr. † 12. 10. 16
 Pfützner, Arthur Friedrich Karl † 6. 1. 17

- Pfützner, Ernst Harald Otto † 21. 9. 14
 Pohl, Sophus Wilhelm † 6. 4. 16
 Preuss, Richard Gustav † 28. 10. 16
 Rasmussen, Jørgen † 2. 9. 17
 Reuter, Fritz Otto Hans † 22. 8. 16
 von Rohden, Karl Henry Johannes } Brødre
 † 14. 12. 14
 von Rohden, Max Rudolf † 6. 6. 15 }
 Rots, Hans Christian Asmus † 22. 7. 18
 Schmidt, Willy, (savnet)
 Schröder, Willy Friedrich Heinrich † 1. 12. 14
 Schultz, Paul † 30. 8. 15
 Schwartz, Andreas † 11. 9. 15
 Sellmer, Heinrich Christian † 28. 9. 14
 Seyfert, Louis Friedrich † 16. 2. 15
 Sievers, Bernhard Heinrich † 19. 9. 14
 Siensen, Christian August † 23. 5. 15
 Sievertsen, Frederik † 14. 9. 16
 Simonsen, Christian Simon † 30. 10. 15
 Simonsen, Henry Jørgen † 8. 9. 14
 Sindt, Christian Heinrich August † 31. 5. 15
 Sprenger, Hermann Karl † 17. 5. 17
 Stein, Max † 9. 9. 14
 Stein, Walter † 6. 6. 15
 Stemann, Georg 6. 6. 15
 Stoffer, Christian † 30. 11. 14
 Stephan, Hans August Fritz † 31. 7. 18
 Svanholm, Christian † 7. 9. 14
 Svendsen, Lorenz † 12. 4. 18
 Szameitat, Albert † 10. 11. 14
 Szameitat, Karl Heinrich Bernhard } Brødre
 † 13. 4. 15 }

Sørensen, Peter Andreas † 3. 9. 19
Telscher, Amandus † 27. 4. 18
Thiestrup, Anton Bendixen † 8. 5. 17
Tietze, Hans † 6. 6. 16
Thomsen, Sophus † 9. 9. 17
Thorsen, Karl Jürgen † 10. 3. 15
Tychsen, Christian † 22. 3. 18
Valentiner, Otto Joachim † Marts 18
Vanselow, Karl † 24. 1. 15
de Vries, Theodor † 27. 4. 17
Witt, Fritz † 18. 12. 15
Witt, Heinrich Peter † 6. 6. 15
Wohlfahrt, Hermann Heinrich Johan † 17. 9. 14
Wolff, Erich † 11. 11. 17
Wriedt, Jens Peter † 23. 11. 14
Wulf, Friedrich † 30. 3. 15
Zickermann, Paul † 19. 2. 15

Ære være deres Minde!

Kong Christian II paa Sønderborg.

Det var Onsdagen den 24. Juli 1532. I et hemmeligt Møde i Helligaandskirke i København var det bleven besluttet, at Kong Christian II, der hvert Øjeblik ventedes tilbage fra Norge, skulde sættes i sikker Forvaring.

Sønderborg Slot blev bestemt til at være hans Opholdssted.

Den 28. Juli udfærdigede Kong Frederik den Instruks, som skulde medgives de fire Adelsmænd, der førte ham til Sønderborg, Otto Krumpen, Knud Pedersen Gyldenstjerne, Godske Ahlefeldt, Amtmand paa Nordborg og Iven Reventlow. Det blev dem paalagt at aflevere Kongen som Fange til Lensmanden paa Sønderborg, Detlev Broktrorp.

Kongen skulde indsættes i det Blaa Taarn i sikker Forvaring. Fire adelige Hofsinder, Asch von der Werder, Jobst Bock, Peter von Podevils og Bartolemeus von Qualen (af en Slægt der ogsaa var kendt paa Sundeved), sattes til at være ham behjælpelig og bevogte ham.

Den 9. August 1532, St. Laurentius Aften, stod Skibet, der ledsagedes af to andre Skibe, nordfra ind ad Als Sund. Klokken var mellem 8 og 9, da Kongen førtes ind over Slotsbroen, ifølge Optegnelser af daværende Præst i Sottrup, Peder Brun.

Da de kom indenfor Slotsporten, blev denne slaaet i. Kong Christian, der nu først rigtig følte, at han var Fange, blev hæftig og det kom til Haandgribeligheder. Knud Gyldenstjerne greb

Kongen i Skægget og rev den gyldne Kæde, han bar om Halsen til sig, for dermed at betegne, at Kongen nu var Fange.

Arild Hvitfeld skriver om Kongens Fængsel:

„Paa Sønderborg er han sat udi en stærk Forvaring. Med det første i en Runddel, paa det ostre Taarn udi en Hvælving, hvor Døren blev igennemmuret, saa nær som et Vindue, hvor igennem man stak Mad ind til hannem. Han havde med sig derinde en lille Dværg, han havde faaet udi Norge, som tjente hannem for en Dreng.

Den Skildring af Kongens Kaar paa Slottet kan ikke opretholdes, efter at det lykkedes A. D. Jørgensen at fremdrage de gamle Regnskaber fra Sønderborg Slot og Breve fra Aarene 1533-43. Deraf fremgaar, at Fangenskabet har været langt mildere end hidtil antaget.

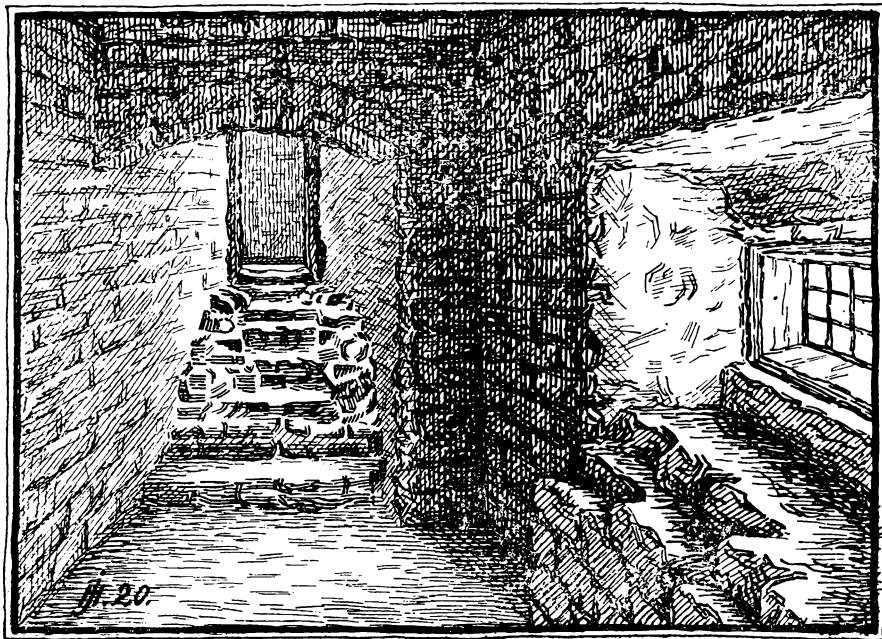
Kong Frederik skriver om den fangne Konge i et Brev til Hertugen af Mecklenburg* (dat. 6. November 1532) efter at have rettet Anklage imod Christian II: — — — „desuagtet lader vi dog Kongl. Maj. Kong Kristjern paa det bedste underholde, forsørge og forsyne kongeligt, fyrsteligt og hæderligt med al Nødtørft, saa meget der er at faa for Penge her i Landet, desuden er nogle af Ridderskabet og Adelen, fødte uden- og indenlands, antagne og anviste paa ham, som skal gaa ham tilhaande med al kongelig og tilbørlig Ærbødighed og desuden drive alskens Spil og Tidkort med ham efter hans Behag; endelig tilstedes der ham en fri Omgang i Sønderborg Slot, saa han ikke behøver at sidde fangen i sit Værelse“. —

* Sml. Sønderj. Aarbøger, 1892 S. 248 f.

Kongens Skrivelse til Hertugen af Mecklenburg stadfæster, hvad der kan sluttes efter Regnskaberne. Der nævnes her en „Kong Christians Urtegaard“, der er Udgifter til Spillekort og „Bøster“, vistnok Kugler til et eller andet Spil. Han havde sit eget Køkken med sin gamle Kok Berent. Berent Kok blev paa Sønderborg i alle de følgende Aar, han havde en Aarsløn af 30 Mark lybsk, det var ligesaa meget som Husfogdens Løn og tre Gange saa meget som Lensmandens Kok.

Kong Christian holdtes paa Sønderborg som en kongelig Person. Han levede, som han var vant, gik fyrsteligt klædt og modtog de Æresbevisninger, som tilkom hans Stand. Kun Friheden var ham nægtet, Volden og Ringmuren var Grænsen for hans Kongedømme. Kongelig var ogsaa hans Lejlighed. Han havde flere Værelser, Rummet i Blaataarnet var hans Sovegemak og Opholdsstue. Taarnværelser var nemlig i hine Tider særlig søgte som bedste Stuer, de var de eneste der havde fri Udsigt og godt Lys. De Værelser, Kong Christian fik til Raadighed her paa Slottet, var sikkert den Lejlighed, der altid stod parat til Landets Konge, naar han var paa Rejse omkring i sit Rige.

Hvad Forplejningen angaar, ses af Regnskaberne, at Kong Christian II levede godt. Der blev ikke alene gjort store Indkøb af almindelige Spisevarer, af Vin og tysk Øl, Sukker, Rosiner, Mandler, og de Krydderier, der dengang brugtes i store Mængder, men der blev sendt Ekstrabud til Indkøb af forskellige Lækkerier, hos en Apoteker i Slesvig blev der hentet Krydderier, der ikke kunde købes i Sønderborg, Laks fra Elben, Sild fra Slien, Ferskvandsfisk, unge Lam o. s. v. De store Udsalg i Flensborg, Ribe, Kiel,

Indgang til Kong Christian II's Taarnværelse.

Hamborg og Lübeck søgtes, for at finde noget, som den fangne syntes om. Hans daglige Forbrug ca. 10 Potter tysk Øl og ca. 3 Potter Vin. —

Til Trods for denne hensynsfulde Behandling, var Christian II en alt for urolig Natur til at han kunde finde sig heri. Det lykkedes ham at hverve Hjælpere og finde Tilhængere, med hvis Hjælp han kunde sætte sig i Forbindelse med Omverdenen. Han vilde endnu en Gang prøve sin Lykke i den politiske Verden. Anslaget udfortes i den følgende Vinter, det opdagedes og Deltagerne førtes derved i Ulykke. Aktstykkerne gør ikke helt Rede paa Sagen, men Hovedtrækene er følgende:

Hovedmanden var Hans Smed i Sønderborg, som det synes en anset Borger, en Mand af dette Navn i Sønderborg optoges en halv Snes Aar forinden i „Vor Frues Købmandslag“ i Flensborg. Han kaldes ogsaa Klejnsmed, et Navn, som paa den Tid nærmest betegner en Vaabensmed. Denne Hans Smed bar Breve fra Kong Christian til Bremen, hvor han afleverede dem hos en Provst Jacob, der dog senere frasagde enhver Deltagelse. Endvidere var Præsten i Lysabild indviklet i Sagen, ligesom der nævnes Borgere i Hamborg, Rendsborg og Bremen. Disse medskyldige synes Hans Smed at have opgivet i Forhør paa Pinebænken. Ogsaa Kongens Dværg skal have medvirket i Sagen. Da Sagen blev opklaret, henrettedes de Deltagere, man kunde faa fat i. For Smedens og Lysabild Præstens Henrettelse er der betalt i Sønderborg Regnskab. —

Efter denne Tid blev Christian II strængere bevogtet. De 4 Adelsmænd forsvinder, i Stedet for kommer Drabanter som kongelig Livvagter. Der blev opført en Bygning til dem, „Drabanternes Hus“, kort efter afløses Drabanterne af en

Trop Landsknægte under Henning Uttermark („ut der Mark“, Brandenburg). Den bestod af en Vagtmester, en Trommeslager og Piber, samt 35 menige Knægte. Drabanternes Hus kaldes herefter „Landsknægternes Hus“. — Efter Kong Frederiks Død 1533 og Krigsurolighederne i 1534 øgedes Besætningen paa Slottet, saa den kom op paa omkring 140 Mand.

Der var saaledes Liv nok paa Borgen, og den gamle Konges værste Fjende, Kedsomheden, kunde ikke være saa generende. Han spiste godt og drak godt, ofte til Overmaal; han optraadte i sit Ydre som Konge, i kostbare, stadselige Klæder. Der anskaffes hvert Aar en stor Mængde Tøj til ham, og det af de fineste Stoffer, Fløjl, Silke, Pelsværk o. s. v. Der omtales Sølvbeslag paa hans Fløjlsjoppe. „Fru Margrethe (- Rantzau, Detlev Broktores Hustru) tog 7½ Snese Alen Linned ud til Lagener for Kong Christian; de kostede 8 Skl. Alen“.

I Foraaret 1538 (29. Marts) døde Detlev Broktores. Hans smukke Ligsten findes endnu i Sønderborg Kirke. — Husfogden Jorgen von der Herberge til Snogbæklund overtog hans Hverv, indtil Udnævnelsen af en ny Lensmand paa Sønderborg blev udstedet af Kong Christian III. Den 28. Juni s. Aar blev Breide Rantzau udnævnt til Lensmand. — Den 28. Januar 1540 blev han forflyttet til Haderslev og han efterfulgtes paa Sønderborg af Bertram Ahlefeld, en af Kongens mest hengivne Mænd.

Den 30. Maj 1540, dateret paa Nyborg, sendte Christian III et Brev til Bertram Ahlefeld. Deri skriver han bl. a. vedrørende Christian II: „vi befaler dig at lade Kong Kristjern om Dagen komme udenfor det Taarn, hvor han nu er, ind i andre og bedre Værelser paa Slottet, og

at lade nogle Adelsmænd tage vare paa ham og stadig være hos ham. Naar det derimod gaar mod Aften, at han da igen gaar ind i sit Taarn og sover der. Ligesaa skal du lade ham bade saa tit og ofte, som han selv vil. Skulde det fattes ham paa Klæder, maa du lade ham gøre en ufodret Silkekjortel, som Damask, Silke, Atlas eller deslige, med Benklæder og Vams. Du kan tage Silkebecklædningen ud hos Tomas tor Smede i Flensborg, vi vil betale det. Vi har ogsaa herhos skrevet til Volmer og Jørgen v. d. Herberge og befalet dem, hvis du skulde have Brug for dem, da at lade sig bruge med god Vilje“. —

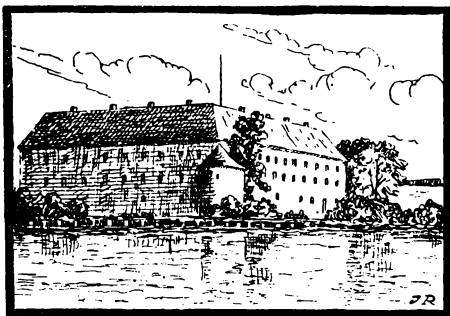
Brevet forudsætter, at Christian II's Tilstand var mindre god. — Regnskaberne viser heller ikke mere de rigelige Udgifter til Klæder eller til de udsøgte Madretter. Man ser dog, at Kong Christian III har sørget for, at den kongelige Fange fik det saa godt, som Forholdene kunde tillade det.

Som Aarene gik, har Tilstanden paa Slottet stadig forbedret sig for Fangen, denne synes nu til Stadighed at have unge Standspersoner til Selskab. I 1540 tager Indkøbet af Vin og Øl stærkt til, paa dette Aar falder 647 Stol Vin og 55 Tønder Øl, det dobbelte af de tidligere Aar. Kongen maa aabenbart have begyndt at vise en vidtgaende Gæstfrihed. — Han har i disse Aar haft Lov til at forlade Slottet og foretage Udflugter i Byen og paa Øen, thi under 13. November 1546 klager Bertram Ahlefeld over ham i et Brev til Kongen. Ahlefeld skriver, at Fangen rider ud, naar det behager ham, han siger ikke sine Tjenere et Ord om det, før de skal trække Støvlerne paa ham. „Forleden vilde han engang ride ud om Natten, hvad der ogsaa skete“ — — da Ahlefeld bebrejdede ham det, blev han vred

og sagde, „at Eders Kongelige Majestæt havde tilladt ham at gaa og ride, hvor han vilde“. — „Desuden løber han overalt i Byen, i Husene, paa Skibsbroen og ved Stranden, taler med alle, hvem han træffer paa og hvorfra de end kommer“. I et andet Brev til Kong Christian III skriver Lensmanden atter om Kongens urolige Opførsel, „han gaar bestandig i Byen, besøger syge Folk og gaar ind i alle Husene. — Fornylig bad han om et Fad Øl, da han fik det, lod han det bære ud i Byen og bad Gæster paa det, Junkere, Borgere og Fruer i Byen“, — om Aftenen vilde han ikke gaa op, indtil Junkerne omsider fik ham til det med gode Ord. —

Der kan ikke være Tale om et haardt Fængsel — Skildringen af Stenbordet med Furen, slidt af Kongens Finger, naar han vandrede rundt i sit Gemak, maa falde. Det er kun Sagn.

I Foraaret 1549 blev han fort til Kalundborg Slot, hvor han fik mere Frihed. Her døde han 10 Aar senere, den 25. Januar 1559, endnu i Fængsel, endnu i sin Dødsstund Genstand for Mistanke og Frygt. —

Prinsesse Dorthea af Sønderborg

Hertug Hans den Yngres Datter.

Som bekendt var Hertug Hans den Yngre af Sønderborg velsignet med en stor Børneflokk, der var fjorten Børn fra hans første Ægteskab med Elisabeth af Brunsvig, og ni Børn fra andet Ægteskab med Agnes Hedwig af Anhalt, Enke efter Kurfyrst August af Sachsen. Hertug Hans viste stor Omsorg for sine Børn og gav dem en god Opdragelse. Han havde dygtige Huslærere, sendte dem paa Universiteter og til fremmede Fyrstehuse for at de ogsaa kunde faa „eine gutte höfische Bildung“. Ligeledes var han altid ude om at faa dem godt og standsmæssig gift, ligesom hans Moder, Dronning Dorthea (der fra Kong Christian III's Død 1559, indtil sin Død 1571 havde Sønderborg Slot som Enkesæde), havde hjulpet ham selv til Giftemaal, til den Stand, som hun skriver, „unser Herr Gott zu ewiger Seligkeit eingerichtet habe“.

En mærkelig Begivenhed er bekendt fra Aaret 1584. Interessen drejer sig om Hertug Hans d. Y. ældste Datter Dorthea, født 16. Oktober 1569, som altsaa den Gang var 15 Aar gammel.

En ældre Søster til Hertug Hans, Kurfyrstinde Anna af Sachsen, havde af Moderen, Enkedronning Dorthea arvet en stærk Tilbøjelighed til at stifte Ægteskaber. Saaledes havde hun i 1584 sat sig for at finde en Hustru til Hertug Ludwig III af Württemberg, der var bleven Enkemand i 1583. Kurfyrstinden var netop kommet saa vidt med hendes ubeslutsomme Ægteskabskandidat, at kunde

stille ham en „Besigtelse“ af hendes Niece i Udsigt, da der indtraf et Brev fra hendes Broder Hertug Hans, dateret Sønderborg den 24. Oktober 1584. Dette Brev, der sammen med mange andre Breve fra Hertug Hans gemmes i Statsarkivet i Dresden, er ikke uden Interesse og kaster en vis Mystik over den følgende Brudchvervning.

Hertug Hans fortæller i Brevet, at der for nogle Dage ankom en Fremmed til Sønderborg med to væbnede Heste og en væbnet lybsk Karl. Den Fremmede kaldte sig Hans Winzelhauser von Eybenbach. Denne begærede at faa Hertugens Gehejmsekretær i Tale og ved denne Lejlighed udgav han sig for at være en Udsending fra den nævnte württembergske Hertug. Efter den lange Rejse ønskede han at unde sine Heste en Hvile og selv vilde han se lidt paa Byen og Eggen. Han havde spurgt om Hoffets Anliggender, om vore Børn, i Særdeleshed om den ældste Frøken, om hendes Alder, Skikkelse og hvorledes hun er opdraget. Da det netop var paa en Lørdag, havde han ønsket, den næste Dag, Søndag, at at gaa med i vor Slotskirke. Efter at den fremmede Ridder med Hertugens Tilladelse havde været i Kirke og set Frøken Dorthea, havde Hertugens Sekretær opsøgt Winzelhauser i sit Herberg og med al Forsigtighed udspurgt hans Ærinde. Ridderen gav an, at til sit Lands store Sorg var Hertug Ludwig blevet Enkemand og at han nu var paa „Brautschau“ for sin fyrstelige Herre. Han lod dog Sekretæren blive i det uvisse, om dette Ærinde var med eller uden Hertug Ludwigs Vidende. Ridderen bad nu om en Samtale med Hertug Hans, som tog imod ham. Winzelhausen forstod at spille sin Rolle, ved Maaltidet, under Hofjunkernes Nærværelse talte han kun om sin württembergske Herres Faders Be-

kendskab med Hertug Hans, om sin Rejse og om andre ligegyldige Ting; men naar han fik Lejlighed til at tale alene med Hertugen, frembragte han sit virkelige Ærinde og bad om Lov til ubemærket at se Frøkenen i Salen i hendes rette Statur og Skikkelse. Hertugen fandt det rigtigere at afbryde Samtalen ved Drikkelaget, da han ikke kunde faa at vide, om den Fremmede havde Fuldmagt fra sin Herre eller ej. Ridderen lod sig dog ikke uden videre afvise, paany sogte han Forbindelse med Gehejmsekretæren og udbad sig Svar paa fire Spørgsmaal, som han havde skrevet paa en Seddel:

1. Prinsessens Navn og Alder.
2. Hendes Medgift.
3. At han „in einem Saale ihre Länge und Stärke sehe“.
4. At faa hendes Conterfey med.

Hertug Hans stod til at begynde med afvisende overfor denne Ønskeseddel, men sluttelig gik han med til at Ridderen fik Lejlighed til at se Frk. Dorteia endnu en Gang. Det skulde ske paa en Maade, uden at Familien mærkede det. Sekretæren blev anmodet om den næste Dag, Onsdagen, at føre Gæsten ind i Værelset, hvor han havde været med til Taflet; til en bestemt Tid vilde Hertuginde med sin Datter og Jomfruerne gaa gennem dette Rum, naar de gik til Gudstjeneste i Slotskapellet. Hans Winzelhauser fik altsaa Prinsessen at se for anden Gang. Efter at han kun havde faaet det ene af sine Ønsker opfyldt, tog han Afsked med Geheimsekretæren og igennem denne med Hertugen, som ikke vilde tage imod ham igen. Ridderen erklærede overfor Sekretæren, at han nu i al Fortrolighed vilde give sin Württembergske Hertug Meddelelse om alt. Gensidig lovede de hinanden Tavshed om Sagen. —

Saa red den fremmede bort, efter at han havde opholdt sig i Sønderborg i fem Dage. I sit Herberg havde Ridderen efterladt sig et godt Navn. — Det er Indholdet af Hertugens Brev til Kurfyrstinde Anna.

Kurfyrstinden var ligesaa opbragt over den hemmelighedsfulde Ridder som hendes Broder, og Hertug Hans bad hende om, paa en forsigtig Maade at faa Sagen opklaret. Resultatet af hendes Undersøgelse var ret negativt. Mellem den hele Württembergske Adel fandtes ingen Hans Winzelhauser von Eybenbach og Hertug Ludwig III af Württemberg lod ikke høre fra sig. Tværtimod, et halvt Aar senere, den 10. Maj 1585, giftede han sig med Fyrstinde Ursula af Pfalz-Veldenz. —

Winzelhauser har aabenbart været en Svindler.

Fem Aar senere blev Prinsesse Dorteia forlovet med Fyrsten af Liegnitz, en af sin Tids største Drikkebrødre og Gældsmagere. Dette Giftemaal blev ikke hendes Lykke.

* *
* *

Hertug Friedrich IV af Liegnitz var gift med en Fyrstinde af Teschen. Hun døde 1587. 1589 kom Udsendinge fra Fyrsten til Hertug Hans d. Y.s Hof og bad om Prinsesse Dorteias Haand til deres fyrstelige Herre. De kunde rejse tilbage med Hertugens Tilsagn.

Den 26. August 1589 ankom de til Hanau, hvor de efter Rejsens lykkelige Udfald blev festlig modtaget, det vil sige „mit einem starken Rausch“ og med Jubel blev de ført til Hertugens Residens i Liegnitz. Ankomsten blev saluteret med Kanon-skud og fra Taarnene blev de modtaget med Trommer og Trompeter. Et Portræt af den unge

Prinsesse Dorteia, som var bragt fra Sønderborg, blev fejret ved en „Banket mit Musika und grossem Gesäufe.“

Den næste Morgen aflagde Gesandterne Beretning: Hans Fyrstelige Naade vilde faa en overmaade smuk Fyrstinde, Penge og rigeligt af alt. Paa Grund af dette glædelige Budskab blev der paany foranstaltet en Fest, som om det skulde være et fyrsteligt Bryllup og den gode Vin blev drukket.

Den, der har efterladt os disse Beretninger, er ingen ringere end den schlesiske Ridder Hans von Schweinichen, der i sine Dagbogsoptegnelser giver et levende Billede af Ridder- og Fyrstelivet i Reformationens Aarhundrede. Schweinichen var Hof-, Rejse- og Drikkemarskal hos den liderlige Hertug Friedrich IV af Liegnitz. Han havde allerede tjent Broderen og Forgængeren, Hertug Heinrich XI, og ledsaget denne paa hans eventyrlige Tiggerrejser igennem Riget som en dygtig og „allzeit trinkfester“ Marskal, der ogsaa kunde klare Skærene under stor Pengeknaphed. Heinrich XI døde i 1587 i Krakau af Gift. Faderen, den i 1570 afdøde Hertug Friedrich III, havde med sin Ødselhed styrtet sit Hertugdømme i en saa bundløs Gæld, at Stænderne saa sig nødsaget til at klage til Kejseren, som i 1550 satte Friedrich III i Fangenskab i Liegnitz og overdrog Sønnen, Heinrich XI, den ruinerede Arv.

Men Heinrich var ikke bedre end Faderen, maaske værre end denne. Efter nye Klager opgjorte en kejserlig Kommission i 1576 Hertug Heinrichs Gæld til den efter den Tids Forhold uhyre Sum paa 485 466 Rigsdaler, uden hvad han ellers havde af andre Forpligtelser.

Ikke meget bedre var Broderen, Hertug Friedrich IV, Hertug Hans d. Y's. udvalgte Svigersøn,

ubeslutsom, uden Energi og ikke i Stand til at genopbygge den Ruin, hans Hus og Hertugdømme var blevet til. Man kan ikke rigtig forstaa, hvorledes den altid forsigtige og forretningskloge Hertug Hans kunde gaa med til at billige denne Forbindelse. Hertug Hans kendte Huset Liegnitz. Hans Moder, Dronning Dorothea havde selv holdt sin Haand over ham, da han, som 21 aarig sammen med sin Svoger Kurfyrste August af Sachsen deltog i Rigsdagen i Augsburg 1566, hvor han gjorde Bekendtskab med den letsindige Hertug Heinrich af Liegnitz. Dronning Dorothea skrev derpaa til Kurfyrstinde Anna af Sachsen, at hun med Bekymring havde erfaret, at Hertugen af Liegnitz „viel zu ihrem (Kurfyrstinde Annas) Bruder geselle, und Lust habe zu viel Tringken“, hun maatte passe paa, „dass Johann sich nicht von des Liegnitz' Schwester verblenden oder bereden lasse“. —

Det er maaske af den Grund, at Hertug Hans har trukket Bestemmelserne vedrørende Brylluppet i Langdrag, thi efter Hans von Schweinichens Dagbog vilde Hertugen først lade Brylluppet finde Sted et halvt Aar senere, medens Liegnitzeren ventede at blive gift saa snart som muligt, men sikkert har hans Kreditorer været medvirkende ved dette Ønske.

Den 4. Oktober 1589 rejser Hertugen af Liegnitz til Sønderborg for at tale med Hertug Hans om Sagen. Rejsen foregik med stort Følge, naturligvis var den trofaste Hofmarskal von Schweinichen med, der var Pager, Furerer, Kok og Trommeslagere med i Følget, tre Vogne med seks og to med fire Spand Heste, en Rustvogn og 4 væbnede Karle.

Efter 23 Rejsedage, deriblandt 5 Hviledage, ankom Toget den. 27. Oktober „ved Strømmen

ved Sønderborg“, hvor de paa Sundevedsiden blev modtagne af Hertug Hans. Paa et smukt Skib blev de ført over til Slottet, hvor de modtoges af „den fyrstelige Frøken, Fyrstinden og de fyrstelige Fruentimmer“.

Nu overlades Ordet til Hans von Schweinichen. Han beretter, at hans Herrre „wäre der Fürstlichen Braut, des Fräuleins, Anblick sonderlich nicht erfreut gewesen, denn sie der Schönheit halber geringen Schein von sich gab, ungeachtet, dass das Conterfey, so die Gesandten brachten, wass schöner aussahe, und hat der Maler sehr geschiet, oder ja schönere Farben genommen“. Sagen var imidlertid ikke at ændre og Schweinichen trøster sig med, „es gehet schwer über Land zu freien, so er nicht kennt“ og her er Ordspøget sandt:

„Wer über Brücken rennt,
nimmt ein Weib, das er nicht kennt,
der bleibt ein Narr bis an sein End“.

Den trofaste Marskal betoner dog, at dette Ordspørg kun kan anvendes paa menige Folk og ikke kunde anvendes paa sin naadige fyrstelige Herre, som var tilfreds, og gav Frøkenen gode Ord og lod fem være et lige Tal.

Det fremgaar af Marskallens Bemærkninger, at Prinsesse Dorthea, i hvert Fald hvad hendes Ydre angik, ikke svarede til de store Forventninger, og at Maleriet, som Gesandterne havde bragt med til Liegnitz, har været rigelig smukt malet. Hovedsagen for Hertugen var og blev Medgiften.

Den tilkommende Svigersøn og Junkerne sørgede Hertug Hans godt for. Hans von Schweinichen er meget godt tilfreds og sparer ikke med sin Anerkendelse: „Was nun bald abends und täglich vor grosse Gesaufte gewesen, kann leicht-

lich abgemessen werden. Des Morgens, wenn man aufgestanden, ist das Essen auf dem Tisch gestanden und gesoffen bis zur rechten Mahlzeit, von der rechten Mahlzeit wieder bis zur Abendmahlzeit; welcher nun reif war, fiel ab. Es habe Ihre Fürstl. Gnaden wohl gespeiset und gute Rheinweine gehabt, und war also, die gerne soffen, ein gut Leben“.

Under disse lystige Forhold, har det vistnok været et haardt Slag for Hans von Schweinichen, efter faa Dages Forløb at maatte sige Farvel til Sønderborg, efter at han havde overrakt Frøken Dortha sin fyrstelige Herres Brudegave i Form af en Guldkæde, en Perlekæde og et Halsbaand med Klenodie og Diamanter. Imedens forhandlede Hertugen af Liegnitz med Hertug Hans om Bryllupets Termin og pludselig bestod Hertug Hans derpaa, at Brylluppet skulde fejres i Sønderborg saa snart som mulig, og Fyrsten af Liegnitz skulde ikke først forlade Sønderborg og rejse hjem. Schweinichen mener, at Hertug Hans maaske har befrygtet, at han saa ikke vilde komme igen. Vi vil dog haabe, at Frøken Dortha i Mellemtiden har forstaaet at vinde sin udkaarne Fyrste!

Brylluppet blev bestemt til den 3. December. For Rejsen og Tæring til Sønderborg bevilligede Hertug Hans 2000 Daler. Den 2. Oktober rejste den altid plagede Hofmarskal tilbage til Schlesien, naturligvis „mit einem guten Rausche“, for at forberede de nygiftes Indtog i Liegnitz, at finde Udvej til en Kontribution af Penge, Havre og Høns til Landboerne, og ligeledes skulde han sende sin Herres Klæder og Klenodier til Brylluppet.

Om Brylluppet, som fandt Sted den fastsatte Dag paa Sønderborg Slot, beretter vor Chronist intet, da han jo ikke var med. Desmere beretter han om Ægteparrets Indtog i Liegnitz den 9.

Januar 1590. Schweinichen havde udstyret Dagen med en saa æventyrlig Pragt, at de tre medfølgende Sønderborgske Gesandter maatte tilstaa, at de aldrig havde set noget lignende ved de hollandske Fyrster, selv ikke engang ved Kongens Hof. Skolebørnene gik i Procession i hvide Skjorter med gyldne Huer, Kæder og Smykker. Et saadant Optog havde den unge Hertuginde ikke set før. Schweinichen fortæller videre, at Hertuginde Dorteas første Ret i Liegnitz forlangte haardtkogte Æg med Salat. De Sønderborgske Gesandter blev „stattlich und wohl gehalten, und mit guten Rauschen abends zu Bette geleitet.“ Før deres Afrejse udbetalte de Liegnitz Hertugen 12000 Daler som Medgift, og det var det vigtigste Punkt for Hertug Friedrich.

Om den unge Dorteas Ægteskab har været lykkeligt, maa besvares med et Spørgsmaalstegn. Schweinichen beretter, at han har ledsaget Hertuginde i det varme Bad, ellers hører man ikke meget om Forholdene i Liegnitz. Hvad Marskallen ellers skriver om de forskellige Lejligheder, siger for det meste ikke andet end at Optegnelserne slutter „mit einem guten Rausch“.

Dorteas har dog sikkert maatte lide under det Tryk, der hvilede paa hendes Gemals Finanser. Da Pungenoden var paa det højeste, kom en Gesandt, Hans von Zedlitz, til Sønderborg for at bede Hertug Hans om at faa Liegnitzerens Gæld bragt i Orden. Mærkeligt nok erklærer Hans sig villig til at undersøge Sagen, og anmelder sit Besøg.

Den 12. August 1591 ankom han til Liegnitz, ledsaget af sin Gemalinde Agnes Hedwig, flere af Børnene, 6 Junkere og 48 Heste. Hertugfamilien bliver, trods Pengeknapheden, modtaget med stor Festlighed; der blev afbrændt et Fyr-

værkeri til 600 Daler og til Hertugens Forundring blev der foranstaltet en Fugleskydning, noget man ellers ikke kendte til i de slesvigske Lande; men Grunden var gennemsigtig, der skulde gøres noget ud af de sønderborgske Herskaber. Den utrættelige Hofmarskal von Schweinichen hostede højeste Anerkendelse og Hertug Hans gav ham naadigst den Bemærkning, at han bedre havde fortjent at være Marskal hos en Konge istedetfor en Hertug. Derefter skal Hans, efter Schweinichens Optegnelser have sagt til sin Datter, at hun havde friet bedre end Kongen af Skotland. Maaske har Marskallen dog opfattet denne Bemærkning forkert og at hans Fantasi er løbet af med ham, thi ogsaa i disse Dage var der som altid „Grosses Gesäufe“.

Hertug Hans den Yngeres egentlige Rejsemaal var, at se at faa Hertug Friedrichs Finansvæsen i Orden. Den 26. August afholdtes en stor Landdag i Liegnitz og mange fyrstelige Personer og Gesandter var mødt. Hans mærkede snart, hvor galt det stod til, og han forstod at trække sig ud af Affæren med Paaskud om, at han ikke kendte Landets Skikke, at han ikke havde Raadgivere hos sig og Sagen var ham for ugenomsigtig. Tilstandene blev, som de var, den 26. September rejste Hertug Hans med sin Familie tilbage til Sønderborg. For Svigersønnen og Kreditorerne „fiel Hoffen und Trost ganz dahin“ og over 4000 Daler var udgivet til ingen Nytte.

Den 2. Oktober samme Aar kom det til en General-Likvidation af Liegnitz'ens Gældssager, en lang Undersøgelse, der varede til den 20. Oktober, godtgjorte, at Gælden beløb sig „fem gange Hundredetusind og nogle Tusinde Daler“. —

Hertuginde Dorthea blev ikke lykkelig. Den 24. Maj 1592 blev hun efter Fødselen af et død-

født Barn alvorlig syg og svævede længe i Livsfare. I Begyndelsen af Juli 1593 kom hun atter i Barnenød. Hverken de tilkaldte Medicusser eller de kloge Koner kunde hjælpe. Videnskabelig Fødselhjælp var ikke kendt, og i Nøden tog man Tilflugt til Overtroen. Den tilkaldte Hofmarskal fraraadede at bruge „allerlei heidnische Mittel und abscheuliche Wege“. Døden tog Hertuginde Dorothea den 5. Juli, efter tre Dages tunge Lidelser. —

Kort før Døden indtraf, tog hun Afsked med sin Omgivelse, og særlig med vor Chronist, Hofmarskallen. Hun takkede ham for den Troskab, han altid havde vist hende saavel som Hertugen, en Troskab, hun vilde paaskønne paa den yderste Dag.

Hertug Friedrich IV af Liegnitz sørgede ikke længe over sin Hustru. Den 26. Oktober samme Aar forlovede han sig med den rige Enkehertuginde til Wohlau og sluttede med hende sit tredie Ægteskab den 24. Oktober 1594.

Kilder:

1. Heimat-Blätter f. d. Kreis Sønderborg, 2. Aarg.
2. Dokumenter i det Sachsiske Hovedarkiv i Dresden.
3. Büsching: „Lieben, Lust und Leben der Deutschen des 16. Jahrh. in den Begebenheiten des Schlesischen Ritters Hans v. Schweinichen“. 3 Bind. Breslau 1820-23.

Hertug Alexander af Sønderborg og Grevinde Dorothea af Schwarzburg.

Hertug Alexander af Sønderborg var Hertug Hans d. Y.'s tredje Søn, født den 20. Januar 1573 paa Sandbjerg og døbt den 8. Marts i Slotskapellet paa Sønderborg Slot. Omtrent 50 Aar gammel arvede han ved Faderens Død, den 9. Oktober 1622, det meste af det lille Fyrstendømme: Sønderborg Slot med By og Amt, samt flere Godser paa Als og Sundeved. Hertug Alexander er Stifteren af den Sønderborgske Linie, han døde den 13. Maj 1627.

Den 26. November 1605 blev han gift med Grevinde Dorothea af Schwarzburg Hohenstein, Datter af Greve Anton Günther af Schwarzburg. Brylluppet fejredes i Oldenburg. Dorothea var født den 25. August 1579, hun døde paa Sønderborg Slot den 5. Juli 1639.

Efter Alexanders Død overtog hans Enke iflg. Testamente sammen med Børnene Fyrstendømmet som fælles Eje, for at Hertugens ret betydelige Gæld først kunde afdrages. Den ældste Søn, Hertug Johan Christian, skulde forblive ugift. Da et Afdrag af Gælden, paa Grund af de Byrder, 30 aars Krigen førte med sig, ikke var mulig, overtog Hertug Johan Christian ifølge en ny Arvekontrakt med sine Brødre af 17. December 1633 Hertugdømmet og giftede sig, imod Bestemmelsen, med Grevinde Anna af Delmenhorst. Deres Søn, Hertug Christian Adolph, maatte 1667, paa Grund af Gæld, afstaa sin Arv til den danske Krone.

Hertug Hans den Yngere sørgede for, at hans Børn fik en fyrstelig og standsmæssig Opdragelse. Hans Børn fik den bedste Undervisning, Sønerne gik paa Rejser og lærte „fyrstelig Anstand“ ved fremmede Hoffer.

I Aaret 1600 drog Hertug Alexander, sammen med sin ældre Broder Christian ud i Verden. Det første Besøg gjaldt Hertug Hans den Y.'s Fæter, Ærkebiskop Johan af Bremen, den yngste Søn af Hertug Adolf af Gottorp. Derfra besøgte de Greve Johan XVI af Oldenburg paa Slægtens gamle Stamsæde. Her fik de en venlig Modtagelse og levede som om de hørte Familien til. De gjorde et godt Indtryk paa den grevelige Familie, i Særdeleshed kunde det siges om den unge Hertug Alexander.

Iblandt Hoffets adelige Damer var Dorothea af Schwarzburg og Hohenstein. Hendes Moder, Anna af Oldenburg, Greve Johan's Søster, blev 1566 gift med Greve Anton Günther af Schwarzburg. Nogen Tid efter blev Greve Johan gift med Anton Günthers Søster, Elisabeth. Paa denne Maade blev Familieforholdet et dobbelt Svogerskab. Den 25. August 1579 fødte Grevinde Anna en Datter, der i Daaben fik Navnet Dorothea, men hendes Fødsel kostede Moderen Livet. 1586 mistede den lille Dorothea Faderen. Greve Johan tog den lille Pige til sig og opdrog hende sammen med sine egne Børn. Hun blev opdraget i „Gudsfrygt og alle Dyder og uddannet til en Frøken, og der er Gud ske Lov ingen Fejl hos hende“. Saaledes skrev Greve Johan til Hertug Hans d. Y. d. 13. September 1602.

Medens de to Brødre var ved det Oldenburgske Hof, fik man der at vide, at Ærkebiskoppen af Bremen havde forlovet sig med Greve Johans yngste Datter, den smukke Anna Sophie. Som

gejstlig Fyrste maatte han ikke gifte sig, men han vilde ikke lade Forlovelsen gaa tilbage. Paa Grund af sit Familieforhold til Ærkebiskoppen forlod Hertug Christian Oldenburg. Alexander blev og lod sig videre uddanne af Greve Johan, sammen med dennes eneste Søn, Anton Günther.

Da Anton Günther skulde tiltræde sin Kavalerrejse, først til Landgreve Moritz af Hessens Hof i Kassel, kunde Alexander ikke godt blive længere i Oldenburg, og besluttede at rejse videre.

Kort før sin Afsked tilstod han overfor Greve Johan, at det var Kærligheden til Dorothea, der var Grunden til, at han havde opholdt sig saa længe ved Hoffet. Han blev imidlertid i Oldenburg.

I sit 7. Aar var Dorothea kommet til Greve Johans Hof, nu var hun 21 Aar gammel, da Hertug Alexander tilstod hende sin Kærlighed. Øjeblikket var ikke heldig for Alexander. Greve Johan havde gjort daarlige Erfaringer med Ærkebiskoppen af Bremen, og var imod disse „Fættre“. Sluttelig gav han efter for Dorotheas Skyld, men forlangte, at Alexander først skulde indhente Faderens Billigelse. I sin Lykke har Alexander tilsyneladende glemt at skrive til sin Fader i Sønderborg.

Paa en eller anden Maade maa Hertug Hans have faaet Nys om, at der foregik noget med hans Søn i Oldenburg. Han sendte en af sine Riddere, Caspar von Breitlachen, til Oldenburg.

Hr. Caspar's Opgave var at meddele Greve Johan, at hans Fyrstelige Herre, Hertug Hans d. Y. ikke kunde anerkende Sønnens Forlovelse. Breitlachen kom til en uheldig Tid, da Greve Johan netop var rejst til Wolfenbüttel for at besøge Hertug Heinrich Julius. Forgæves søgte Ridderen at overtale Hertug Alexander til at

efterkomme Faderens Ønske om at hæve Forlovelsen. „Hvad jeg har lovet, det holder jeg“, var Alexanders Svar, og med denne Besked red Caspar von Breilachen tilbage til Sønderborg. Han kunde kun meddele sin Fyrstelige Herre, at Hertug Alexander, „der junge Herr steif und fest bei seinem Vornehmen beruhe“.

Faderen i Sønderborg var uforsonlig, han skrev til Greve Johan, at han skulde opfordre Alexander til Lydighed mod sin Fader. Brevet blev ikke besvaret. Hertug Hans skriver for anden Gang til Greve Johan, at han maatte forhindre Forbindelsen mellem Alexander og Dorothea. Hans vilde ikke foretage en Deling af sit Fyrstedømme, derfor kunde det ikke blive til noget med et Giftemaal. Greve Johan svarede paa Brevet, men han tog Alexander i Forsvar, han skrev bl. a. at „alle Heyrath und Ehe im Himmel gemacht“ og at ogsaa denne Forbindelse var bestemt i Himlen. Paa Hertug Hans d. Y's Bemærkning, at han ikke vil afstaa Dele af sit Land til Alexander, skriver Greve Johan, at Hans Fyrstelige Naade af den Almægtige er saa velsignet, at han vel uden synderlig Skade nok kunde indrømme sin Søn saa meget, at han desuden kan se et ærligt Udkomme. — Hertug Hans lod sig ikke bevæge til at sige ja.

En Lakai traver ind gennem Slotsporten i Oldenburg. Han bærer de sønderborgske Farver. Man ventede godt Budskab fra Hertug Hans, men Budet bragte kun en kold Hilsen og den Meddelelse, at hans naadige Herre ikke vilde vige fra sit Standpunkt.

Den 12. November 1603 døde Greve Johan XVI i Oldenburg. Efter Begravelsen rejste Alexander tilbage til Sønderborg. Det lykkedes ham at forsonse sin Fader. Han købte to Godser i Quern-

heim ved Minden, som han forenede under Navnet „Beck“. —

Efter Brylluppet, der som nævnt, fandt Sted paa Slottet i Oldenburg den 26. November 1605, flyttede de ind paa Beck og boede der i 17 Aar, indtil de, efter Faderens Død 1622, tog Sæde paa Sønderborg Slot.

Ægteskabet var lykkeligt, det var jo som Greve Johan XVI skrev, „sluttet i Himlen“, og „Himlen“, velsignede det med 11 Børn. Fire af Børnene døde som smaa, i Alderen indtil tre Aar. Den ældste, Johan Christian, overtog som allerede nævnt Sønderborg, den anden, Alexander Heinrich, født 1608, gik over til den katolske Kirke og døde som kejserlig Oberst 1667. Han blev 1664 gift med Dorothea Maria, en Datter af Hofpræsten Heelsehus i Sønderborg. I dette Ægteskab var der 9 Børn, der alle døde uden Efterkomere. Alexanders tredie Søn Hertug Ernst Günther, født 1609, † 1689, oprettede Huset Augustenborg og er Stifteren af den Augustenborgske Linie, der 1921 uddøde med Hertug Ernst Günther. Den fjerde Søn, Georg Friedrich, født 1611, † 1676, døde ugift. Den 5., August Philip, født 1612, † 1675, købte af sin Søster Sophie Katrine, der var gift med Greve Anton Günther af Oldenburg og havde arvet Godset Beck i Fyrstedømmet Minden, og levede der indtil sin Død 1675. Han førte Navnet Beck til sin Hertugtittel. Han er saaledes Stifteren af den Sønderborg-Beckske Linie, der 1825 forenedes med Glücksborg, af hvilken Christian IX fremgik som Danmarks Konge. Hertug Alexanders yngste Søn, Philip Ludwig, født 1620, købte Wiesenburg ved Meissen. Han blev Stifter af den Wiesenburgske Linie, der uddøde 1789.

Hertuginde Dorothea havde et godt Hjerte for Syge og Trængende. Hun var en from Kvinde. I 1632 restaurerede og forbedrede hun St. Jørgens Klostret og i en Forordning, dateret Sønderborg 2. April 1632, træffes nye og bedre Bestemmelser for dets Indvaanere. I Klosters lille Kapel havde hun sin egen Stol, naar hun overværede Gudstjenesten sammen med fattige. En Dørfylding fra denne Stol, prydet med det Schwarzburg-Hohensteinske Vaaben, opbevares i Museet paa Sønderborg Slot.

Slotskappellets Orgel er opført af Hertug Alexander og Dorothea. Begges Vaaben er anbragt paa Orglets Pulpitur. I Slottets Gravkrypt har Hertug Alexander sit eget Kapel, hvor der staar 9 Kister: Hertug Alexander med sin Gemalinde, den ældste Søn Johan Christian med sin Gemalinde Anna af Delmenhorst, Sønnen Georg Friedrich og de fire smaa Børn;

Anna Elisabeth, født 1615, † 1616.

Adolf, født 1613, † 1616.

Wilhelm Anton, født og død 2. 4. 1616.

Eleonore Sabine, født og død 27. 2. 1619.

Søren Abildgaards Optegnelser om Sønderborg, 1776.

I Aarene efter 1763 berejste den norskfødte Arkivtegner *Søren Abildgaard* (1718-1791) de forskellige danske Provinser paa Statens Bekostning, for, som det hedder i hans Ansøgning, at aftegne „*Monumenta patriæ*“. Udbyttet af disse Rejser var godt 900 Tegninger, hovedsagelig af Ligsten, der nu sammen med en Del af hans Dagbøger opbevares i Nationalmuseets Arkiv og er af betydelig Værdi, ikke mindst, fordi adskillige af Originalerne er gaaet til Grunde.

Han besøgte først Nordslesvig i Somrene 1775-77, i Sommeren 1776 var han i Sønderborg og paa Als. Han kom fra Aabenraa og havde undervejs besøgt Ullerup og Sottrup Kirker. Under 22. Juni 1776 skriver Abildgaard*:

„Jeg ankom til Færgen og blev overført med Hest og Vogn til Sønderborg, tog Herberg hos Enken Madam Thorsten, en brav Kone. Jeg meldte mig hos Borgmester Hansen, foreviste mit Pas, baade for at erkyndige mig om de ældste Dokumenter i Raadstuen, saa og for at befordres, naar jeg havde forrettet, hvad jeg burde, men blev begegnet med megen Grovhed og nægtet Befordring. — Jeg lejede en Postvogn til Augustenborg for at melde mig hos Husfogden Hr. Steingart, en ærværdig og brav Mand“. —

* 1. Sønderj. Aarb. 1906: M. Mackeprang: Søren Abildgaards Dagbog.

Abildgaard besøger Augustenborg og Nordborg, Kirkerne i Oksbøl, Havnbjerg, Svenstrup og Egen, og kommer saa efter en Rundtur paa Als tilbage til Sønderborg igen den 29. Juli.

„*Sønderborg Kirke*. Her fandtes aldeles ingen ret gamle Monumenta: i Koret er opsat Præsternes Portræter. (De enkelte Præstebilleder nævnes). I Kirkens Middelgang paa øverste Mands Stade staar det fyrstelige Vaaben udskaaret i Træ, og neden under staar denne Skrift med ophøjede Bogstaver (Versaler): Johannes von G. G. Erbe zu Norwegen, Herzog zu Sleswig Holstein. — — Dette fyrstelige Vaaben har samme Insignia som det, der staar paa Hospitalet i Haderslev. Lige over for det, paa Kvindestadet, staar forbemeldte Fyrstes Gemahles fædrene Vaaben med denne Skrift: Von G. G. Agnes Hedewig geborne Fürstin zu Anhalt Herzogin zu Schlesvig. — Længere nede i Gangen stod Daldorfs og Hökens Vaaben paa Mandsstadet og paa Kvindestadet: (Valentins Sone og Margareta s. Wolf Höken Tochter Ao. 1600). I nordre Gang paa Væggen et Epitaphium, hvorpaa er malet Nicolai Gerhardi Billede* (under hvilket en ufuldstændig latinsk Indskrift. Nic. Gerhardi født i Hamborg, disputeret i Rostock, Hertugens Provst og Slotspræst, levede 53 Aar). Øverst paa Epitaphiet stod Aarstallet 1605. Paa sydlige Væg staar en Tavle opsat over Heinrich Waldenroth** (Hertug Hans' første Raad, denatus 1600, ætatis 23).

* Nicolai Gerhard var Provst og Slotspræst fra 1585-1599.

** Heinrich von Wallenrodt nævnes ofte som Hertug Hans d. Y's Husmester. han ligger begravet i Kirken.

Raadmand Cortzgen sagde, at for omtrent 120 Aar siden opbrændte alle gamle Dokumenter tilligemed Raadstuen.

Sønderborg Slot. Paa en stor øde Sal hænger en Del gamle kongelige og fyrstelige Portrætter. Kong Christian IV's Knæstykke, Chr. 2dens, meget gammelt, dog malet paa Dug, meget vel gjort, Hænderne lagt over hverandre. Et gammelt Maleri paa Dug forestiller en regerende Dronning med Septer i højre Haand, siges at være Dronning Margareta, Hertug Johannes og hans Gemal med andre ubekendte Portrætter. — I Kirken, som har været efter de Tidens Maade meget prægtig og anselig, er en italiensk rød og hvid Marmorfont med kunstigt Billedhuggerarbejde af hvid Alabast, paa Dækkelet det danske Vaaben, nemlig 3 Løver og 9 Hjerter, og det sachsiske.

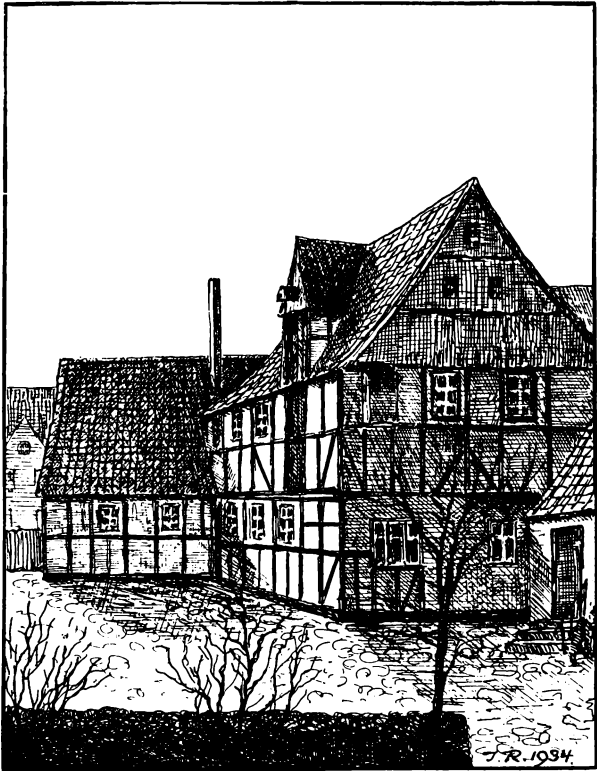
Prædikestolen er i Træ og kunstig udarbejdet, men staar temmelig nedrigt. Paa nordre Væg er tvende Stamtavler, Christian III's og hans Gemals Dronning Dortheæ Stamtavle fra Fædrene af i opstigende Linie. — Oven over Porten udvendig, hvor man gaar ind til Slotsgaarden, har staaet en Inskription, som nu er ganske ulæselig, thi ganske faa Bogstaver og Karakterer er kendelige, af hvilke dog kan ses, at Inskriptionen ikke er meget gammel, men Skriften har ikke været ret dybt udhugget, altsaa desto snarere forsvunden ved Forvitring i Luften; mig synes et Sted derudi at kunde kende Navnet 1537*.

Slottets Hovedbygning er i en Firkant af 4 Fløje. 3 Stokværk høje, som indslutter den inder-

* Antagelig har Aarstallet været 1557, da Kong Christian III omkr. denne Tid har bygget Portfløjen.

ste Slotsgaard. I hvert Hjørne har staaet et rundt Taarn, men disse et nu nedbrudte, saa det Taarn, hvorudi Kong Christian II holdtes fangen, er nu ikke mere til. Af det sydvestlige Hjørnetaarn er en stor Del af det øverste borttaget og Resten er lavere end Slottet og tækket med Tag; det bruges til Fangetaarn. Mure i Slottet er nederst 4 Alen tykke. I de ældre Tider har Slottet haft Grave rundt omkring undtagen paa den Side mod Søen, og uden omkring Gravene har været Fæstningsmurværk med Vold, af store Marksten opmuret, hvoraf endnu er lidet tilbage.—

— Ved Sønderborg er en Ladegaard, tilhørende Hertugen af Augustenborg. Samme Ladegaard beboes af en Forpagter navnlig Johannes Brandt, som har et berømt og godt Stutteri, men sælger til ingen anden end den berømte Hestehandler i Husum, Peter Thomsen, som køber alle Brandts Heste uden at vrage“. —

*Gammel Sønderborg Købmandsgaard.
Chr. Thomsen, Perlegade 40, før Nybygningen 1935.*

Sønderborg.

En Skitse af Erik Bøgh, 1864.

Ved Alssunds sydlige Indlob og smalleste Snævring ligger Staden Sønderborg, en net lille By, der i Fredstid har omtrent 4000 Indbyggere, af hvilke Halvdelen plejer at tilhøre det mere eller mindre smukke Køn. Hvormange den har for Øjeblikket, forbyder lovbefalet Diskretion mig at fortælle, ja jeg tør næppe nok sige, hvilken forsvindende Part bemeldte skønnere Del nu udgør af Befolkningen, af Frygt for at Tysken, der eksellerer i Brok, deraf skulde kunne udregne Styrken af de indmarcherede Tropper. Selv om jeg gjorde det, skulde han dog have ondt ved at faa et rigtigt Facit, thi den kvindelige Befolkning er siden Dannevirkestillingens Opgivelse blevet forringet betydeligt, idet mangfoldige af Byens faste Indbyggere have sendt deres Koner og Døtre bort — ikke af Frygt for Jensernes Erobringslyst, men af Hensyn til Erindringen om forskellige større Jernmeteoror, der i forrige Krig faldt ned i Byens Gader. Saa meget tør jeg dog sige uden Fare for Øens Sikkerhed, at mens Gaderne myldrer af Krigere, kan man i denne Tid ofte gennemsøge dem i en Timestid uden at faa Øje paa en eneste Dame. Den civile Befolkning i Byen aftager desuden stadigt, idet den maa give Plads for den militære. Naar Fædrelandets Vel fordrer, at et Hus eller et Kvarter overlades til dette eller hint militære Øjemed, faar Beboerne 12 Timers Varsel, og saa maa de bort.

Byen har et Slot, historisk berømt eller rettere sagt berygtet fra den danske Kong Christian den Andens 16aarige Fangenskab hos den slesvig-holstenske Herzog Friedrich der Erste. Det er et stort firkantet Skrummel af en Gaard, der i mange Tider har været anvendt til Pakhus og paa ingen Maade er for kønt til denne Anvendelse. Dets eneste Rest af fordums Glands og Herlighed er den, at det endnu har en Kommandant, Oberstløjtnant Holten-Bechtolsheim. Af dets tidligere Befæstning ser man kun i dets Nærhed en lille hesteskoformig Ruin af en Graastensmur og ved dets Port et Skilderhus.

En Kirke har Byen ogsaa — rigtignok uden Klokketaarn. Jeg var i Kirke i Søndags, der saa mærkværdigt ud derinde. I Vaabenhuset stod en tæt Klynge Soldater samlede om en lille Butik, hvori en Marketender med apotekermæssig Nøjagtighed udminutierede Smør og Ost. Alle Stolene var fyldte med Halm, hvoraf sovende, vaagnende og indslumrede Soldater stak Hovederne op som Flasker af en Pakkasse. Ogsaa paa Pulpiturene, i Sidegangene, paa Orgelgalleriet og i Koret laa de Side ved Side med Tornystret under Nakken og Geværet opstillet ved Hovedgærdet. I den midterste Gang vrimlede den profane Befolkning af det indviede Hus frem og tilbage. Smaadrenge med en Spand i den ene Haand og et Blikbæger i den anden gik omkring mellem Mængden og raabte med Øl. Der var mellem disse smaa Handelsmænd enkelte, der næppe saa ud til at være mere end seks syv Aar gamle — et talende Bevis for Kundernes Ærlighed. Det var ikke i enhver Soldaterflok, man saaledes kunde gøre Smaabørn til Detaillister.

Mens Kirken er bleven Kaserne, er Skolerne blevne Lazaretter. Her modtages de fra Kamp-

pladsen indbragte Saarede, forbindes og bringes derpaa saavidt muligt straks enten med Evakuations-skibet til Lazaretterne paa Fyn og paa Sjælland eller paa Vogne til Augustenborg og Nordborg. I disse sørgelige Etablissementer ser man Krigens mørkeste Skyggeside. Dog ogsaa denne har sine Lysglimt. Selv Tyskerne har udtalt sig med Beundring om den Taalmodighed, hvormed vore Soldater bærer den tungeste Lod, der kan ramme en Kriger, og vi har hidtil været saa heldige kun at have haft nogle hundrede Saarede, mens Fjenderne har haft Tusinder, der efter deres egen Tilstaaelse bliver yderst slet forplejede. Nu vil det maaske blive bedre for de Ulykkelige, da de barmhjertige Søstre under „Oberschwester“ Grevinde von Stolberg er indtrufne. Forleden modtog nogle Læger et Brev fra en Forening af patriotiske Damer, der tilbød deres Tjeneste ved Lazaretterne. Ingen kan miskende den varme Begejstring og den opofrende Godhed, der laa til Grund for dette Tilbud, men jeg fortænker ikke Lægerne i, at de eenstemmig fraraader vore Damer — især de unge — ethvert Forsøg paa at udfolde en slig Virksomhed. Paa Papiret og i Sagnet seer det saa kønt ud, naar den unge Pige sidder ved den saarede Ridders Leje, forbinder hans Saar og rækker ham Læskedrikke, men meget faa af vore unge Piger vilde have tilstrækkelig stærke Nerver og tilbørlig haardfør Blufærdighed til blot at overvære, endsige udføre den Sygepleje, der i Virkeligheden maa ydes paa et Lazaret.

Blandt Sønderborgs almeennyttige Anstalter er der et oprindeligt paa Aktier indrettet Etablissement, der efter at have gennemgaaet den for Aktieforetagerender sædvanlige Krisis: at opgives af Aktionærerne og gaa over i en enkelt Entre-

prenørs Haand, for Tiden udfolder en storartet og velgørende Virksomhed, nemlig — et Dampkøkken. Det var ligesom Bellonas Tempel blevet lukket i Fredens Tid, men nu — da det i mangfoldige Kvarterer ikke er muligt for den, der ikke selv kan praktisere i Kogekunsten, at faa sin Naturalforplejning tillavet, og da enhver Plads ved Restaurationernes Borde er abonneret i dyre Domme — nu har det sine Døre aabne fra Morgen til Aften og gælder for en af de ypperligste Indretninger i hele Byen.

Som Modsætning til dette storartede Etablissement kan jeg nævne en utallig Mængde meget smaa, der ligger i Udkanterne af Byen — paa sine Steder et halvt hundrede Stykker ved Siden af hinanden — i Grøfttevoldene. De bestaar af en lille Hule paa halvandet Kvarter i Kubik, der ved Hjælp af et Par Stene har faaet mere eller mindre Lighed med et Komfur. Her ser man hele Rækker af militære Kokke, til hvis Kvarter der ikke hører Køkkenlejlighed, koge deres Ærter og stege deres „Boeuf naturel“. Jens er en stor Gourmand, men hans gastronomiske Tendenser gaar kun i Retning af det Kvantitative. Han kan spise lige saa meget som en heel Peloton Zouaver, men det falder ham aldrig ind at „gøre Kunster“ med Tillavningen af Maden; der skal en Pundtærskerappetit og Strudsmave til de Retter, der kommer fra hans Køkken: jo mindre Grøden og Ærterne er kogte, „jo fastere ligger de i Livet“, og jo stærkere Kødets er branket, „jo længere har man Smagen af det.“

Set i Afstand tager Sønderborg By sig smuk ud. Den er bygget opad en Bakke ved det brede Sund, der for Øjeblikket vrimler af Skibe, især Dampere. Hinsides Sundet skraaner Landet opad

til Dybbøl Mølle, der endnu ligger paa Toppen af den Bakke, paa hvis modsatte Side de berømte Skanser er anlagte. Til venstre paa den anden Side Vemmingbund eller Vemmingbond, hvad Bugten nu hedder, ligger den venlige Halvø Broagerland, fra hvilken vi rimeligvis med det første skal have en Sending Bomber og Granater oversendt. Den kan til andre Tider have en meget god Beliggenhed, men for Øjeblikket synes den at ligge temmelig nær (hvad Granaterne angaar).

Sønderborg er kun lidet forskellig fra de andre smaa Købstæder. Det eneste usædvanlige ved Husene er, at de fleste, især de ældre, har en Udbygning, saa at sige et Par Fag midt paa Façaden, en Slags Karnap, der springer en Alen frem i Gaden og paa hver Side giver Plads til et smalt Vindue.

Sproget i Sønderborg er vel ikke dansk, thi man synger her i den Grad, at selv Lollikernes Sang kun er et Slags Recitativ at regne mod Alsingernes“.

Skyttestævnet i Sønderborg 1863.

I Museet paa Sønderborg Slot findes en Del Flag, Dekorationer og Skilte fra det store Skyttestævne, som afholdtes paa Ladegaardens Mark ude ved Sønderskoven den 29. September 1863.

Følgende Skyttekredse deltog i Stævnet:

Sønderborg, Augustenborg, Nordborg, Egen, Asserballe, Ulkebøl, Graasten, Broager, Ullerup, Nybøl, Sottrup, Lysabild, Kajnæs, Aabenraa, Løjt, Hellevad, Søgaard, Felsted, Østerlygum og Bjolderup.

Om dette store Skyttestævne skriver Illustreret Tidende af 25. Oktober 1863:

„Tre sorte Ting sætter Verden i Bevægelse: Blæk, Bogtrykkersværte og Krudt“. Det var den sidste af disse Magter, som afvigte 29. September satte Sønderborg i en livlig Bevægelse; for at denne maaske kunde udstrække sig over en videre Kreds, tager den nu Blækket og Bogtrykkersværten i sin Tjeneste.

I et den 15. December 1862 afholdt Møde af Mænd fra Als og Sundeved og Aabenraa Amt, stiftedes en Skytteforening for disse Distrikter med det Formaal, „hos enhver vaabendygtig Mand at udvide Evnen og styrke Viljen til i Farens Stund at forsvare Fædrelandet“. Hvorledes det i den forløbne korte Tid er lykkedes de indsigtfulde og nidkære Mænd, som med Opofrelse af betydelige Kræfter satte sig i Spidsen for Foretagendet, at vække og ordne Interessen for denne vigtige Sag, vil klarest være indlysende

ved en Fremstilling af Foreningens første Skyttefest. En Panegyrik over Skytteforeningers Betydning er heldigvis ikke længere nødvendig; hvor Sagen selv har Mund til at tale med, der afgives det bedste og tilforladeligste Vidnesbyrd, og naar der i samme Grad fra et militært som fra et nationalt Standpunkt peges hen til saadanne Foreningers uomtvistelige Nytte, maa man yde de Mænd en Tak, som ved deres Arbejde og Tilskud af Midler har dannet Landets største Skytteforening. —

Af Foreningens tyve Kredse var de atten repræsenteret ved ialt 392 Skytter, der om Morgenens paa den bestemte Dag mødte uden for Raadhuset Kl. 8, og efter at Optøget var ordnet, begav sig til Skydepladsen med „flyvende Faner og klingende Spil“. Den smukke Bakke, hvorpaa Festen afholdtes, tog sig godt ud med de mange Telte og Flag og den talrige Forsamling af Deltagere og Tilskuere. For de fornødne Forfriskninger var der sørget i forskellige Telte og navnlig havde man ondt ved at undslaa sig for den beskedne og ærbødige Opfordring til at gæste et af disse, som over Indgangen bar den bramfri Indskrift:

„Lad see I ikke svigter —
Ærbødigst Madam Richter.“

Vejret var smukt, men den herskende sydvestlige skærke Vind udøvede skadelig Indflydelse paa Træfningen. Ved Anvendelse af de saakaldte Drejeskiver var der vel sørget for en hurtig Markering, men Skydestandspladserne lod en Del tilbage at ønske. Foreningens Bestyrelse havde imidlertid i Aar af pekuniere Hensyn ikke turdet udstrække sig videre end til Anskaffelse af Drejeskiverne: Teltene ved Skydestandspladserne var

laante og indrettet saa godt som muligt. Som Følge heraf var Skytterne ikke i tilstrækkelig Grad beskyttet mod Sol og Vind. Ved næste Aars Præmieskydning, som efter Forlydende vil blive afholdt i Aabenraa, vil Anskaffelsen af hensigtssvarende Skydetelte være det første, som vil ske.— Ved Siden af Præmieskydningen fandt Kapskydning Sted paa 200 Alen til en Skive.

Skydningen begyndte Kl. halvelve og var først tilende Kl. 6. Det vakte stor Glæde, at den brave og patriotiske sønderjydske Bonde, Chr. Jacobsen af Sottrup, var første Præmietager. Hans Præmie var et Sølvbæger, der bares af tre fritstaaende Løver, udført i mat Sølv, selve Bægeret var prydet med tre Krandse af forskelligt Løvværk, hvori passende Inskriptioner, samt med de enkelte Dele af det danske Vaaben. Paa Laaget var anbragt en kvindelig Figur med Dannebrog, forestillende Danmarks Genius. De øvrige Præmier bestod af en smagfuld Sølvkande, Rifler, Bøger og Tobakspiber, samt to Pengepræmier. Det slesvigske Ministerium, Kommunalbestyrelserne i Aabenraa og Sønderborg, Sønderborg Sparekasse og Centralkomitéen havde ydet Bidrag til Skyttefesten.

Den sidste Del af Festen afholdtes i et dertil indrettet Telt ved et Festmaaltid. Som allerede tidligere bemærket, har Skytteforeningerne — og især her i Slesvig — en særegen Betydning, idet de samler Folk af alle Stænder og under det samme Formaal, og derved giver Lejlighed til en friere Udveksling af Tanker og Anskuelser. Og man behøver ikke at kende meget til den sønderjydske Folkeand, saaledes som den rører sig i enhver dansk Mands Bryst henede

for at vide, at de Tanker, der lettest kommer tilorde, maa have noget af Hejmdals Natur i sig; thi „uforsagt paa Vagt” er Sønderjydens aabenbare og stiltiende Valgsprog. Det er derfor naturligt, at Festens Slutning med sin lystige Stemning ogsaa forbandt en alvorligere og dybere Karakter.

Efter at Hans Majestæts Skaal var udbragt af Bestyrelsens Formand, Justitsraad Finsen, aabnedes en Række Taler, som fra forskellige Sider fremhævede Skytteforeningernes Værdi. Man vilde sandsynligvis have holdt sig indenfor Omraadet af en aaben og energisk Udtalelse af det Liv, der afgiver den bedste Borgen for, at mægtige Kræfter vilde komme i Bevægelse, naar Faren skulde nærme sig, dersom ikke en enkelt Stemme havde hævet sig i en ganske modsat Retning af den, der kunde vinde Genklang hos det største Flertal af Forsamlingen. En Mand, hvis Indflydelse paa Grund af hans Stilling ikke er uden Betydning, og som iøvrigt har virket meget til Gavn for Skytteforeningen, forsøgte nemlig i et medierinde Foredrag som endte med en Skaal for „den selvstændigt tænkende Slesviger“, at føre et Forsvar for Helstaten, som en Modsætning til en Tale af Dirigenten, der, støttende sig til de historiske Traditioner, fremhævede Slesvig som en integrerende Del af det danske Rige i en langt inderligere Forstand, end hvor Talen er om den skrøbelige og dødsdømte Fællesforfatning. — Den Taler, som nu tog Ordet, fik det i en belejlig Stund, thi det var baade synligt og hørtiligt, i hvilken Retning Stemningen gik. Da det derfor udtaltes, at den „selvstændigt tænkende Slesviger“, hvis Tanker gik udover Ejderen og rendte vildt ad Vejen til Elben, ikke kunde kaldes en „dansk tænkende Slesviger“, og saa-

ledes en Skaal for Ejderstaten motiveredes, saa kendte Hurra'erne og Bravo'erne ingen Grænser.

Midt under Festen modtog Bestyrelsen følgende velkomne Telegram fra Centralkomitéen i København:

„Centralkomitéen for de danske Skytteforeninger lykønsker Danmarks største Forening til dens første Præmieskydning. Som Bidrag til Præmier vil der blive skænket Foreningen to Minierifler med Tilbehør, anskaffede for de af vore Landsmænd i England os tilstillede Midler til denne for vort Fædreland vigtige Sags Fremme.“

Festen endte med et lille Fyrværkeri, der tog sig smukt ud, set oppe fra Bakkerne, med Skoven og Fjorden i Baggrunden.

C. N.”

Beretningen i Illustreret Tidende er illustreret med tre Billeder, 1. Præmietageren, Gaardejer Chr. Jacobsen, Sottrup, 2. Sølvbægeret og et Billede af Festpladsen ved Sønderskoven. Disse Billeder findes i Museet paa Sønderborg Slot.

Adam Oehlenschläger i Sønderborg og paa Als.

Paa en Rundrejse i Landet, særligt paa Fyn, som Oehlenschläger foretog i 1835, kom han ogsaa til Als og Sundeved, hvor han besøgte Hertugen paa Augustenborg, Biskop Thetens i Ketting, Grev Reventlow paa Sandbjerg o. a.

Fra denne Rejse stammer en Cyklos af Digte, der bærer Navnet „Fyns-Rejsen“. Hvad der interesserer os mest, er Digtet om Sønderborg Slot, og et Digt, skrevet i Anledning af Prinsesse Caroline Amalies Fødselsdag paa Augustenborg Slot. Oehlenschläger har ikke været særlig begejstret for Slottet. Han skriver om det sælsomme gamle Hus, der var øde og forfalden, Sønderborg Købmænd havde Korn opmagasineret i Rummene, der blev holdt Borgerbal i de store Haller og der blev spillet Komædie. — Øjensynligt har dog Kuppet imponeret ham, Billeder, Flag og Rustninger, som dengang fandtes i Kirken, men som nu er forsvunden. Oehlenschläger besøgte Gravkrypten, men hvad der har givet ham den stærkeste Inspiration til Digtet, er Sagnet om Blodpletten. Tilsidst dvæler han ved Kong Christian II.s Fangenskab.

Digtet lyder:

Det er et selsomt gammelt Huus;
Ei siunket end i Støv og Gruus,
Dertil er det ei gammelt nok,
Der er af Værelser et Skok.

En Række Haller langt man seer,
Men af Tapeter intet meer;
Den blotte Muur er sort og graae,
Og Biælker under Loftet gaee.

Og alt forladt og øde staaer.
Sit Gjemmested dog Kornet faaer;
Og stundom blev den dybe Ro
Afbrudt i gamle Fyrstebo.

Da blev en saadan nøgen Hal
Udpyntet til et Borgerbal;
Da stimled Mængden til det Huus,
Hvor ellers knapt var Rotter, Muus.

Comødier paa denne Borg
Af Syndere for Sønderborg
blev stundom da i Salen spilt,
og Byens hede Længsel stilt.

Da var den Trappe, som forladt
Nu øde staaer, med Lys besat;
Den dybe Ro et Øieblik
Veg for den støiende Musik.

Og Sværmen lœ; da lød der Klap,
Men Aftnen, Natten endtes knap —
Og giennem stukne Rude sval
Foer Morgendug i øden Sal.

Men dog fortiener dit Capel,
Forladte Slot! at agtes vel.
Jeg gamle Billed, Rustning seer
Af dem, som længst er ikke meer.

Jeg træder i de Dødes Vraa,
Hvor sorte Fløiels Kister staae.
Hid stimled ofte du med Sorg
Og Sorgesang, Augustenborg!

Her hviler dine Fyrsters Støv,
Hvi tog jeg ikke med et Løv,
En venlig Blomst af Haugen med,
At smykke dette Hvilested?

Du, gode Hertug! slumrer der
som havde Danerskialden kiær,
Som skaffed ham sit Levebrød.
Han sørged, Ædle! ved din Død.

Og her jeg signer dig i Løn.
Du lever atter i din Søn.
Ei ganske har jeg dig forliist,
Din Arving har mig Ære viist.

Men nu igien af Kirken ud
Fra rustne Hielm og Faneklud!
I Hallen atter op vi gaae
Og ved det rustne Vindve staae.

Men siig mig dog, min kiære Ven,
Er ellers Intet giemt igen.
Er ingen sielden Levning her,
For Digteren og Sangen kiær?

Slet ingen, ei engang den Plet
Af Blod, som — om jeg mindes ret —
Paa denne Muur i Kalken hviid
Blev seet i længstforsvundne Tid.

Man mente, den gik aldrig ud.
Her den ulykkelige Brud,
En Fyrstedatter, sig har dræbt,
Sig hendes Blod til Muren klæbt.

Hun elsked inderligt en Mand,
En Yngling, ei af Fyrstestand;
Fordi han loved slig en Mø,
Den stakkels Ridder skulde døe.

Men Vennen, som bedrøvet med
Ham fulgte til sit Rettersted,
Som ogsaa var Fyrstindens Ven,
Dem trøsted, før han gik derhen;

Og sagde: „Naaden kommer nok!
Han bløder ei paa Bøddelblok.
Han ængstes skal med Dødens Frygt,
Ei døe. Derpaa jeg stoler trygt.

Stat udi Vinduet du her!
Og naar paa Galgebakken der
Jeg Vished om hans Skiebne har,
Strax vorder den dig aabenbar.

Her tog jeg tvende Duge, see!
Den ene sort, een hvid som Sne;
I Fald fra Verden han maa bort,
Da vifter hist jeg med en sort.

Skal han forlade Livets Vaar,
Da med sin sorte Vinge slaer —
Dig varslende den fæle Ravn,
Og vinker dig i Dødens Favn.

Men lever han, blier du hans Viv,
Da kalder dig til dobbelt Liv,
Til dobbelt Lyst i Vaarens Dag
Det hvide Duevinge-Slag.“

Nu Toget ud til Høien gik,
Paa Retterstedet Naade fik
Af Fyrsten den fortabte Svend,
Just som det havde spaaet hans Ven.

Men Vennen i sin Glæde tog
Den sorte Dug, med den han slog;
Han mærked ei det Øieblik
Feiltagelsen, som han begik.

Fyrstinden stod i Vindvet her;
Knap saae hun Ravnens sorte Fjær,
saa drog hun blanke Daggert ud,
Og vied sig til Dødens Brud.

Da sprøited Blodets Straale varm
Af hendes unge, skønne Barm.
Det blev den Rose, som udsprang;
Brudvisen blev en Sørgesang. —

Dit Sagn var rørende, min Ven!
Men bringer mig nu hurtigt hen
Til Taarnet, hvor i dette Slot
Sad den ulykkelige Drot.

Hvor Christiern sad i atten Aar?
Det Taarn ei meer ved Borgen staaer,
Men dette her paa denne Kant —
Det ligner hiint nedfaldne grandt.

I sligt et Taarn han altsaa sad
De lange Dages Leverad,
Indspærret i et usselt Hul,
Tre Rigers Drot — og nu et Nul!

Ved runde Bord af Steen han stod
Med Lænken om sin Konge-Fod;
Det lille Bord han gik omkring,
Hans Finger graved dybt en Ring —

En Ring i Steen af daglig Slid.
Saa svandt den armes Levetid!
Indspærret med en Dværg han saae
Fra Fængselshullet Søen blaa.

Beklage, Christiern! kan jeg dig,
Din bittere Skiebne smelter mig;
Men gør dig til en Helgen — nej! —
Fordi du leed, det kan jeg ei.

Paa Rosenborg jeg Sværdet saae,
Hvormed du lod din Bøddel slaa.
Det skreg om Hevn i blodigt Nord,
Desværre — den blev alt for stor!

Saa haardt et Fængslel — tifold Død
for den, som trende Riger bød. —
Kom, bring mig ud fra skumle Muur,
At aande frit i Guds Natur!

Under Oehlschlægers Ophold paa Augustenborg Slot i Juni 1835, var Prinsesse Caroline Amalie*), Hertug Chrestian August's Søster, der var gift med den senere Kong Christian VIII, paa Besøg paa Slottet. Her fejrede hun sin Fødselsdag den 28. Juni og Oehlschlæger var blandt Gæsterne. Ved Festtaflet om Aftenen fremsagde Digteren følgende af ham skrevne Vers, der samtidig er en Lovprisning af vort smukke Als.

I ANLEDNING AF
HDS. KONGELIGE HØJHED
PRINSESSE CAROLINE AMALIAS
HØJE FØDSELSDAG.

„Du Plet af Jord, hvor Livets Stemme
Lød førstegang fra spæde Bryst,
Hvor Himlen gav mig at fornemme
De første Glimt af Livets Lyst,
Der, hvor jeg lærte Moder stamme
Og første Fied ved hendes Haand,

*) Prinsesse Caroline Amalie, Datter af Hertug Frederik Christian af Augustenborg, født 28. Juni 1796, gift 15. Maj 1815 med Prins Christian, senere Kong Christian VIII. Brylluppet blev fejret paa Augustenborg.
Dronning Caroline Amalie døde den 9. Marts 1881.

Der tændtes Gnisten til den Flamme,
Som brænder for mit Fødeland“.

Saa sang en Skiald. Og — o Fyrstinde
Dit Hierte giver Skialden Ret.
Vel er det søde Barndomsminde
Saa stærkt, at ei man glemmer det;
Dog trænger dyrebare Billed
Til huldt at friskes op igien,
Naar Tid det har i Skyggen stillet
Og dækt med Støv Erindringen.

„Ei Grønlands arme Søn vil bytte
Sit golde Field med kornrigt Land;
Et Marmorslot er ham hans Hytte
Og Fieldet er hans Kanaan;“
Men — naar et Kanaan er Stedet,
Hvor Barndoms søde Tid henrandt.
Sig føler Hiertet dobbelt glædet,
Hvor det sin første Glæde fandt.

Dig sendte Himlen til at være
En Blomst i Norden, Danmarks Pryd,
Mandens Beundring, Kjønnets Ære,
Ved Aand, Huldsalighed og Dyd.
Det danske Folk Dig som Fyrstinde
Seer, med Din Kongelige Ven,
Men Als Dig hilser som Hyrdinde,
Naar Du besøger det igien.

Da kiender Du hvert Træ i Skoven,
Hvor Du som Barn har leget Skiul,
Da stiger Maanen dig af Voven,
Som Nattens underlige Hiul;
Naar Du en Hare seer i Græsset,
Dig tykkes, det var den, Du saae
Som lille Noer: og hist paa Næsset
Dig Bølgerne bekiendte slaae.

Du kiender Stenene paa Stryanden,
Du kiender Hækken med sin Tiørn;
Du kiender Konen, kiender Manden,
Du leged har med dem som Børn:
Din elskte Moder seer Dig atter
Endnu saa frisk, saa fuld af Liv
Hun glædes ved sin hulde Datter,
Ved hendes søde Tidsfordriv.

I ædle Broders Børneklynge
Du føler Dig et Barn paa ny;
Saa lad da Dagen dig forynge,
Og fierne hver en Tordensky.
Ei nogen Fødselsdag er veget,
Som Als ei mindte sig med Lyst;
Som Aphrodite Du er steget
Af Havets Skum paa denne Kyst.

Og derfor Øen høit sig glæder,
Især idag paa paa denne Fest,
Da Du besøger gamle Steder
Og er Din elskte Broders Giæst
Og aldrig — aldrig vil Du glemme,
I Glandsen af Din største Lyst,
Den Plet af Jord, hvor Livets Stemme
Lød førstegang fra spæde Bryst.

Smaa-beretninger fra Byen og Slottet.

Løngange ved Sønderborg Slot.

Politibetjent C. A. Thomsen i Sønderborg, der tillige var Opsynsmand paa Slottet, hvor han ogsaa havde Bolig, udgav i 1865 et lille Hæfte „Beskrivelse over Sønderborg og Augustenborg Slotte“. I dette skriver han følgende om Sønderborg:

„ — Slottet har ogsaa haft en Løngang, som gaar ind i det sydøstlige Hjørne inden i Bygningen, der gaar fra selve Slottet til Ladegaarden, omtrent en Fjerdingvej, som i Tilfælde af Belejring af Slottet blev brugt til at proviantere samme med; den gaar under Slotsgraven, og er et meget storartet Arbejde, eftersom Graven har været meget dyb. Man kan endnu gennem Dyndet jage to 12 Alens Lægter, som er bundne sammen, og dog ikke naar fast Bund. Derfra skal Løngangen gaa i Nærheden af Slotsmøllevejen, gennem Slotsmøllegaarden; man vil vide, da de for omtrent 20 Aar siden gravede en Brønd i Møllegaarden, stødte ovenpaa Løngangen. Nogle Undersøgelser skete ikke dengang, da der var en meget haard Masse ovenpaa Gangen, som ikke er til at komme igennem. Jeg har selv været Vidner til, at der i 1854 er gjort Forsøg i Slotsgraven, for at opsøge Løngangen, men man traf da paa en meget haard Stenmasse blandet med Kalk, som ikke var til at komme igennem, hvorpaa Forsøget blev opgivet. En mærkelig Opdagelse blev gjort samme Aar:

Ved at opfylde noget af Slotsgraven*, gravede man en Spade Jord af Slotsgaarden lige østen for Slottet, i Nærheden af den gamle Runddel, under Vejen, som nu fører til Slottet, fandt man to Spadestik under Jorden fire Værelser, som var bygget af samme Sten og samme Farve, nemlig af røde Mursten, som Slottet; en hvælvet Gang fører fra Værelserne langs med Ringmuren ved Siden af Graven til den gamle Port, hvor Indkørslen har været til Slottet.

Gangen var fuld af Vand, hvad det har været til i disse Tider ved man ikke, dog antager man, at det har været gruelige Arrester, som til disse Tider, kun har været kendt af Herren og Arrestforvareren. Værelserne blev atter tilfyldte med Jord og staar endnu den Dag i Dag“. —

Saauidt C. A. Thomsen.

Beretningen om Løngangen fra Slottet til Lade-
gaarden maa tages med Forbehold, den beror
sikkert paa Sagn.

En anden lille Løngang, der fører fra Slottets Sydkælder lige mod Syd og munder ud under den gamle Ringmur i Slotshaven, er bevaret og Indgangen ligger aaben ud mod Slotshaven. Det er en lav, smal hvælvet Gang, opført af røde Mursten, en saakaldt „Smutgang“. Sagnet fortæller, at Svenskerne har benyttet denne Gang til at komme ud til deres Skibe, da de forlod Slottet under de allierede danske, polske, brandenburgske og kejserlige Troppers Belejring 1657.

* Sml. A. D. Jørgensen, Kong Christian II.
Sdrj. Aarbøger 1892, S. 246.

Slottets Personale for 400 Aar siden.

Da Kong Christian II i sine første Fangeaar sad paa Sønderborg Slot, havde Lensmanden, der samtidig var Slotshøvedsmand, Ditlev Broktoorp til Vindeby, sin Bolig paa Slottet. Ved Siden af Lensmanden, der som Raad ofte var fraværende i Kongens Ærinde, var der en Husfoged, Jørgen von der Herberge, der var barnefødt i Sundeved og ejede Snogbæklund, en lille Herregaard i Snogbæk. Denne Gaard blev senere købt af Hertug Hans d. Y., han brød den ned og brugte Materialet til Bygninger paa Rumohrsgaard. Medens Broktoorp hørte til Ridderskabet, hørte Jørgen v. d. Herberge til den lavere Adel.*)

Foruden disse to Embedsmænd nævnes en Borgskriver, hvis Bestilling det var at føre Bog over Lenets Skatte og Regnskaber, en Kornskriver, to Kokke, en Bager og en Bagersvend, en Kældersvend, Jæger, Fisker og Gartner. Desuden 5—6 Gaardskarle, en Vægter, to Portnere, til den indre og ydre Port, en Oldfrue og hendes Piger. Til Forsvaret hørte et Par Bøsseskytter til at betjene den Tids smaa „Kanoner“, endvidere nogle adelige Knægte, som laa i Borgeleje. Der var saaledes en ret stor Husholdning og et ikke ringe Liv indenfor Ringmurene.

Omkring Slottet 1865.

C. A. Thomsen, skriver 1865: „Slottet er meget forfalden, men har været det langt mere for flere Aar tilbage, især blev det slemt ramponeret under forrige Krig, 1848—50, men efter denne Tid er det bleven meget istandgjort,

*) Sml. A. D. Jørgensen. Kong Christian II. Sdrj. Aarbøger 1892, S. 246,

Der er af Regeringen aarlig bleven bevilliget 4—5000 Daler til Slottets Forbedring; det har overalt faaet nye Lægter og Tag, og dette af den Slags, hvad der er godt. Dernæst har det faaet nye Vinduer næsten overalt, saa at de gamle, snevre Blyvinduer næsten er forsvundne.

Den gamle Ringmur var næsten paa de fleste Steder ødelagt, men var endnu forinden denne Krig, 1864, gjort smukt istand, saaledes, at hvad der af samme kunde staa, blev godt repareret, og hvad der var for meget ødelagt, blev ganske borttaget. I Stedet for blev smukke Stenpiller opmuret med et højt, solidt Stakitværk imellem og en smuk Allè indenfor samme rundtom Slottet og derved smukt Buskads.

Nu i denne Krig er det næsten alt forsvundet og ødelagt. Den ene Levning af den gamle Runddel, der ligger ved Vejen, som fører til Slottet, var ogsaa langs Vejen beplantet med skønne Buskadser og i selve Ruinen indplantet smukke Stenblomster, saa at det hele Slots Omliggende havde et prægtigt Udseende.“

Skibsmægler Jul. Hæg, fortæller 1935: „Slottets Vandpost kaldte vi Drengene „e Kaninport.“ En gammel Slotsopsynsmand havde nemlig haft sine Kaninhuse staaende der. Betegnelsen „Kaninport“ blev dengang brugt af hele Sønderborgs Befolkning.

Bag Slottet, hvor nu det nordlige Indsejlingsfyrtårn staa, var indtil 1864 en Forhøjning, der havde tjent som Kanonplads. Der stod Bænke, og 7. Bataillons Orkester spillede om Søndagen paa denne Bastion. 7. Bataillon laa ikke paa Slottet, men i Borgerkvarteret.

Bag „Kaninporten“ havde Købmand B. Stein Tømmerlager, ogsaa andre Dele af Slotspladsen var udlejet til Forretningsfolk i Byen.

Sønderborg Ladegaard.

Om Sønderborg Ladegaard skriver Erik Pontopidan i Danske Atlas, VII 435 (1781):

„Langenvorwerk i Ulkebøl Sogn, kaldes ogsaa Ladegaard, og ligger straks østen for Sønderborg Slot, nær Havet. Den er nu en stor og prægtig Gaard, men har i Førstningen været meget liden, indtil adskillige Grunde fra Ulkebøl, Vollerup, Sundsmark kom hertil. Bygningerne ere smukke og den store Lade har næppe sin Lige. Den er 120 Alen lang og 48 Alen bred, med fire Rader til Kvæg og to Tærskeloer tværsigennem. Skov er her i Mængde, mest Bøg og Elletræer, men Fiskeriet er langt fra ikke saa anseligt som tilforn, da Dammene er udtørrede. Hollænderiet bestaar af omtrent 120 Køer, og Stutteriet er det bedste i den hele Egn. Jorderne er inddelt i 14 Kobler, hvoraf de elleve ved og omkring Gaarden ordentlig bruges, de tre øvrige langtfraliggende bruges vekselvis til Havresæd og Græsning. Desuden er her endnu kønne Englykker, saa her avles tilstrækkelig Hø. Den nuværende Forpagter, Hr. Johannes Brandt, har sat Agre og Enge i en uforlignelig Stand. Kongen har ejet denne Gaard til 1764, da den tillige med Rønhave og andre Gaarde blev overladt Hertug Frederik Christian.“ —

Ladegaarden er anlagt af Hertug Hans den Yngre, den hørte til Slottet. Ved Hertug Christian Adolfs Konkurs, 1667, kom Godset under Kronen. Efter 1764 blev det i de augustenburgske Hertugers Eje, indtil det 1852 tillige med de andre augustenburgske Besiddelser atter kom under Kronen. 1860 købte Sønderborg By Ladegaarden med 676 Tdr. Land for 180 000 Rdlr.

Kommuneskatten i Sønderborg i 1585 og i 1942.

Interessant Skattemåling i Landsarkivet
i Aabenraa.

I Landsarkivet i Aabenraa findes et lille Hefte med Paaskrift „Schatt Register von Anno 1585“, Indholdet er skrevet med en sirlig Haand, og Heftet indeholder Navnene paa 361 skattepligtige Sønderborgere og de Beløb, hver enkelt skulde svare i Kommuneskat.

Det var under mere beskedne Forhold, Skatteudskrivningen den Gang fandt Sted. Hele Byens Skatte-Indtægt beløb sig til 258 Mark og 10 Skilling. Sine Chrestens, Christiane Pehrsdøchter og Anna Sehmers er anført med mindste Beløb, nemlig 3 Skilling. 72 Borgere betalte fra 1 til 2 Mark, og Ingeborg Jørgensen var Byens største Skatteyder med 2 Mark og 4 Skilling. Hun har utvivlsomt været meget velhavende. Hun var Moder til Jens Jørgensen, Fyrstelig Sønderborg Kammerfører og Hofskrædder, der baade har tjent Hertug Hans, Hertug Alexander og dennes Søn, Hertug Johan Christian. Jens Jørgensen døde 1644, og i St. Marie-Kirken findes et Epitaf over ham.

Saaledes var Skatteudskrivningen for 357 Aar siden. I 1919 betaltes i Sønderborg af 2388 Personer 643,268 Mark, i 1934—35 var 5765 Personer ansat til 672,000 Kr., og i indeværende Aar (1942—43) betaler 6724 Personer 1,369,000 Kr. i personlig Kommuneskat.

Det gamle Schatt-Register har stor Interesse i personalhistorisk Henseende. Saadanne Navnelister er yderst værdifulde for Familieforskninger. —sen-Navnene er fremherskende, men mangen Borger er bleven benævnt efter sit Haandværk eller Stilling:

Jacob Bundtmaker,
Matz Boddecker (Bødker),
Diderik Boddecker under Radhuse,
Jens Büdelmaker,
Matz Schomaker,
Matz Kleinsmit,
Hans Potmaker,
Andreas Timmerman,
Peter Tegelmeister,
Peter Kalkschläger,
Peter Schipper,
Niels Voerknecht,
Jochim Goldschmit,
Diderik Landsknecht,
Niels Schnitker,
Hans Horstschmit,
Markus Glaser,
Christen Muerman,
Claus Kremer,
Lütke Repschläger o. s. v.

Bag i Registret findes en Fortegnelse over, hvad de Sønderborg „Kooplüde“ (Købmænd) maatte betale i Bropenge og Told for indførte Varer, Kreaturer etc.

Et Begravelses-Regnskab for omtrent 300 Aar siden.

Den 23. Februar 1651 døde Mariane Kleinsmeds, i St. Jørgens Kloster i Sønderborg. Hendes Efterladenskaber blev solgte. Dødsboet bestod af et gammelt Forklæde, en Uldtrøje, en Tinkande, Messingbækken, en gammel Kiste, Sengetøj, gamle Gardiner, o. a. Auktionen bragte en Indtægt af 30 Mark 2 Skl. Dertil havde Mariane et Tilgodehavende paa 10 Mark, saa hele Formuen udgjorde 40 Mark og 2 Skl.

Med Provstens Billigelse blev der udgivet ved Begravelsen:

til Hr. Magisteren	3 M.		
Hr. Provsten	3 "		
Hr. Johannes Tortzen	1 "	8 Skl.	
Hr. Nickolai Brandt	1 "	8 "	
begge Skolekolleger (Lærere)	2 "		
Skoledrengene	2 "	8 "	
for Klokkerne (Ringning)	3 "		
for at aabne Begravelsen (hun blev begravet i Kirken)	5 "		
Jørgen Mortensen for Drengene	0 "	12 "	
for Ligklæderne	2 "		
Matz Regelsen for at byde til Ligbæring	0 "	8 "	
Murmanden	1 "	8 "	
Nattevagten	0 "	12 "	
Mændene, der bar Liget	5 "		
Snedkerne, der fjernede Stolene og satte dem paa Plads igen	0 "	6 "	
for Penning Søm	0 "	1 "	
Brændevin til Murmanden og Snedkeren	1 Skl.	6 P.	
1 Kande Brændevin efter at Liget var blevet paaklædt	1 M.		
1 Kande Mjød, da Liget blev lagt i Kisten	0 "	10 Skl.	
for Kringle dertil	0 "	3 "	
for Lys	0 "	1 "	
for Lys under hendes Sygdom og saalænge hun stod som Lig	0 "	11 "	
M. Ernst Uthermöhlen, for flere			

Gange at have set hende i Halsen	0 M.	8 Skl.
8 Kander Øl til de Mænd der har holdt Vagt ved Liget	0 „	12 „
1/2 „Plank Malwasser“ efter hendes eget Begær	0 „	3 „
1/2 „Plank Vin“ efter hendes eget Begær	1 Skl.	6 P.
og for Annisvand	0 „	6 „
	<hr/>	
	36 M.	0 Skl. 8 P.

Der blev derefter ca 4 Mark tilovers, hvilket Beløb tilfaldt Klosteret.

Ildebrand i Sønderborg i Aaret 1610.

Jørgen Matzen i Løjt skriver i sin Dagbog 1610:

„Anno 1610, Søndagen den 24 Juni, St. Johannis Babtiste dag. Deszver kam der ilt Løs udj Sønderborich af et Buschaadt, en Hermandt skule hafne schoet, oc brænde den ephmidag widt 28 Husze oc bønder aff, og en part af Radhuszet. Gud trøste dennum Naadeligen for Jesu Christi Schiuld. Amen.“

(Aaret 1610, den 24. Juni, St. Johannes Baptiste Dag. Desværre kom der Ildløs i Sønderborg af et „Buschaadt“ (=en Hest?) som en Hermand skulde have skoet, og der brændte den Eftermiddag 28 Huse og Bøndergaarde og en Del af Raadhuset. Gud trøste dem naadeligen for Jesu Christi Skyld. Amen.)

Derefter maa Ilden være opstaaet i en Smedie.

Ifølge Oplysninger fra Hofrat Klopfer (Primkenau) gav Hertuginde Agnes Hedvig (Hertug Hans d. Y.'s 2. Gemalinde) i 1610 100 Thaler til

de „durch Feuersbrunst geschedigen in unserer Stadt Sonderburgk.“ Denne Gave staar sikkert i Forbindelse med nævnte Ildebrand.

Et Forvarsel og en ulykkelig Tildragelse i Ndr. Brohoved ved Sønderborg, 1849.

En Soldat fra Stolbro, der i Treaarskrigen stod ved 10. Bataillon, var en Aften i Foraaret 1849 paa Vagt i Ndr. Brohoved. — Pludselig hører han et Brag og et Skrig, men han saa intet, alt var roligt — Soldaten meldte det til den vagthavende Løjtnant, men han lo kun deraf. —

Kun faa Dage efter, da Soldaten atter var paa Vagt i Ndr. Brohoved, skete der en Ulykke. Det var en stormfuld Dag. En Træhytte styrtede sammen og en Menig, der opholdt sig i Hytten, blev dræbt. — Vagten hørte samme Lyd, som han hørte det et Par Aftener forud. —

(Meddelt af Jørgen Nielsen, Guderup, 1919)

Om denne Tildragelse beretter Oberst Jacob Ræder i sine Krigserindringer (S. 154):

„Vejret var mellem den 18. og 19. April 1849 regnfuldt og koldt, der faldt endog saa megen Sne, at Markerne var hvide; derved var Forposttjenesten saare besværlig. Ved at komme ud af min Barak i det nordlige Brohoved om Eftermiddagen den 19. April fandt jeg Vejret saa overordentlig slet, at jeg befalede den vagthavende Officer at indskrænke Antallet af Posterne paa Bankettet af Værket til det mindst mulige, saalænge det var lyst. Som Følge heraf blev flere Poster beordrede til at gaa fra Værkerne ind i Hytterne. 5 Minuter derpaa meldte man mig, at en Hytte var fal-

den ned. Jeg sagde hertil: „Se blot efter, at alt Mandskab er ude af Hytten, og der saaledes ingen Ulykke sker.“ Kort derpaa gaar jeg hen til den nedfaldne Hytte og erfarer nu, at man havde udgravet en Mand, der var bleven liggende under den nedstyrtede Hytte og var død. Den Mand var netop bleven afløst og sendt ind i Hytten, hvor han havde begyndt at spise, og blev saaledes kvalt. Det var en stærk, smuk Slesviger, en velhavende Gaardmands eneste Søn. Han havde derfor Lommerne fulde af Specier. Det gjorde mig saare ondt at se denne smukke Mand ligge død og at høre Lægen ved hans Side erklære, at han var fuldkommen død og ingen Hjælp mulig. Ulykken skete derved, at Ingeniørerne ifølge Oberst de Mezas Befaling havde lagt Jord paa Hytternes Tag; men da Tagværket kun var svagt, og kun bestemt til at bære Straatag, knækkede det formedelst Jordlagets Tyngde og faldt ned paa Mandskabet, der dog alle redede sig paa denne ene Mand nær, som man ikke straks savnede; ellers maatte han ogsaa være bleven reddet. Jeg klagede over dette Uheld til Overkommandoen og forlangte Sagen undersøgt, idet jeg anklagede Ingeniørerne for Uforsigtighed. Et Forhør blev ogsaa nedsat, men det hele blev anset for et utilregneligt Uheld. Hr. de Meza svarede blot: „Hvor der er Menne-sker, sker der ogsaa Uheld,“ — og derved blev det.“ —

Ifølge Tabslisterne var den Forulykkede Menig Nr. 108 ved 10. Bataillons 1. Kompagni Jesper Petersen. Han blev jordet paa Sønderborg Kirkegaard den 20. April. Hans Hjemsted nævnes ikke, men efter Oberst Ræders Beretning var han Slesviger.

Da Sønderborg blev beskudt 1849.

Under en Fægtning den 5. Juni 1849 led Sønderborg en Del Skade. Oberst Ræder, Kommandøren for 10. lette Infanteri Bataillon, der laa med sin Styrke i Sønderborg, beretter herom i sine Erindringer fra Treaarskrigen. Oberst Ræder skriver, at „Fjenden chargede lystigt væk fra sine store Kanoner, saa at Projektilerne faldt overalt, især i Nærheden af Broen over Alssund og det ene der liggende for Espingoler indrettede Fartøj, ligesom et lille Dampskib, der laa ved Sønderborg-Siden, blev skudt i Sænk. En Mængde Mennesker laa omkring Kirkebatteriet og saa paa Fægtningen. Kuglerne fløj ind i Bygningerne. Et lille Hus ved Skibsbroen fik ikke mindre end 7 Bomber eller Kanonkugler og var Sammenstyrtingen nær. Bombardementet varede fra henved Kl. 3—4. I Slottet fløj en Bombe ind gennem et Vindue og frembragte Ildebrand, der dog blev slukket. I andre Borgerhuse faldt Bomber og Kugler, dog uden at tænde Ild. Skibsbroen var næsten aldeles uskadt, kun strøjfet af nogle Kardæskkugler eller springende Bomber. —“

Naar Klokken var 12!

Da Sønderborg var tysk Marinestation, blev der fra 1911 og indtil Verdenskrigens Udbrud i 1914 affyret et Kanonskud fra Stationsskibet hver Middag Kl. 12. Dette Skud var Sønderborgernes faste Tidssignal.

En Dag, da Kanoneren lige skulde til at brænde Kanonen af, kom den vagthavende Officer til og spurgte:

„Er De nu ogsaa helt sikker paa, at Klokken er 12?“

„Absolut,“ svarede Kanoneren, „jeg faar hver Dag min Tid fra Urmager Lassen!“

Nogle Dage senere kom Officeren tilfældig ind til Urmageren, og han spurgte saa:

„Sig mig, hvor faar De den nøjagtige Tid fra?“

„Det er saa lige til,“ svarede han, „jeg retter mig efter det Skud, De brænder af hver Middag Kl. 12.“ —

Afdøde Urmager Chr. Lassen, Perlegade, havde Tilsynet med Stationens Ur. — Stationsskibet var Krydseren „Prins Adalbert,“ der under Krigen gik tabt i den finske Bugt.

Dværgen narrede Hertug Alexander.

Hertug Alexander af Sønderborg (1622—1627) var overtroisk og mørkeræd. En Aften han kom hjem fra Byen og naaede den indre Port, saa han noget hvidt bevæge sig over Slotsgaarden. Hertugen løb tilbage til Portvagten, og et Par Mand maatte ledsage ham ind paa Slottet. Da de kom ind i Gaarden, viste Skikkelsen sig igen. Hertugen følte sig derover ilde berørt og bød Mændene at faa Synet opklaret. En af dem løb til og fik fat i „Spøgelset“. Det viste sig at være Hofdværgen, der vilde gøre Hertugen bange, han gik og viftede med en hvid Dug. Da han nu var opdaget, traadte han uforknytt hen til Hertugen og sagde med et bredt Smil om Munden: „Eders Fyrstelige Naade skal ikke være bange for mig, jeg har lige fordrevet et Spøgelse her fra Gaarden, fordi jeg ikke vilde, at Eders Naade skulde se det.“ Hertug Alexander har aabenbart vilde belønne Hofdværgens Mod, da han greb i Lommen og gav Dværgen en Daler.

Ann'stin Madses.

For omkring 100 Aar siden boede en gammel Kone, Ann'stin Madses, i Søndergade. Man paa-stod at hun kunde hekse. Ann'stin hentede ofte Mælk paa Ladegaarden, hvor hun undertiden gik ind i Kostalden. Man havde lagt Mærke til, at naar Ann'stin havde været i Gaarden, passerede der mange Ting, der ikke kunde gaa helt rigtig til. En ellers skikkelig Ko rev sig altid løs i Baasen, en anden vilde ikke give Mælk og en tredje stod og brølede ustandseligt, skønt den havde Foder nok. — Det kunde ikke være anderledes end at Ann'stin maatte være Skyld deri. —

Man anbragte da et Stykke af et Leblad med den skarpe Side opad under Dørtrinet ind til Stalden. Da Ann'stin næste Gang kom ud paa Ladegaarden, saa man, at hun vilde ind i Stalden, hun stod og gjorde forgæves Forsøg paa at skridte over Dørtrinet. Hun kunde ikke komme ind, og man var sikker paa, at det var Ann'stin, der havde forvoldt den Ulempe med Køerne, dog kunde man ikke bevise, at hun var Skyld deri. Men efter den Tid skete der ikke noget ondt i Kostalden.

(Meddelt af Fru Bjørn, Augustenborg, 1928).

En Vise fra Middelalderen.

I en gammel Visebog, der tilhører fhv. Smedemester Hans Schmidt i Stevning, findes følgende Vise, der har sin Oprindelse paa Sønderborg Slot. Den i Vers 6 nævnte Kong Kristoffer menes at være Kristoffer II (1319—1332). —

Samme Vise er trykt i „Sønderj. Aarbøger“, 1. Bd. 1889, S. 59 ff., meddelt ved Axel Olrik. I Hans Schmidts Visebog findes der 34 Vers, i Olriks Gengivelse 37. Ogsaa i Teksten findes der Uoverensstemmelser.

Som den mere fuldstændige bringes Visen i den Form, som Axel Olrik har gengivet den.

Hr. Bjørn paa Sønderborg.

1. Imellem Sønderborg og Als
der blændes baade Mjød og Vin
helst for den danske Dronning,
siden for liden Kirstin.
Altsaa i Væne.
2. Det var Hr. Bjørn Stoldener,
han talte til sin Dreng:
„Du sadler mig min Ganger rød,
til Sønderborg vil jeg hen.
3. Det saa svarede liden Smaadreng,
var klæd i Kjortelen rød.:
„I rider saa længe til Sønderborg,
jeg frygter, det bliver jer Død“
4. Det var Hr. Bjørn Stoldener,
han tog alt til sin Kniv:

- „Var du ikke min Søsterson,
da skulde det koste dit Liv.“
5. Det var Hr. Bjørn Stoldener,
han tog alt til sit Sværd:
„Havde du ej været min Søsterson,
da skulde du faa en Ufærd!“
 6. Det var Hr. Bjørn Stoldener,
han kom ad Sønderborg ind;
der mødte hannem Kong Kristoffer,
saa venlig hilsede han ham.
 7. „Velkommen, Hr. Bjørn Stoldener!
du være velkommen her:
Hvor staar det til i Norges Land?
jeg hør, du min Svoger skal være!“
 8. „Ak nej, ak nej! Danerkonge!
det vil jeg ikke begære:
et Ord med liden Kirstin at tale
og siden ret aldrig mere!“
 9. „Du maa tale med liden Kirstin
fra Morgen til Middagstid,
men hør du, Hr. Bjørn Stoldener!
den Galge den er red.“
 10. Det var Hr. Bjørn Stoldener,
han kom ad Fruerstuen ind:
han hilser Fruer og stolte Jomfruer
saa mange, som vare derind’.
 11. Først og sidst danske Dronning
alt under sit Skarlaget rød:
„Hvor er nu den liden Kirstin?
idag skal jeg for hende dø!“
 12. Det var den danske Dronning,
hun slog sin Haand mod Bord:

- „Det forbyde Gud i Himmerig,
en Ridder skulde for hende dø!“
13. Det var liden Kirstin
hun gænger til den Kram:
hun køber sig en Søverbørst,
dertil en Søverkam.
 14. Dermed vilde hun rede
den unge Hr. Bjørn sit Haar:
og hver en Lok, hun redte,
den vædte hun med sine Taar!
 15. „Hør du, liden Kirstin,
du græd dog ej for mig:
din Fader han vil give dig
en Ridder væner end jeg.“
 16. „En Ridder min Fader kan give mig,
men ej en saa væn som i er:
han skal aldrig leve den Dag,
han giver mig Riddere fler!“
 17. Hør i, Hr. Bjørn Stoldener!
hør hvad jeg beder eder om:
i giver mig eders forgyldte Sværd
at jeg eders Død maa hukom’!“
 18. „Ikke faar du mit forgyldte Sværd
til Hukommelse efter min Død:
Det skal min liden Smaadreng have,
som sadler min Gænger saa rød.“
 19. Det var liden Kirstin,
hun mindte ham af stor Nød:
„Det vilde jeg give, Hr. Stoldener,
at jeg havde længe været død!“
 20. „Vil du, liden Kirstin!
at du læng havde været død:

da giver jeg dig mit forgyldte Sværd
til Hukommelse efter min Død.“

21. Det var nu liden Kirstin,
hun talte til sin Mø:
„Du tager det forgyldte Sværd
hæng det i Kammeret ind!“
22. „Hør i, liden Kirstin,
alt hvad jeg beder eder om:
at naar i ser mig hænge,
i lader god Vilje kende!“
23. Saa tog de Hr. Bjørn Stoldener,
ledte ham for oven den By:
da maatte man høre af liden Kirstin,
saa ynkeligt et Ry.
24. „Hør du, Hr. Bjørn Stoldener,
alt hvad jeg siger dig:
skal liden Kirstin være fuldgod Mø,
eller Enke efter dig?“
25. „Det siger jeg nu paa min Død
og paa min Død saa brat:
for mig er hun saa fuldgod Mø,
som hun var født i Nat.
26. Det siger jeg og paa min Død
og paa min sidste Tid:
for mig er hun saa fuldgod Mø,
som Jomfru Marie den blid!“
27. „Siger du det paa din Død
og paa din sidste Tid:
da giver jeg dig dit Liv idag
ved Jomfru Marie hin blid!
28. „Tager i nu min Kaabe ny.
i lader den Galge klæde:

- alle de Fruer, hende ser,
de monne godt for mig bede!“
29. Den Tid hun saa hans Kaabe hænge,
hun tænkte, det var ham selv:
satte hun Ild i hendes Bur
og stak sig selv ihjel.
30. Der kom Tidende paa T'inge,
den Tidende var ikke god:
„Nu ligger liden Kirstin,
ligger vejjet paa hans Sværd.“
31. „Ligger hun liden Kirstin,
ligger vejjet paa mit Sværd:
„havde jeg end syv Tusind Liv,
et af dem vil jeg ikke begær!“
32. Han tog en Guldring af sin Finger,
gav den den Mestermænd:
„Hør du, du gode Mestermænd,
gør ej min Tid for lang!“
33. „Havde jeg det tilforn vidst,
den Elskov havde været saa huld:
jeg havde ikke skildt de unge to
for tusind Tønder Guld.
34. Havde jeg det tilforn vidst,
at Elskov havde været saa stor:
da havde jeg ej skildt de unge to
for Sønderborg, som den stod.
35. Jeg raader eder alle, store og smaa,
saa mange som her er inde:
i skiller ret aldrig god Vilien ad,
lad dem tilsammen komme!“
36. For Sonden lagde de hende,
for Norden lagde de ham:

der vokser to Roser paa deres Grav,
og Stilken den var blaa.

37. Der vokser to Lilier paa deres Grav,
og Stilken den var blaa:
den spredes over den Kirkeknep,
der vilde de holde Dom.

Altsaa i Væne!

Axel Olrik tilføjer:

Her meddelt efter et trykt Flyveblad, der maa være sønderjysk. En Opskrift fra Ballum følger det nøje, men mangler nogle af Versene.

Paa Sønderborg Slot vises endnu det Vindue, hvor Prinsessen stod og saa over Sundet til det Sted, hvor Bjørn henrettedes. Blodpletten paa Muren staar stadig frisk som Minde om hendes Selvmord *).

Dette Sagn, som Axel Olrik hentyder til, er følgende:

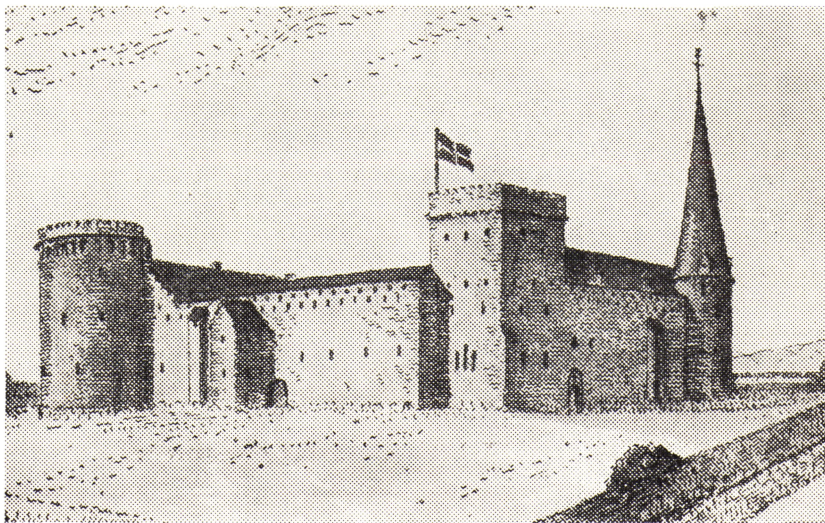
„En Prinsesse paa Sønderborg Slot havde forelsket sig i en Væbner, som tjente hos hendes Fader. De vedligeholdte i længere Tid et hemmeligt Forhold, men da Kongen engang opdagede dem i et intimt Øjeblik, blev han vred og lod Væbneren kaste i Fængsel. Kort efter skulde han henrettes. De elskende havde svoret hinanden evig Troskab og aftalt, at hvis Væbneren skulde blive benaadet i sidste Øjeblik, skulde han som Tegn derpaa vifte med et rødt Tørklæde, i modsat Fald skulde han tilvinke hende den sidste Hilsen med et hvidt, og Prinsessen vilde saa følge ham i Døden.

*) Historien om Blodpletten er kun et Sagn, Vinduet, der er Tale om, er paa Vestfløjens første Sal, i det Værelse, hvor Minderne fra Marinen i de slesvigske Krige er udstillet.

Paa Sundevedsiden, lige overfor Slottet, skulde Henrettelsen finde Sted. Da Væbneren blev ført derover, stod Prinsessen i Slottets Vindue og ventede paa det aftalte Tegn. En blank Dolk laa ved Siden af hende. Væbneren stod beredt til at dø, da Benaadelsen kom i sidste Øjeblik, men i Glæden over sin Redning tog han Fejl og kastede den hvide Dug i Vejret, I samme Øjeblik stødte Prinsessen Dolken i sit Bryst. En stærk Blodstrøm løb ned ad Muren, hvor den brune Stribe endnu er at se. Da Væbneren hørte om Prinsessens Død, kunde han heller ikke leve længere, han tog sig selv af Dage.

Efter denne Tid hørte man ofte i de Værelser, hvor Prinsessen havde boet, Stønnen og Hulken i Midnatstimen. Man har ogsaa ofte set hende vandre omkring, eller siddende foran Kaminen og kæmme det lange Haar. Det var, som om hun skammede sig, hun vendte altid Ryggen til, og ingen har set hendes Ansigt. —“

Andre Beretninger vil dog henføre dette Sagn til Dronning Margrethes Tid, da Sønderborg Slot i 1410 blev belejret af Erik af Pommern og den svenske Ridder Abramam Brodersøn blev henrettet den 28. August overfor Slottet. Abraham skal have staaet i Forhold til en Prinsesse paa Slottet.

Sønderborg Slot i Middelalderen
Efter Tegning af Arkitekt Charles Christensen.

Kong Frederik VII Bro.

Ved Kai Edv. Larsen.

Naar man skal fortælle om den gamle Pontonbroes Historie, maa man nødvendigvis gribe et langt Stykke tilbage i Tiden og indlede med en Omtale af de første Forbindelser, der skabtes mellem Als og Sundeved. Det er naturligt, at Sønderborg Bys Befolkning meget hurtigt følte Trang til at faa et fast Bindeled mellem Ø og Fastland, og der er da sandsynligvis heller ikke hengaaet ret lang Tid, efter at Bebyggelsen omkring det gamle Slot havde antaget en bymæssig Karakter, inden Tanken om at etablere en Færgeforbindelse er dukket op.

Hvornaar den første Færge er blevet sat i Vandet, lader sig ikke fastslaa, men man kan sikkert gaa ud fra, at Færgeforbindelsen er en Institution, der har bestaaet i nogle Aarhundreder, selvom den under skiftende Forhold har antaget forskellige Former. Til at begynde med har der næppe været Tale om nogen regelmæssig Forbindelse, men efterhaanden bliver dette Tilfældet. Der oprettes en Færgekro, hvor Hotel Rondeel har ligget, og paa Sundevedsiden, i den nuværende Ejendom paa Hjørnet af Sundgade og Langbrogade, som dog naturligvis i Tidens Løb har været underkastet forskellige Ombygninger og Forbedringer.

Den primitive Færgeforbindelse.

Omkring 1700 er der jævnlig Forbindelse baade Dag og Nat saavel Sommer som Vinter. Forhol-

dene er dog meget primitive. Færgen trækkes over ved Hjælp af et Haandspil og en Kæde under Vandet. Det tog sin Tid at komme over, i Særdeleshed da Færgemændene, der som oftest var temmelig bedagede Søgutter — efter hvad man kan skønne af gamle Akter og Skrivelser — tog den med Ro og Sindighed. Hvis der var Uvejrlighed eller slem Søgang, kunde man vanskeligt eller maaske slet ikke komme over, og det var ikke ualmindeligt, at saavel Personer som Gods fik Lov til at vente paa „Færgelejlighed“ i flere Dage, til Tider endog i flere Uger. Naa, Tempoet var jo heller ikke saa rivende den Gang, og Færgemanden, som i Forbindelse med sin Koncession havde Ret til at drive Brændevinsbrænderi, havde meget godt at byde paa i Krostuen. Naar Stormen suste udenfor, eller Sneen føg, kunde det nok vederkvæge og styrke en Vejfarende at bede hos ham.

Blandt Ulkebøl Sogns gamle kirkelige Regnskaber findes en Regning, der fortæller en Smule i den Retning. Det drejer sig om en Klokketransport. Kirken skulde have en ny Klokke, og den blev hentet langvejs fra. Det var meget vanskeligt og omstændeligt, men omsider naaede Vognmændene dog til Alssund og ventede nu kun paa at blive færget over til Øen. Formentlig mod deres Vilje maatte de imidlertid blive paa den anden Side, idet Færgefolkene nægtede at gaa ud i den Storm og Kulde, der var indtruffet.

Vognmændene blev derfor i Kroen nogle Dage, og da de endelig — efter at Uvejret havde lagt sig — naaede over, havde de vel nok fortjent en ordentlig Hjertestyrkning, som Færgemanden ogsaa straks var til Tjeneste med. Resultatet blev naturligvis en uforudset Forøgelse af Udgifterne.

Regningen paa Fortæring under Opholdet lød paa 14 Rigsdaler og 10 Skilling — *).

Færgemandens Forpligtelser.

I en lang Aarrække blev Færgerne — den store og den lille Færge, som de hed — forpagtet ud, og som oftest lød Forpagtningstiden da paa Livstid. Fra Myndighedernes Side var det dog nøje fastlagt, hvilke Forpligtelser Færgemanden maatte opfylde. Han var bl. a. forpligtet til at føre Kontrol med de Folk, han færgede over. Tiggere, Zigeunere og Soldater fik overhovedet slet ikke Lov til at passere, uden at de kunde forevise Pas og de foreskrevne Papirer. Hvis der fandt Færgeoverfart Sted om Natten, og Toldvagten ikke var til Stede, maatte Færgemanden drage Omsorg for, at Vagten fik de fornødne Oplysninger den næste Dag; bl. a. skulde han sørge for at faa opgivet Personernes Bolig, saa der straks kunde foretages en Visitation. Alt Militær blev færget gratis over. Færgemanden fik herfor en aarlig Godtgørelse paa 10 Rigsdaler Courant.

Gennem lang Tid var Færgerettighederne paa én Mands Haand, men senere blev de delt. I 1841 averteredes der saaledes i „Flensburger Wochenblatt“ og „Fyens Stifts Kongelige ene privilegerede Adresse- og politiske Avis samt Avertissements-tidende“, at den halve Forpagtning af Færgeren over Alssund udløb med Aarets Udgang, og at eventuelle Reflektanter skulde melde sig hos Magistraten i Sønderborg.

Planerne om en ny Bro dukker op.

Naar man læser om Datidens Forhold, synes de at have været ret idylliske. En egen Ro og Stilhed

*) Sml J. Raben: Fra Ulkebøl Sogn, Side 27.

prægede Livet, frigjort som det var for den Forjæthed, der i høj Grad præger vore Dages Forhold. Men Udviklingen kunde man ikke standse, og efterhaanden som Kommunikationsmidlerne forbedres, og Afstandene som Følge heraf formindskes, øges ogsaa Kravene om Forbindelsen over Alssund. Tanken om at erstatte Færgen med en Bro begynder at beskæftige stadig større Kredse. Man var klar over, at den gamle Træfærge ikke vedblivende kunde tjene sit Formaal tilfredsstillende.

Under Trearskrigen savnede Militæret stærkt en virkelig Broforbindelse. For at Troppetransporten kunde gaa saa let og hurtig som muligt, maatte man paa en Række Pontoner anlægge en interimistisk Bro. Aaret efter foreligger der en fuldt udarbejdet Tegning til en Pontonbro. Tegningen er udført af en Løjtnant, Chr. Petersen, og den blev senere fulgt, da Projektet blev virkeliggjort *).

Men inden man naaede saa vidt, fik Færgen dog Lov til at udøve sit Hverv i nogle Aar. Fra de bevægede Martsdage i 1848 kender vi Historien om Hertugen af Augustenborg, der flygtede over Hals og Hoved, men ved Færgen blev standset af Sønderborgs stovte og uforfærdede „Stadshauptmand“, Hans Norsk, som tog Afsked med Hertugen paa en Maade, der lod ham forstaa, at man ikke taalte Demonstrationer af nogen Art. — Denne Tildragelse er vel nok en af de mest berømmelige, den gamle Færge er knyttet til. Læser man de gamle Post- og Færgeakter igennem, vil man opdage, at der er adskilligt flere Tildragelser i Færgens Historie, eller med Tilknytning til denne, selvom de ikke alle kan siges at være

*) Originaltegningen findes i Museet paa Sønderborg Slot.

ligefrem berømmelige. Her skal dog nævnes endnu en enkelt, der giver os en Karakteristik af Forholdene i gamle Dage, da man stod lige over for at skulle tage fat paa Arbejdet med Bygningen af Pontonbroen.

Da Postillonen blæste forgæves.

I en Skrivelse af 21. Februar 1855 fra Sønderborg-Postmesteren, Wernich, klages der over, at Færgefolkene har været Skyld i en ganske uforholdsmæssig lang Forsinkelse af Pakkeposten fra Flensborg. Postmesteren skriver bl. a.:

Efter Timeplanen skulde Pakkeposten fra Flensborg være ankommet hertil i Aftes Kl. 10¹/₂. Den ankom imidlertid først i Morges Kl. 1. Efter at have afhørt Postillonen, noterede Kontoret følgende paa den D. D. med desangaaende Skrivelse til Generalpostdirektoratet indsendte Timeseddel.

„Den uforholdsmæssige lange Forsinkelse undskylder Postillonen med, at han paa Vejen er blevet opholdt af mange og store Snedriver, men var dog ankommet til Færgestedet ved Allsunds Sundevedside Kl. 11³/₄. Færgen var paa denne Side, og søgte han ved Hornsignaler at foranledige dens Overfart. Den arriverede først efter ³/₄ Times Forløb. Færgefolkene, irettesatte af Postillonen, erklærede, at de først vilde være færdige med at drikke deres Kaffe, førend de begav sig paa Vejen.

Kontoret tvivler ikke om Rigtigheden af Postillonens Udsagn, og tillader sig at anmode Deres Velbaarenhed om behørligen at undersøge Sagerne, tage de paagældende til Ansvar og idømme dem Straf.“

Der blev foretaget en Undersøgelse, som for-

mentlig resulterede i, at Færgefolkene fik sig en Irettesættelse. Desuden blev der ogsaa klaget over, at Færgen ikke altid var i den bedste Stand. Det kunde saaledes ligefrem være forbunden med Livsfare at passere over den Bro, som var fæstnet til Færgen med Hængsler, og hvorover Passanter saavel som Vogne maatte, naar de skulde i Land. Broinspektionen tilbageviste Klagerne i saa Henseende, men de gentages ofte fra Postvæsenets Side, og der henvises til, at det flere Gange er sket, at Postillonen er faldet i det over en Alen dybe Vand ved Færgelejet.

Hvad det kostede at blive „færget over“.

Disse Klager er som nævnt fra den Tid, da Færgen saa at sige sang paa sit sidste Vers, idet Arbejdet paa Pontonbroen blev paabegyndt i Foraaet 1856. Færgeforbindelsen blev dog opretholdt endnu i et Par Aar. Endnu den 1. Januar 1857 foreligger en Takstfortegnelse „for Færgerne ved Sønderborg“. Af denne Takstfortegnelse fremgaar det bl. a., at det den Gang kostede 4 Skilling for en Person at blive færget over. „For sine medhavende Rejseklæder betaler den Rejsende intet; for hvad han ellers maatte medføre, betales, naar det overstiger en Vægt af 20 Pund“. Taksten for en Karet eller Wienervogn med 6 Heste var 68 Sk., for en Vogn med Caleche, forspændt med 2 Heste 24 Sk., for en Tønde Salt, Øl, Æbler, Tjære, Kalk, Olie etc. 4 Sk., for et Oksehoved, Vin, Brændevin og deslige 8 Sk., for en Side Flæsk 4 Sk., for et Stykke Kvæg, Faar eller Svin 4 Sk. og for Pattelam og Grise 2 Skilling pr. Stk.

I Takstreglementet hedder det, at „det er forbudt Færgefolkene at anmode de Rejsende om Drikkepenge“, hvorimod der ikke forlyder noget om, at det skulde være forbudt at modtage dem.

Broarbejdet paabegyndes. —

Den 24. April 1856 foreligger Konditionerne til Udførelsen af Ramme-, Tømmer- og Smedearbejdet over Allsund. I Paragraf 1 fastslaas her, at „enhver Entreprenør eller Leverandør er tilpligtet at udføre et overtaget Arbejde eller en overtaget Leverance forsvarligen og til den fastsatte Termin“. Der nedsættes en Brokommision der, sammen med en særlig Broingeniør, leder og overvaager Arbejdets Udførelse.

Til Udførelse af Rammearbejdet erholder Entreprenøren leveret en Maskinrammer med et ca. 1000 til 1200 Punds Rammeslag „at manipulere med 5 Mand.“ Til Ramningen af de øvrige Pæle har Entreprenøren selv at tilvejebringe et ca. 100 Punds Rammeslag til almindelig Pælehøjde. Han faar til Raadighed 2 Pontoner med Ankertove og Kættinger, „men er han forpligtet til under Benyttelsen at forsyne Dækkene med Slidbrædder, og at tilbagelevere alt i komplet ubeskadiget Stand“, Rammearbejdet skal udføres med den størst mulige Nøjagtighed, saaledes at de seks Pæle i hvert Fag kommer til at staa i en Flugt og i en lodret Plan, og at en Linie over de yderste Pæle flugter med Broslaget. Under Ramningen skal Pælehovedet forstærkes med en tætsluttende Jernring for at forhindre Spaltning. Entreprenøren er tilpligtet at paabegynde Arbejdet ca. den 4. Juni, og da uafbrudt fortsætte det med den fornødne Arbejds-kraft, indtil det er fuldført. Derimod betinger Bestyrelsen sig at kunne udsætte Arbejdets Begyndelse og Fremadskriden efter Omstændighederne, nemlig af Hensyn til en paatænkt Imprægnering af Tømmeret med Kobbervitriol.

Tømmerarbejdet bestaar af Forfærdigelsen af de faste Broer, af en bevægelig Klap, der har

Forbindelsen med den faste Bro og den første Ponton med Broslag. Dernæst kommer Broleddene og Anbringelsen af Underlagstømmeret og dets Forbindelse med Pontonerne. Arbejdet skal paa-begyndes straks efter Pontonerne Ankomst den 1. Juni 1856, og „være fuldstændigen tilendebragt til ultimo August s. a., desuden skal ultimo Juli Halvdelen af Arbejdet være tilendebragt.“ For hver Dags Forsinkelse over den fasttatte Termin, har Entreprenøren at erlægge en Mulkt paa 10 Rigsdaler.

For Forsinkelse af Smedearbejdet tilpligtes Entreprenøren at erlægge en Bøde paa 20 pCt. af de manglende Broslags Værdi, hvilken Mulkt gentages for hver Uge, indtil Leverancen er præsteret.

Kort efter at disse Konditioner var offentliggjorte afholdtes den offentlige Licitation efter forudgaaende Bekendtgørelse i „Den danske Slesviger“, „Flensburger Zeitung“ og „Danevirke“ paa Sønderborg Raadhus, hvor „tilligemed trende af Broingeniøren forfattede Bekostningsoverslag samt trende Planer indeholdende Tegninger blev fremlagt og lagte til Grund for Licitationsforretningen,“ Der var indkommet henvend et halvt Hundrede Tilbud paa de forskellige Arbejder, der blev fordelt mellem de lavestbydende af Byens Haandværkere. Ramme- og Tømrerarbejdet blev — saa vidt man kan se af Licitationsprotokollen — overdraget til Værftsejer H. H. Hauschild.

Den 21. Maj 1856 afholdtes Licitation over Opførelsen af et Hus til Bolig for Opsynsmændene ved den projekterede Bro samt Leverancen af de dertil fornødne Materialer.

Og saa begyndte Arbejdet i de første Foraarsmaaneder og fortsattes hele Sommeren igennem, saaledes at Pontonbroen kunde staa færdig til om

Efteraaret og Indvielsen kunde finde Sted den 21. September 1856.

Udgifterne til Broen var da kommet op paa omkring 80,000 Bankdaler, og de fordeltes mellem By, Amt og Stat.

„Regulativ for Frederik den Syvendes Bro over Alssund.“

En halv Snes Dage i Forvejen offentliggjordes „Regulativ for Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“. Det hedder heri bl. a., at den særlige Bestyrelse af Broen paaligger en Brokommission, der bestaar af Borgmesteren i Sønderborg som Formand, en Raadmand og 3 deputerede Borgere. Disse 4 Medlemmer valgtes af Magistraten og Deputeretkollegiet. Blandt de 4 Medlemmer vælger Brokommissionen en Bro-Inspektør, der uden Vederlag har at udføre sin Funktion, Men efter et Aars Forløb kan forlange at blive alløst af et af de andre Medlemmer.

Bro-Inspektøren fører Kontrol med Bropenge-nes Oppebørsel og Aflevering til Bykassen, og fører desuden i det hele taget det specielle Tilsyn med Broens Afbenyttelse og Vedligeholdelse. Under Brokommissionens Tilsyn udøves den daglige Bestyrelse af en Bro-Forstander, der efter Kommissionens Indstilling vælges af Magistraten og atter paa samme Maade kan afskediges med 3 Maaneders Opsigelse. Bro-Forstanderen skal stille Bestyrelsen en Kavtion af 1000 Rd., kongelige Obligationer eller andre sikre Pengeeffekter. Han fører Tilsyn med Broens Aabning og Lukning, kommanderer Broens faste Personale m. m. For dette Arbejde nyder han en aarlig Løn paa 600 Rd., der udbetales ham maanedlig med 50 Rd.

Desuden anvises ham Bolig i det ved Broens østlige Ende opførte Hus. Bykassereren nyder for Regnskabsførelsen og Regnskabets Aflægelse en aarlig Løn paa 100 Rd., der udbetales med 8 Rd. 2 Mk. maanedlig. Broens faste Mandskab bestaar af en Formand og 2 Arbejdere, og „skulde disse trende Poster saa vidt muligt besættes med due-lige Skibstømmermænd“. De antages af Brokommissionen med en Maanedes Opsigelse og lønnes med respektive 20 Rd. og 16 Rd. 4 Mk maanedlig. „Disse trende faste Arbejdere skulle samtlige være til Stede paa Broen til alle de Tider, hvor denne efter Regulativet skulle aabnes for Gennemsejling uden Vederlag. Den øvrige Tid af Døgnet føres Vagten af Formanden og den ene Arbejder og Nattevagten af den anden Arbejder. I Bro-Forstanderens øjeblikkelige Forfald fører Formanden Kommandoen paa Broen“.

I Reglerne angaaende Passagen over Broen hedder det bl. a., at Passagen til enhver Tid af Døgnet staar aaben for kørende, ridende og gaaende mod Erlæggelse af Bropenge efter den approberede Bro-Takst.“ Dog suspenderes Passagen imedens Broen aabnes for gennemsejlende Skibe og afspærres Adgangen til denne ved tvende Bomme, af hvilken den ene er anbragt ved Broens Endepunkt paa Alssiden, og den anden 68 Fod vesten for det bevægelige Broled.“ Enhver, som forsøger at unddrage sig Forpligtelsen til at erlægge de befalede Bropenge, er pligtig til at bøde det 4-dobbelte af de takstmæssige Bropenge. — Om Natten — det er fra Kl. 10 om Aftenen til Kl. 5 om Morgenen — bliver Broen afspærret ved en Bom nærmest Alssiden, „og vil der ved denne Bom blive anbragt en Klokke, ved hvilken de Vejfarende ville kunne hidkalde Oppebørselsbetjenten“. Det er under en Mulkt af 2 Rd. forbudt

at køre eller ride over Broen anderledes end i Skridtgang. Naar Vejfarende mødes paa Broen, er de pligtige til at vige af for hinanden til højre. Paa hver tredie Ponton er der til Afbenyttelse for Fodgængere anbragt en Trappe til at vige ud fra Kørebanen paa.

Broen aabnes for gennemsejlende Skibe derved, at de bevægelige Broled, som bliver anbragt ca. 400 Fod fra Kysten af Als, og ca. 300 Fod fra Kysten af Sundeved, udsvinges med Strømmen og derved frembringer en Aabning paa ca. 70 Fods Bredde. Ethvert Skib, som vil passere Broen, er pligtig til saasnt det bliver synligt fra Broen, hvor en Vagt stadig vil være posteret, at signalisere ved at hejse paa Fortoppen om Dagen et Flag og om Natten en Lanterne. Dampskibene er pligtige til at passere Broen og en Del af Havnen, der strækker sig fra det saakaldte Slotsgab til den ved Broens nordlige Ende beliggende Dampmølle med halv Dampkraft. Overtrædelse heraf straffes med en Mulkt paa 10 Rdlr., der i Gensagelsestilfælde fordobles. Haveri paa Broen erstattes af det paagældende Skib efter de paagældende Regler for Paasejling. Har Skibsføreren gjort sig skyldig i Ulydighed mod de ham af Broforstanderen eller Brovagten givne Anvisninger med Hensyn til Gennempassagen, straffes han med en Mulkt paa 5—100 Rdlr. — Alle Bøderne tilfalder Brokassen. Den, som ikke kan betale de ikendte Bøder, afsoner dem efter de gældende Anordninger.

De første Takster.

Under 12. September 1859 approberede det kongelige Ministerium for Hertugdømmet Slesvig Taksterne for Passagen. Derefter betales t. Eks. for en

Karet eller Wienvogn, forspændt med 2 Heste 24 Sk., for en do. med 4 Heste 40, og en do. med 6 Heste 56. For en Vogn med Læs (ca. med 200 Pund eller derover) 16 Sk. „Med Køretøjerne opføres ikkun Kusken uden særskilt Betaling, ere flere paa Vognen, erlægges for hver voksen Person 3 Sk. og for hvert Barn 2 Sk., for en ridende 8 Sk., for en Hest, 1 Stk. Kvæg, et Faar og et Svin pr. Stk. 4 Sk., for et Lam og en Gris pr. Stk. 4 Sk., for en gaaende Person 3 Sk. Hvad en Person bærer over Broen passerer frit, passerer han derimod med Gjenstande paa en Trillebør, betales herfor 4 Sk., og for en tom Trillebør 2 Sk.“

Den højtidelige Indvielse.

Indvielsen af Pontonbroen fandt Sted den 21. September 1856. Faa Dage i Forvejen forelaa Meddelelse om, at Brokommisionen var blevet valgt, og var kommet til at bestaa af de Herrer Raadmand Hansen og de deputerede Borgere, I. A. Detlefsen, H. H. Hauschild og Jürgen Clausen jun., med Borgmesteren som Formand.

„Den danske Slesviger“ fra den 23. September 1856 bringer følgende Referat af Aabningshøjtideligheden:

„Den højtidelige Aabning af „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“ fandt efter Bestemmelsen Sted i Søndags. Saavel paa den østlige som den vestlige Ende af Broen var oprejst smagfulde Æresporte forsynede med Hs. Majestæt Kongens Navnetræk, og desuden var den smykket med Guirlander og Flag. Fra mange Husé i Byen og fra Skibe i Havnen vajede Danebrog. En temmelig stor Menneskemasse saavel her fra Byen som fra dens Omegn havde samlet sig saavel paa

denne som paa den anden Side af Sundet i umiddelbar Nærhed al Broen. Klokken var lidt over 4, da Musikken paa et givet Tegn istemte Melodien til Nationalsangen „Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden“. Efter at den havde spillet et Vers af nævnte Melodi, istemte Sønderborg borgerlige Sangforening og Publikum efterstaaende Sang, forfattet af Pastor Karstensen i Dybbøl:

Vær hilset Dag! Vi ventet har saa længe.
Det skjønne Værk er nu tilendebragt.
Fra Bred til Bred henover Bølgesenge
en god og trofast Vej er nu henlagt.
Den gamle Kæmpemø sin Arm udstrækker,
og Dybbøls Højder jubler højt derved,
til glad Forening Haand i Haand sig lægger,
og tæt og fast sig slutter Bred til Bred.

Brunrøde Mur. Du gamle Minders Gjemme,
mon du har ventet saadan Dag at se?
Henfarne Tidens Røster vil fornemme
og mindes bitre Kampes Strid og Ve.
Saaledes mindes vi de sidste Dage,
da Danmarks Rige skulde søndres brat,
men Danmarks gode Aand gjenvaktes fage,
og Dag brød frem igennem sortest Nat.

Kong Fredrik ejed sig et Styrkens Belte,
et trofast Folks Hengivenhed og Mod,
jo mer sig Stridens Bølge frem mon vælte,
des fastere de tvende sammen stod,
og bygt der blev i hine Dages Stævne
en Vej til Fremtids Lys og bedre Kaar;
Kong Fredriks Bro, man dette Værk kan nævne,
hans Kjærlighed det fæstner Aar for Aar.

Held os for dette Værk. Og Held for dette,
som her i mindre Maal fuldbyrdet er.
Kong Fredriks Navn vi ogsaa her tør sætte,
„Kong Fredriks Bro“ der og tør siges her.
Den Aand som ham og Folket mon besjæle,
og som i Krigens Færd vi fuldt tør tro,
den samme Aand har fæstet disse Fjæle,
thi nævne vi det Værk „Kong Fredriks Bro“.

Held over Værket! Herrens Aand det frede,
at det maa stande længe stærkt og fast.
At kjækt det bryde maa de Bølgers Vrede
og trodse Isens Brud og Stormens Kast.
Ja, maatte det den samme Skjæbne nyde
som Styrkebæltet i Kong Fredriks Bryst,
forgjæves her sig Bølgen maatte bryde,
den Brydning her fik aldrig nogen Brøst.

En lydløs Stilhed indtraadte efter at Sangen var til Ende, og enhver følte det ophøjede i Situationen, da Borgmester Finsen besteg en dertil indrettet Talerstol og med klar og tydelig Røst i et længere Foredrag udviklede, hvorledes det i Dag blev os muligt at fejre Aabningen af „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“. Det var Enigheden i Kommunalbestyrelsen, vi kunde takke for, at en saa lille Kommune som vor kunde udføre et saa stort Værk. Ogsaa Kammerherre, Amtmand Heltzen, var vi mange Tak skyldige, da han med en sjælden Iver og Nidkærhed havde bidraget sit til Sagens hurtigste Fremme. Man ønskede af flere Grunde at knytte vor ophøjede Konges Navn til den nye Bro, og paa en allerunderdanigst indgivet Ansøgning behagede det Hs. Majestæt Kongen allernaadigst at opfylde vort Ønske om at kalde Broen „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“. Han nedbad

Himlens Velsignelse over Broen og sluttede med at udbringe et „Længe Leve for Hs. Majæstæt, Kong Frederik den Syvende, med Ønsket om, at Held og Hæder maatte følge ham, og at han endnu i mange, mange Aar maatte føre Scepteret til Landets Gavn og Velsignelse.“ Et entusiastisk ni Gange gentaget Hurra fulgte paa denne Opfordring, ledsaget af Kanonsalut. Med Musikken i Spidsen, som spillede „den tapre Landsoldat“, marcherede man nu i Procession over Broen, gjorde et Øjeblik Holdt paa Sundevedsiden, og gik i samme Orden tilbage til det bevægelige Broled, der blev aabnet, Sangforeningen, som paa den anden Side af Broledet havde opstillet afsang endnu engang med Musikakkompagnement den ovenfor meddelte Sang. Da Broen atter var lukket gik man tilbage til Broens østlige Ende paa Allsiden, hvor Kammerherre Heltzen i nogle velvalgte og hjertelige Ord udbragte et „Længe Leve for Byen, Sønderborg“. Han fremhævede, at det var ikke ved Bygningen af Broen alene, at Sønderborgs Indbyggere afgav Bevis paa, at de var besjælede af den tidssvarende Udviklings Aand, thi Sønderborg havde allerede længe m. H. t. Industriefrembringelserne indtaget en hæderlig Plads blandt Landets øvrige Købstæder.

Højtideligheden ved Broen var nu tilende, og man begav sig derefter op paa den festlig pynkede Raadhussal, hvor der var arrangeret et Festmaal tid, hvori ca. 70 Personer, deriblandt ikke faa Embedsmænd fra Omegnen, deltog. Ved Bordet herskede der en munter og gemytlig Stemning. Af de ved denne Lejlighed udbragte Skaaler skulde vi fremhæve: Skaalen for Hs. Majestæt Kong Frederik den Syvende, der indledtes med nogle Ord af Kammerherre Heltzen og besvaredes af de tilstedeværende med et begejstret, ni Gange

gentaget rungende Hurra. Efter at yderligere en ligeledes af Pastor Karstensen forfattet Sang var afsunget, rejste Borgmester Finsen sig og bad Selskabet om at tømme en Skaal paa, at „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“ maatte være til Gavn og Nytte for vor By. En Skaal for hans Ekscellense, Minister Wolfhagen, udbragtes af Raadmand Christiansen. I et længere og smukt Foredrag dvælede Borgmester Finsen derpaa ved Kammerherre, Amtmand Heltzens Overbestyrelse over Kommunen og talte om den store Fortjeneste, han i sin Egenskab som saadan havde indlagt sig. Det Hurra, som fulgte denne Skaal, var Vidnesbyrd om, at man af Hjertet paaskønnede Kammerherre Heltzens Embedsførelse. Raadmand Christiansen udbragte en Skaal for Borgmester Finsen, den Mand, som med saa megen Varme havde interesseret sig for Bygningen af Broen, og som havde ofret sin bedste Tid derpaa. Ogsaa denne Skaal vandt almindeligt Bifald. Desuden udbragtes Skaaler for alle de Avtoriteter osv., som paa en eller anden Maade havde haft med Broen at bestille.

Omendskønt Vejret den Dag var ustadigt, blev man dog ved Aabningshøjtideligheden godt forskaanet for Regn. Det hele Arrangement, som lededes af Raadmand Christiansen, var udmærket, navnlig, naar man betænker, at han kun havde et Par Dage at ordne det paa.

Kong Frederik den Syvende inspicerer Broen.

Dette var altsaa den festlige og højtidelige Indvielse af „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“. Kongen selv havde ikke kunnet overvære Begivenheden, men da han i 1857 aflagde

Sønderborg et Besøg, foretog han en Inspicering, der fandt Sted under meget festlige Former. „Den elskede Konge med høje Gemalinde og Suite“ ankom Tirsdag den 27. Oktober med Dampskibet „Slesvig“. Paa Sønderbro paraderede Byens Skytte-
 laug, og der var rejst en smuk Æresport ved Landgangsbroen, hvor Amtmanden og Byens Kommunalbestyrelse havde taget Opstilling. Efter at Majestæten var blevet modtaget med kraftige Hurra- og Leveraab, og efter at Amtmanden havde hyldet Kongen i en Tale, behagede det derefter „Hs. Majestæt med høje Gemalinde og Suite“ at begive sig til Frederiksbroen, hvor der ligeledes var rejst en Æresport med Inskription. Her bød Borgmester Finsen velkommen, idet han mindede om, at Hans Majestæt havde tilladt, at Broen maatte opnævnes efter ham. Taleren maatte tillade sig at begynde Inspiceringen af „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“ med det Ønske, hvormed man altid her i Byen plejede at indlede sine Festligheder, nemlig med et Leve for Hans Majestæt Kongen. — Og saa rungede Hurraraabene ud over Havnepladsen, hvorefter det kongelige Herskab med Følge bevægede sig over Broen, og „i de naadigste Udtryk udtalte Hans Majestæt Kongen sin allerhøjeste Tilfredshed med denne“. Kongen eftersaa nøje Konstruktionen og lod sig forevise, hvordan det bevægelige Broled aabnedes og lukkedes. Paa Broen havde Tømmerfolk fra de herværende Værfter taget Opstilling med deres Økser, der var omvundet med Sølvpapir og saaledes glimtede i Sollyset.

Da Inspiceringen var afsluttet aflagde Kongen et Besøg paa Slottet og samledes tilsidst med en Række højerestaaende Embedsmænd paa Raadhuset til en Dejeuner. Allerede den næste Dag var Kongebesøget afsluttet.

Den gamle Færge Skæbne.

Den gamle Færgeforbindelse blev endnu opretholdt i nogen Tid, da Arveforpagteren Clausen ikke kunde faa opfyldt et Erstatningskrav, som han havde stillet. Den 3. Marts 1857 offentliggøres følgende Meddelelse i „Den danske Slesviger“:

„Hr. Arveforpagter Clausen har atter udlagt sin Trækfærge, og fra Sundeved til Als kan man nu atter blive befordret enten paa denne eller paa „Kong Frederik den Syvendes Bro over Alssund“. Grunden hertil maa søges i, at vedkommende Avtoriteter endnu ikke ere blevne enige med Hr. Clausen om en ham tilkommende Erstatningssum, men vi ville haabe, at dette snarest muligt vil ske paa en for begge Parter tilfredsstillende Maade. At Hr. Clausen, som saa mange mener, er eneberettiget til at befordre Folk og Gods etc. fra Sundeved til Als, forholder sig ikke rigtig; enhver har Lov til at vælge, hvilket af de 2 Befordringsmidler han synes bedst om“.

Men det varede ikke ret lang Tid, inden Færgemanden maatte ophøre. Hans Rolle var udspillet. Den var blevet overflødiggjort ved den nye Tid. Formentlig har han ogsaa faaet en Erstatningssum, skønt dette ikke umiddelbart fremgaar af foreliggende Oplysninger.

Og saa laa den smukke, hvide Bro da omkring et halvt Hundrede Aar og tjente sit Formaal paa bedste Maade. Men Udviklingen skred s'adig fremad, og en Dag stod man overfor Spørgsmaalet om at foretage en Modernisering. Det var i Begyndelsen af Aarhundredet, da det blev bestemt, af Sønderborg skulde være Hjemsted for en Del af den tyske Marine. — I April 1906 begyndte Ombygningen.

Broen moderniseres.

Broabninden blev gjort større. Hidtil havde den kun været 20 Meter (70 Fod) med én Brofløj. Nu blev der indrettet 2 Brofløje, der hver kunde danne en Aabning paa 43 Meter eller ialt godt 80 Meter. Selv med de vanskelige Strømforskelde vilde der saaledes være mere end rigelig Plads til, at de største Krydsere kunde passere. Saa vidt det har kunnet konstateres, har Ombygningen kostet henved 150.000 Mark. Der blev da ogsaa indrettet Dampdrift paa begge Fløje, og i 1909 blev der installeret delvis elektrisk Drift.

I „Krigstjeneste“ ved Arnis.

Saaledes udrustet med den nye Tids tekniske Hjælpemidler laa Broen indtil Krigens Udbrud i August 1914. Den tyske Generalkommando havde allerede længe bestemt, at Alssundbroen i Tilfælde af Krig skulde flyttes ned til Arnis i Slien, hvor den skulde være med til at lette Troppetransporten, og en Søndag Morgen den 9. August 1914 blev Broen hentet af 3 1000-Tons Dampere. Man delte den i 3 Dele, og saa slæbte Damperne af Sted med Broen, mens Sønderborgerne med længselsfulde Blikke saa efter den og beskæftigede sig med de mange Bekymringer om, hvordan det nu vel skulde lykkes dem at opretholde Forbindelsen mellem Ø og Fastland.

Det var, som det skulde vise sig, heller ikke saa ligetil, men man maatte jo hjælpe sig, det bedste man kunde. Man havde en Reserve-Maskinponton. Den blev indsat som en Slags Færge, idet der blev bygget en Klap paa den sidste Bro-ponton, der havde faaet Lov til at blive liggende, og Maskinpontonen besørgede derefter al Gods-transporten over Sundet. Befordringen af Passanter

skete ved Hjælp af en Motorbaad „Neptun“, som Byen anskaffede sig med dette særlige Formaal for Øje, og desuden blev der indsat nogle Fiskerbaade, som gjorde god Fyldest. Men det siger sig selv, at alle disse Foranstaltninger langtfra kunde erstatte Broen. Det var besværligt at faa Godset transporteret over. Maskinpontonen var blevet indrettet som en almindelig Trækfærge med en Kæde under Vandet fra den ene Bred til den anden. Skønt man havde Dampkraft til Hjælp, gik Transporten dog kun langsomt, og Persontransporten var heller ikke tilfredsstillende. Særlig ikke om Natten, eller naar der var stærk Storm. Saa kunde det undertiden knibe med at besøge den allermost nødtørftige Transport.

Det var ikke saa mærkeligt, at Byraadet Gang paa Gang gjorde Forestillinger ved Generalkommandoen i Haab om, at man atter kunde faa Broen tilbage. Og omsider gav Generalkommandoen efter, da man ikke mente, man mere fik Brug for Broen ved Arnis.

Meddelelsen om at Broen var blevet frigivet, indløb under et Byraadsmøde, og Glæden var naturligvis stor. Man tilrettelagde straks en Plan om Broens Afhentning —; thi i Generalkommandoens Meddelelse hed det, at Byen selv skulde hente den. Og efter nogen Drøftelse overdroges det til daværende Byraadsmedlem, C. Christensen at overtage Posten som Transportfører. Der blev truffet en Aftale med Flensborg Dampskibsselskab, som sendte Damperne „Adler“ og „Fønix“ til Kappel. Kaptajn C. Christensen tog selv ned til Arnis, hvor han fik et Pioner-Detachment til at hjælpe sig, og med en lille Damper fik man Broen slæbt op til Kappel. Imidlertid var der opstaaet en stærk Østenstorm, saa Kaptajn Christensen turde ikke fortsætte Transporten med det samme,

da man ellers løb Fare for, at Broen skulde gaa tabt eller lide Havari paa Vejen til Sønderborg. Man blev derfor liggende en Uges Tid i Kappel, og først den 23. November sejlede man af Sted, idet Pioner-Detachementet fulgte med for at assistere i Sønderborg.

Atter hjemme!

Da Transporten ankom til Sønderborg den 23. om Eftermiddagen, blev den modtaget af en stor Menneskemængde, der havde samlet sig nede ved Havnen for at overvære Broens Hjemkomst. Det gik imidlertid ikke saa let med at faa den lagt over, da det blæste ret stærkt. Først i Løbet af 5 Dage var Arbejdet tilende, og Broen kunde atter optage Trafikken mellem Als og Sundeved. Saavidt vides kostede denne Historie Byen ca. 35.000 Mark, der imidlertid blev refunderet af Generalkommandoen.

I en lang Aarrække var Broen bortforpagtet. Blandt de sidste Forpagtere kan nævnes Kaptajn Jessen, Tømrer Baumbeck og Skibstømrer Th. Thomsen.

Tømrer Thomsen overtog Broen den 1. Januar 1900 og skulde betale 12.000 Mark i Forpagtning. Han havde den til i 1903, da han opgav Forpagtningen, dels paa Grund af Sygdom og dels, fordi han ikke kunde opnaa en tilfredsstillende Ordning med Byen.

Thomsen fortæller meget interessant om den Tids Forhold. Trafikken var naturligvis langtfra saa stor som nu, men der var dog nok at gøre. Thomsen og hans Folk maatte arbejde fra Kl. 6 om Morgenen til Kl. 10 om Aftenen, og Natte-tjenesten maatte de saa yderligere dele imellem sig, „saa man kom ikke sovende til sin Fortje-

neste“, forklarer den 89-aarige Skibstømrer*). „Men for Resten var jeg da godt nok tilfreds med Forretningen“, fortsætter han, „og var jeg ikke blevet syg, havde vi vel ogsaa nok faaet skaffet en Ordning til Veje, saa Forpagtningen kunde være blevet fortsat. Det, det var galt med, var Taksterne. Efter at Østkystbanen var blevet anlagt, forlangte Byraadet nemlig, at Taksterne skulde nedsættes, og det syntes jeg ikke, jeg kunde gaa med til.“

Nogen daarlig Forretning har det jo heller ikke været for Byen at drive Broen i de forløbne Aar, i Særdeleshed ikke efter den voldsomme Udvikling, Trafikken har antaget siden 1920. Det er almindelig bekendt, at Pontonbroen efter Genforeningen har givet et overordentligt smukt aarligt Overskud, der blev henlagt til en Fornylesesfond, som kom til god Nytte ved Bygningen af den nye Bro.

Uheld i Tidens Løb.

Naturligvis har det ikke kunnet undgaas, at Broen i en saa lang Aarrække har været ude for forskellige Uheld. I 1896 gik de 2 første Led til Bunds i en voldsom Storm. Vandet var skyllet ind gennem Pontonernes „Koøjne“ og Pontonerne kunde ikke staa for denne Merbelastning. Efter den Tid afskaffede man „Koøjnene“ og anvendte i Stedet for de store Luger paa Dækket, der holdes aabne til Stadighed, for at der kan trænge frisk Luft ind i Pontonerne. Havariet i 1896 kostede Byen henved 12.000 Mark. — I Vinteren 1924 led Broen ligeledes Havari. Det kostede Byen ca. 8000 Kroner. 1924-Havariet skete under den voldsomme Isperiode dengang. Man havde maattet

*) Skrevet 1930.

arbejde i adskillige Nætter for at undgaa Isdriftens ødelæggende Virkninger, men til sidst var der intet at stille op mere. —

— — —

Og saa forsvandt den gamle Bro da for anden og sidste Gang! Den nye Bro stod den 7. Okt. 1930 rede til Afløsning med større Evne og i rigere Kontakt med Tiden. Bilernes lakfunklende Kæder ruller lydløst over Kørebanen, Tog buldrer henad sin Skinnevej, saa Staalet gjalder! Nutidens Øjne ser klart det trafikale Fremskridts Betydning i Linjen, den direkte og hurtige Forbindelse: Sønderborg-Mømmark-Faaborg-Nyborg-København!

Ingen ændrer Udviklingens Lov!

— — —

Til Redaktør K. E. Larsens udmærkede Afhandling om den gamle Pontonbro tillader jeg mig at tilføje følgende Bemærkninger:

Under Krigen 1848 blev en Pontonbro over Allsund bygget af danske Ingeniører.

I Frits Holdt og Axel Larsen: „Felttogene i vore første Frihedsaar“ (1888) hedder det Side 196:

„Senere, da Planen om et Angreb paa Forbundstropperne modnedes mere, blev der bygget et mindre Brohoved sydligere, og en *Skibsbro blev slaaet over Sundet*, saaledes at der den 27. Maj om Aftenen var tilvejebragt en god og sikker Forbindelse mellem Als og Sundeved.“

I „Herregaardsskytterne i 1848“ af Th. T., trykt i „Nordslesvigsk Søndagsblad“ 1899, S. 402:

Den 28. Maj 1848 „— Endelig en Time over Middag begyndte Fremrykningen, dels over *Pontonbroen* til de stærke Brohoveder paa Sundevedsiden, som vore Ingeniører havde anlagt, dels med Færge syd for Broen.“

Tropperne paa Als, der deltog i Kampen paa Dybbølbjerg den 28. Maj 1848, var de første, der marcherede over den nye Bro.

I 1864 byggedes en ny Bro, omtrent paa samme Sted, hvor nu „Kong Christian den X's Bro“ fører over Alssund. Den var bygget over Jagter og Smaaskibe og brugtes kun af Militæret. For at undgaa Troppekollisioner paa Broen, blev den provisoriske og nordre Bro benyttet af de Tropper, der fra Als gik over til Dybbølstillingen, medens Tilbage-marchen fra Dybbøl til Als foregik ad Pontonbroen.

Den 18. April, efter at Dybbøl var tabt, gik Soldaterne tilbage over „Kong Frederik VII's Bro.“

Den sidste Afdeling, der gik over Broen, var 18. Regiments 4. Kompagni. Det forlod Brobovedet Kl. 1,45. Med dette fulgte Major Lundbye. Derefter blev Broerne afbrudte.

Artilleriet paa Als vedligeholdte Ilden endnu i længere Tid og benyttede den tillige til at ødelægge Resterne af Broerne paa Sundevedsiden og de enkelte Fartøjer, som havde været Underlag for den nordre Bro og var drevne hen mod Kysten. Det var for største Delen lykkedes trods den stærke fjendtlige Ild at faa 5 Færger og 16 Fartøjer, som laa paa Sundevedsiden, og som var bestemte til Slagning af en *tredie Bro*, ført over til Als. 4 Fartøjer blev brændt ved Sundevedsiden, hvor der kun efterlodes 2 Fartøjer og 1 Ponton, som efterhaanden blev skudt i Sænk af Artilleriet. To Færger, som laa ved Sdr. Brohoved kunde paa Grund af den stærke nordlige Storm ikke føres over til Landingsstedet ved Slotspynten. Mandskabet, 20 Infanterister og 11 Pontonerer, kastede sig i Vandet og svømmede i Land. (Gensth. II 431).

Om Morgenen Kl. 4 den 29. Juni, medens der endnu blev kæmpet paa Als, begyndte de to Pontonkompagnier og 2. og 4. Kompagni af 3. Brandenborgske Pionerbataillon at bygge en Bro over Allsund, fra Sundgade og til Slottet. Kl. 7,30 var Broen færdig. Den bestod af 29 Pontons og havde en Længde af 125,5 Meter.

Allerede den 2. Juli indtraf Ordre til at bryde Broen ned, det skete den 3. Juli. Den kunde ikke holde i den høje Sø og stærke Strøm. Samme Dag begyndtes Bygningen af en ny provisorisk Bro under Ledelse af Ingeniør-Hauptmann Freumann. Den blev bygget paa Jagter, der blev rekvireret i Aabenraa og Flensborg. —

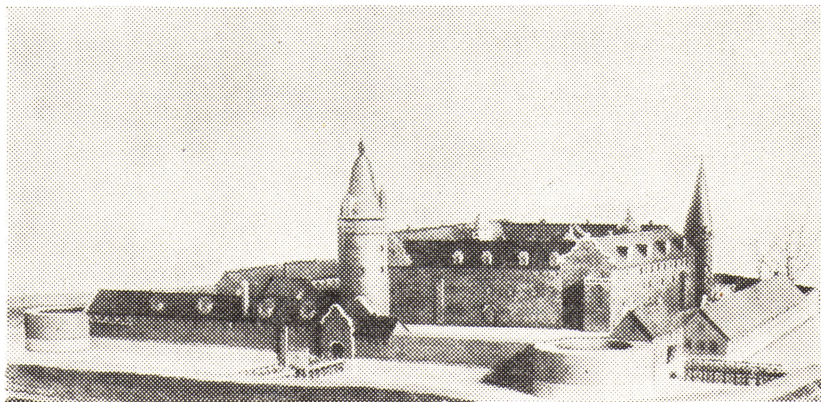
Senere blev „Kong Frederik den VII' Bro“ hævet og bragt i Orden.

I den stærke Oktoberstorm 1898 sank den østlige Del af Pontonbroen. Pontonerne sloges fulde af Vand, og Forbindelserne mellem dem brast som Følge af den tunge Vægt. — Der blev straks lavet en provisorisk Bro, men den sprængtes første Dag af Strømmen. Imidlertid lykkedes det at faa den gjort stærkere, saa at den kunde holde indtil den gamle Bro var sat i Stand. -- Der kom Arbejdere og Dykkere fra Stocks & Kolbes Værft i Kiel, Pontonerne blev hævet, og det varede ikke længe, før Broen igen fredeligt gængede i Sundet.

— — —

En smuk Model af Broen, i Maalestok 1 : 100, og bygget af Billedskærer Johs. Christensen, Sønderborg, 1930, findes i Museet paa Sønderborg Slot. Den er bekostet af Sønderborg Amt og By i Fællesskab. Den er et smukt og varigt Minde om den gamle Pontonbro.

J. Raben.

Sønderborg Slot efter Kong Christian III' Ombygning indtil 1718.

Model i Museet udført af Snedkermester Adolf Wolf.

INDHOLD:

	Side
Sønderborg	3
Oldtidsminder paa Sønderborg Bymark	5
Gadenavne i Sønderborg	8
Amtmændene i Sønderborg og Nordborg Amter	21
Soldatergrave og Mindestene fra de slesvigske Krige	33
Mindestenen for Sønderborgs Faldne 1914—18	53
Kong Kristian den II paa Sønderborg	63
Prinsesse Dorthea af Sønderborg	71
Hertug Alexander af Sønderborg og Grevinde Dorthea af Schwarzburg-Hohenstein	82
Søren Abbildgaards Optegnelser om Sønderborg, 1776	88
Sønderborg 1864. En Skitse af Erik Bøgh	93
Skyttestævnet i Sønderborg, 1863	98
Adam Oehlenschläger i Sønderborg og paa Als, 1835	103
Smaaberetninger fra Byen og Slottet	111
En Vise fra Middelalderen	125
Kong Frederik den VII's Bro	133